TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 14 | Liepos — Gruodis | 1928

Lietuvos pilietybės teisė*[1]).

Lietuvos pilietybės teisė sudaro vieną iš painiausių mūsų valstybės problemų. Šios problemos teisingas išsprendimas ir tinkamas jos nuostatų taikymas praktikoje yra daug svarbesnis už jos juridinę reikšmę. Jei turėsime galvoje tą faktą, kad mūsų valstybėje gyvena apie 400.000 šeimų, kad Pilietybės Teisių Pripažinimo Komisija viena yra išsprendusi ligi 1926 metų sausio 1 dienos daugiau kaip 10.000 kazusų[2]) ir kad vietos administracijos organai yra patys savarankiškai išsprendę mažiausia dvigubą bylų skaičių, tai mums paaiškės, jog kiekvieno dešimtojo lietuvio pilietybė buvo abejotina. Šio fakto priežastys paaiškės iš tolesnių mano samprotavimų.

1922 metų rugpiūčio 6 dienos konstitucijoje (jos § 8 atatinka 1928 m. gegužės 15 d. konstitucijos § 9) buvo numatyta atskiro įstatymo pilietybei įgyti ir nustatyti išleidimas, tačiau tatai ligšiol nepadaryta, ir šį klausimą liečią nuostatai yra išmėtyti įvairiuose Lietuvos ir buv. Rusijos įstatymuose ir, be to, turi didelių trūkumų.

I. Šaltiniai.

Kreipkimės dabar į pozityvinę teisę. Ir čia susiduriame su visa eile ginčytinų, labai svarbių kontraverzų. Jau pirmas klausimas, būtent, apie pilietybės teisės šaltinius, sukelia įvairių abejojimų. Mes toliau laikysimės priimtos šaltinių klasifikacijos: a) *tarptautinės teisės sutartys ir* b) *vidaus įstatymų leidimo aktai.*

---

*) Šis darbas autoriaus buvo atspausdintas vokiečių kalba „Zeitschrift fuer Ostrecht", 1928, 4 H, S. 437—462.

[1]) Pilietybės sąvokos definicijos įstatymas neduoda; jo dėsniuose galima rasti įvairius supratimus (žiūr. apie tai *Geseno*, B. M. žymų darbą: Poddanstvo, jevo ustanovlenije i prekraščenije, S-Pb. 1909).

[2]) Būtent 1923 m.—6, 1924 m—3871, 1925 m.—1714, 1925 m.— 1062 ir 1927 m.—1011, taigi iš viso — 10 664.

Pirmajai kategorijai priklauso šios sutartys: 1. Lietuvos taikos sutartis su Rusija 1920 m. birželio 12 dienos, ratifikuota 1920 m. rugpiūčio 6 d.[3]) (V.Ž. Nr. 53), ypač jos §§ 6 ir 7; 2. Lietuvos deklaracija apie tautinių, tikybinių ir kitų mažumų teises 1922 m. gegužės 12 d. (3 str.)[4]); 3. Konvencija tarp Lietuvos ir Latvijos apie piliečių teises 1921 m. gegužės 8 dienos, ratifikuota 1921 m. liepos 9 dieną (V.Ž. Nr. 70)[5]); 4. Lietuvos ir Britų Imperijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos Konvencijos del Klaipėdos teritorijos 1924 metų gegužės 8 dienos, ratifikuotos 1924 m. liepos 30 d. (V.Ž. Nr. 169: prancūziškai, angliškai ir lietuviškai), 8—14 str.str. su priedu: Klaipėdos statuto 8, 9 ir 34 str.str.; 5. Sutartis tarp Lietuvos Respublikos ir Vokietijos Valstybės Konvencijos del Klaipėdos Krašto 1924 metų gegužės mėn. 8 dienos str.str. 8—10 įvykdyti, 1925 metų vasario 10 d. (V.Ž. Nr. 188)[6]). Iš šio sąrašo matyti, kad atitinkamos sutartys ne su visais kaimynais sudarytos[7]). Kadangi iki šios dienos Lietuvos-Lenkijos santykiai nėra sureguliuoti, tai mes ligšiol dar neturime *pilietybę liečiančios sutarties tarp Lietuvos ir Lenkijos.* Jei turėsime galvoje, kad dabartinę Lietuvos Respubliką sudaro tos prieškarinės Rusijos administracinės sritys (buv. Kauno ir Suvalkų gubernijos), kurios ekonominiu atžvilgiu buvo glaudžiai susijusios su dabar Lenkijos valdomomis sritimis, ir jeigu mes pagaliau atsiminsim, kad vadinamoji Lietuvos-Lenkijos „demarkacijos linija" apima beveik pusę visų Lietuvos sienų, tai paaiškės, kaip daug dar neišspręstų bylų teks išspręsti ir kokia painiava kils del šio klausimo.

Kai del *vidaus įstatymų leidimo* aktų, tai jie susideda iš Laikinojo Lietuvos pilietybės įstatymo (vienas iš pirmesniųjų Lietuvos įstatymų leidimo aktų, išleistas 1919 m. sausio 9 d., V.Ž. Nr. 2—3)[8]), kuris vėliau buvo papildytas trimis novelomis (1920

---

[3]) Paskelbta 1920 m. rugsėjo 9 d., pasikeitimas ratif. dokumentais įvyko Maskvoje 1920 m. spalių 14 d.

[4]) Vyriausybės žiniose nepaskelbta. Žiūr. (pranc. ir angliškai) Journal Officiel S. d. N. 3 m. (1922), pusl. 586—588, taip pat Recueil des Traités XXII, pusl. 394—399.

[5]) Prancūzų ir anglų kalbomis Recueil des Traités XVII, 238—239 pusl.

[6]) Ypatingi Klaipėdos Krašto pilietybės ir optacijos teisės klausimai čia neliečiami. Palyg. *Schwartz:* „Das Recht der Staatsangehoerigkeit in Deutschland und im Ausland seit 1914", Verlag v. Julius Springer, Berlin, pusl. 142 ir kiti, 1925; Th. *Meyer*: „Staatsangehoerigkeit der Memellaender" in „Staat und Selbstverwaltung", 6 m. Nr. 20; *Schaetzel*: „Die Regelung der Staatsangehoerigkeit nach dem Weltkrieg", Stilkes Rechtsbibliothek, Berlin 1927, pusl. 102 ir kiti, 371.

[7]) Su Vokietija buv. Rusų Lietuvai nebuvo reikalinga atskira sutartis, kadangi Lietuvos sienos yra tos pačios, kaip kad buvo Rusijos sienos.

[8]) Laikinojo įstatymo konstitucingumas (jisai buvo išleistas Ministerių Kabineto, kuris įgijo įstatymų leidimo kompentenciją tik išėjus 1919 metų sausio 24 d. Laikinosios Konstitucijos § 30 pakeitimui — L. V.Ž. Nr. 4/41) negali būti užginčytas, kadangi pilietybės klausimai yra sprendžiami administracijos ir negali būti skundžiami teismui; be to, Lietuvoje ben-

metų kovo 29 dienos—V.Ž. Nr. 26, 1922 m. birželio 9 dienos—V. Ž. Nr. 94, ir 1923 m. gruodžio 7 dienos — V. Ž. Nr. 146). Laikinasis Lietuvos pilietybės įstatymas liečia tik *materialinės* teisės nuostatus, o klausimą apie pilietybės teisių įrodymą palieka atvirą. Pirmųjų Pasų Įstatų (V.Ž. Nr. 9) 14 str. nustatė reikiamus *tapatybės*, o ne *pilietybės* įrodymus; naujieji Pasų Įstatai (V.Ž. Nr. 18) paliko įrodymus nustatyti Vidaus Reikalų Ministerijai (§ 9), kuri savo instrukcija (14 ir 15 str. str.) juos precizavo. Vėliau šis klausimas buvo įstatymo keliu siauriau išspręstas, išleidus Pasų Įstatų novelą (II pastaba prie § 9 V.Ž. Nr. 75). Ir 1922 metų rugpiūčio 6 dienos Konstitucijoje (§§ 8 ir 9) yra keli pilietybės nuostatai, kurie iš dalies prieštarauja pirmiau išleistiems nuostatams ir del to juos pakeičia (Palyg. 1928 m. gegužės 15 dienos Konstitucijos §§ 9 ir 10).

Kai del rusų įstatymų, liečiančių pilietybės sutvarkymą (Įst. rinkinio IX t. Luomų įstatymai), tai lieka galioje tie jų nuostatai, kurie neprieštarauja mūsų Konstitucijai (106 str. senosios=107 str. naujosios), ir kurie nebuvo panaikinti ar pakeisti vėlesnių įstatymų. Iš tikrųjų, prieškarinėje Rusijoje visai nebuvo pilietybės dabartine šio žodžio prasme, nes prieškarinė Rusija buvo luomų valstybė. Rusija taip pat neturėjo bendro pavaldinybės įstatymo, kaip kad buvo numatyta Pagrindiniuose Įstatymuose (Įstatymų rinkinio I t. 69 str), o buvo tik įstatymai apie atskirus luomus. Nepaisant to, reikia pripažinti, kad tie luomų įstatymų nuostatai, kurie nėra aiškaus luominio pobūdžio ir tuo būdu neprieštarauja Lietuvos Konstitucijai (mūsų Konstitucija luomus panaikino)[9], ir kurie nebuvo Lietuvos įstatymų panaikinti ar liko jų nenormuoti, lieka galioje. Pav. IX t. 1 d. 13 str. (Pilietybės teisės neįsisenėjimas!), 853 str. (Našlių ir persiskyrusiųjų moterų, kurių vyrai buvo svetimšaliai, buitis), 820 str. (tas pat apie žydes) ir t. p.[10]).

2. Pilietybė ipso facto.

Kurie asmens laikomi Lietuvos piliečiais pagal mūsų įstatymus?

Čia reikia atskirti trys kategorijos. Pirmai kategorijai priklauso tie, kurie automatiniu būdu *(ipso facto)* turi Lietuvos pilietybę, antrai—*optantai* ir *repatriantai*, pagaliau, trečiai — *naturalizuotieji.*

---

drai nėra įstatymų tikrinimo konstitucingumo atžvilgiu; įstatymas buvo išleistas tuo metu, kai valstybė dar tebebuvo embrionalinėj stadijoje, del to įstatymas ir vadinamas Laikinuoju.

[9]) Konstitucijos 15 str. (atitinka 1928 m. gegužės 15 d. Konst. 16 str.).

[10]) Pažymėtina, kad tiek įstatymų leidėjai, tiek ir praktika visai nežiūrėjo, kad buv. Suvalkų gubern. yra visa eilė pilietybės nuostatų Code Napoleon 9 ir kit. str. str.

Asmenų, esančių *ipso facto* Lietuvos piliečiais, yra šios kategorijos. Pagal *jus sanguinis*[11]): a) tie asmens, kurių tėvai ir tėvų tėvai iš senų laikų gyveno Lietuvoje, jei jie patys taip pat gyvena Lietuvoje; b) asmenų, pažymėtų raide „a", vaikai, *kurie Lietuvoje nuolat negyveno*, bet grįžo Lietuvon gyventi[12]); c) tie asmens, kurie taikos sutarties su Rusija ratifikacijos dieną, būtent, 1920 m. rugpiūčio 6 dieną, gyveno Lietuvoje arba trečioje valstybėje nesinaturalizavę, ir kurie patys arba jų tėvai Lietuvoje nuolat gyveno[13]) ir d) tie asmens, kurie buvo įtraukti į Lietuvos teritorijos luomų knygas[14]) [15]).

Punktai a) ir b) paimti iš Laikinojo Įstatymo apie Lietutuvos pilietybę, o punktai c) ir d)—iš Lietuvos taikos sutarties su Rusija 6-jo straipsnio. Šiuos taikos sutarties nuostatus aiškinti yra labai sunku. Praktikoje yra dvi jų interpretacijos: viena iš jų, kurią mes galime vadinti *genetine*, suriša šių nuostatų redakciją su pilietybės įstatymo redakcija ir, schematiškai kalbant, nori reikalauti iš Lietuvos pilietybės pretendentų bent trijų generacijų minimumo. Laikantis teksto, šis reikalavimas nėra pamatuotas, nes sutartis kalba tik apie asmenis arba jų tėvus (scil. del mažamečių). Pagal šį interpretacijos metodą, taikos sutarties 6 straipsnis yra gan reikšmingas pilietybės įstatymo 1 str. susiaurinimas, kadangi be *jus sanguinis* reikalavimo jis dar reikalauja *domicilium'o* ratifikacijos dieną. Bet jeigu turėsime galvoje, kad 1914/15 metais beveik visi miestų gyventojai, o taip pat didelė kaimiečių dalis, buvo išbėgusi į Rusijos gilumą ir kad sutarties ratifikacijos dieną dar maža šių tremtinių dalis buvo sugrįžusi Lietuvon, tai paaiškės, jog siaurai šią genetinę interpretaciją taikant, didelis skaičius asmenų, kurie turi Lietuvos pilietybės teises, bet 1920 m. rugpiūčio 6 d. dar nebuvo Lietuvoje, šių savo teisių nustoja. Iš tikrųjų nebuvo kreipiama dėmesio į gyvena-

---

[11]) Valstybėms, kuriose gyvena įvairių tautybių žmonės, yra vartotinas šitas *terminus technicus cum grano salis*, tikriau būtų pasakymas — *jus originis*.

[12]) Aišku, kad šios dvi pilietybės įstatymo kategorijos turi galvoje žmones, įrašytus į atitinkamų luomų bendruomenių knygas.

[13]) Iš tolesnių išvadų paaiškės, kad kategorija c) yra išvesta ne iš *jus sanguinis*, bet iš *jus domicilii*.

[14]) Šiame formulavime jaučiama rusų teisės mokyklos įtaka, nes tik Rusijoje buvo luomų organizacija, o ne Rusų Lenkijoje, kur buvo vedamos tik nuolatinių gyventojų knygos (knigi postojannovo narodonaselenija, palyg. Rygos lenkų-rusų sutarties 6 str.). Luomų dokumentais praktikoje interpretacijos keliu buvo laikomi ir tam tikri dokumentai iš buv. Lenkų Karal. (pas mus — Suvalkų krašte).

[15]) „Išvestinės" pilietybės teisės pamatu tą teisę turi ir Lietuvos piliečių vaikai, žmonos ir našlės, o taip pat ir Lietuvos motinų pavainikiai vaikai, jeigu jie svetimšalio nebuvo legitimuoti. Adopcijos įtaka pilietybei nėra įstatymo sureguliuota, bet ji reikia spręsti teigiamai, einant civilinių įstatymų (Įst. R. X. t. I d.) nuostatais, nepaisant jų luominio pobūdžio (152, 153, 155, 156 str. str.) ir 163 str. taisyklės, taip pat ir lietuvio-tėvo svetimšalio legitimacija vaiko, kas galima išvesti iš Laik. Piliet. Įst. 1 pr..

mąją vietą tos sub-kategorijos asmenų, kurie galėjo pristatyti savo luominio priklausomumo įrodymų, ir beveik visi tremtiniai, grįžę Lietuvon po 1920 m. rugpiūčio 6 d. ir galėję įrodyti savo priklausomumą bet kuriam luomui, buvo laikomi Lietuvos piliečiais, nors vidaus įstatymai to nepateisino. Bet sąvoka „patys arba jų tėvai nuolat gyveno" buvo laikoma sutrumpintu pilietybės įstatymo dėsnių pakartojimu, ir tiems, kurie negalėjo įrodyti, jog jų trys kartos Lietuvoje gyveno, nebuvo pripažinta Lietuvos pilietybė. Šiai interpretacijai prieštarauja taikos sutarties tekstas, o taip pat sutarties intencija. Kai del teksto, tai istorinė punkto c) kilmė iš pilietybės įstatymo a) ir b) kategorijų[16]) nėra įrodyta. Priešingai, ten kur pats tekstas nėra pakankamai aiškus, nėra reikalo jį dar daugiau supainioti interpretacijos keliu. Bet jeigu skaitysime įstatymą taip, kaip jis yra, tai prieisime neabejotiną išvadą, kad įstatymas reikalauja iš Lietuvos pilietybės pretendentų (pamatu Taikos Sutart. su Rusija § 6) šių sąlygų: 1) gyvenimo vieta Lietuvoje arba trečioje valstybėje ratifikacijos dieną; 2) prašytojo arba jo tėvų nuolatinis gyvenimas Lietuvoje. Jei „nuolatinio gyvenimo" sąvoką suprasime kitaip, negu trijų kartų sąvoką, *kuri iš tikrųjų yra jus sanguinis apibūdinančioji forma*, tai mūsų įstatymuose nerasime kito šaltinio nuolatinio gyvenimo sąvokai nustatyti, išskyrus Civ. Proceso Įstatymo 204 str., kuris nustato, kad „nuolatine gyvenamąja vieta laikoma toji, kurioje kas del verslo, amato arba turto arba civilinės ir karo tarnybos nuolat esti arba šeimininkauja"[17]). Tuo būdu Lietuvos pilietybės galėtų pretenduoti ir tie asmens, kurie patys arba jų tėvai turėjo Lietuvoje nuolatinę gyvenamąją vietą, Civ.Proc.Įst. 204 str. prasme. Šis aiškinimo būdas net sutinka su taikos sutarčių intencija. Tikslas buvo—esamą buitį legalizuoti ir sankcionuoti[18]).

Kitas klausimas, kuris turi dar didesnės praktikos reikšmės, kyla nustatant „Lietuvos" sąvoką. Kaip reikia suprasti „Lietuvos" sąvoką pilietybės įstatymo prasme? Kai šis įstatymas buvo išleistas, vadinasi 1919 metais, Lietuva dar neturėjo tvirtų sienų, ir tuo būdu „Lietuvos" terminas teritorialine prasme negalėjo būti vienaip suprantamas. Lietuvos taikos sutartis su Rusija nustatė didesnę Lietuvos rytų ir pietų sienų dalį tuo būdu, kad šios sienos giliai įlenda į šios dienos Lenkiją ir apima

---

[16]) Jeigu punktų a) ir b) prasme (žiūr. pastabą 13) neaiškinti kaip *ius sanguinis*.

[17]) Palyg. beveik tokio pat turinio nuostatą Pasų Įst. 9 str. pirmoj pastaboj (senuose įstatymuose — 12-o str. pastaba).

[18]) Klausimas, kiek gyvenimas ratifikacijos dieną yra reikšmingas Lietuvos pilietybės pretenzijų išsprendimui pareina nuo to, ar į rusų-lietuvių sutartį žiūrima kaip į *lex posterior* prie Laik. Įst. ar ne. Man rodosi, kad sutartis yra aiškintina ta prasme, kad Lietuva pasižada santyky su Rusija laikytis taikos sutarties 6 str., ir tokiu būdu visi tie, kurie atitinka jo reikalavimus, turi gauti Lietuvos pilietybę, bet valstybė yra suverenė ir todel gali įstatymų keliu išleisti kitus platesnius nuostatus.

didelę Gardino ir Vilniaus gubernijų dalį. Iš tikrųjų šios sritys nuo 1920 metų spalių 9 dienos nėra Lietuvos suverenitete. Tuo tarpu su Lenkija mes sienų neturime, o tiktai laikiną:ą demarkacijos liniją; su Vokietija (vakaruose) ir Latvija (šiaurėj) sienos yra aiškiai nustatytos. Del politinių ir teisinių priežasčių Lietuvos rytų sienomis laikomos tos, kurios yra nustatytos Lietuvos taikos sutarties su Rusija. Tuo būdu turi Lietuvos pilietybės teisių ir asmens, kilę iš Vilniaus ir Gardino sričių[19]). Bet tatai daugeliu atvejų yra tik *nudum jus* del griežto raštiškų įrodymų reikalavimo, nes tie asmens faktinai negali pristatyti iš savo gimtinės reikalaujamų dokumentų, ten legalizuotų Lietuvos administracijos organams patikima forma, t.y. Lietuvos pasiuntinybių ar konsulatų. Antra vertus, nenorėta šiuos asmenis paversti svetimšaliais, ir tuo būdu susidarė kategorija asmenų, kurie pavadinti „Okupuotos Lietuvos gyventojais"[20]). Koks yra šių asmenų juridinis pobūdis? Jie nėra Lietuvos piliečiai, nes neturi reikalingų įrodymų, tačiau jie nėra ir svetimšaliai, nes yra kilę iš Lietuvos *(jus sanguinis)*, tik negali pristatyti įrodymų del *force majeure* (priešo okupacija). Šis faktas, be abejojimo, yra prieštaravimas viešpataujančiai kitose demokratinėse šalyse nepilietybės prezumpcijai. Iš tikrųjų šių asmenų *status* maža kuo tesiskiria nuo *svetimšalių:* jie neturi nei politinių teisių, nei karinės prievolės atlikimo pareigų[21]). Kaip valstybės piliečiai *in spe* jie yra atleidžiami nuo svetimšalių mokesčių. Neaišku yra, ar jiems turi būti taikoma *cautio iudicatum solvi* reikalavimas (Civ.Proc. Įst. 571 str. p. 6). Faktinai šie asmens palengva, nors ir mažu skaičium, pereiną į Lietuvos piliečių kategoriją, bet kartu esti ir jų „degradacija" į svetimšalius. Tatai atsitinka tada, kai okupuotos Lietuvos gyventojai patys stengiasi išaiškinti savo *status*. Šiais atsitikimais klausimą sprendžia Vidaus Reikalų Ministerija, remdamasi pristatomais įrodymais[22]).

Lietuvos pietuose ligšiol nėra tarptautinės teisės pripažintų sienų. 1918 metų garsi *Curzon'o* linija buvo numatyta kaip laikina ir iš dalies ėjo lenkų etnografinėmis sritimis. Ji buvo palikta bendrais bruožais lenkų-lietuvių sudarytoje Suvalkų su-

---

[19]) Dauguma šių asmenų atsidūrė Lietuvoje po Želigovskio žygio Vilniun 1920 metų spalių 9 dieną (palyg. Piliečių Apsaug. Departamento aplinkraštį 1920 m. spalių 15 dienos, Nr. 6066).

[20]) Suglaustai šių asmenų kategorijos teisinė padėtis buvo formuluota Piileč. Aps. Depart. aplinkraščio 1924 m. gruodžio 3 dienos, Nr 11722. Du kart, būtent ligi 1925 m. vasario 3 dienos ir ligi 1926 m. galo, visos Okupuotos Lietuvos gyventojų bylos turėjo būti reviduojamos. Pagaliau, Komisija savo 1927 m. spalių 30 d. protokolu nutarė šią kategoriją palikti (taip pat ir del politinių priežasčių) ir tiems asmenims išdavinėti netermìnuotus apsigyvenimo liudijimus, ligi jie bus atšaukti.

[21]) Vyriausios Naujokų Ėmimo Komisijos nutarimas 1924 m. rugsėjo 24 d. (Protokolas II, p. 3).

[22]) 1928 m. kovo mėnesio aplinkraščiu V. R. M. panaikino visą Okupuotos Lietuvos gyventojų kategoriją, palikdama tiktai Lietuvos piliečių ir svetimšalių kategorijas.

tartyje (1920 metų spalių 7 dieną), bet vėliau sauvališkai lenkų pakeista Lietuvos nenaudai. Praktika šio buities neaiškumo išvengia tuo būdu, kad ji dabartinę buitį sankcionuoja ir su mažais korektyvais pripažįsta vadinamąją demarkacijos liniją siena. Reikia pabrėžti, kad čia kalba eina ir apie tas sritis, kurios kadaise buvo Lietuvos suverenitete ir turi daug lietuvių gyventojų. Nepaisant to, praktika nežino jokios *Pietų Okupuotos Lietuvos*, ir kilimas iš šių sričių nesuteikia jokio pagrindo Lietuvos pilietybei įgyti. Be to, yra visa eilė Lietuvos vidaus įstatymų leidimo įstaigos aktų, kuriuose užtinkame smulkių davinių apie Lietuvos teritoriją, antai, Seimo rinkimų įstatymo priedas (V.Ž. 98—794) inkorporuoja į Lietuvos teritoriją Suvalkų gubernijos Seinų ir Suvalkų apskritis (dabar okupuotas), o Vilnius, Lyda ir Gardinas yra numatyti kaip trijų, aiškiai neapibrėžtų, rinkimų apygardų centrai. Tačiau šie aktai tarptautinės teisės prasme reikšmės neturi.

Antras pagrindas pilietybei įgyti yra *domicilium'as*, vadinasi, nuolatinis paskutiniuoju dešimtmečiu prieš karą gyvenimas Lietuvos teritorijoje. Gyvenimas Lietuvoje laikomas nutrauktas tik tada, jeigu asmuo yra išvykęs užsienin *cum animo* ilgesniam laikui ne mokslo ir ne prekybos reikalais. *Dvigubo apsigyvenimo vieta* mūsų praktikoj nėra žinoma. Tais atsitikimais, kai kildavo klausimas del kilusių iš kitų buv. Rusijos sričių asmenų, tai praktika išaiškindavo apsigyvenimo terminą ta prasme, kad čia turima galvoje paskutinieji prieškariniai metai 1904—1914. Tuo būdu asmens, kurie gyveno Lietuvoje ilgą laiką, net daugiau kaip 10 metų, bet 1912, 1913 ar 1914 metais išvažiavo iš Lietuvos, nustojo savo Lietuvos pilietybės teisių *ipso facto*. Šiai nuomonei paremti nurodoma, kad piliečio ryšys su savo kraštu turi būti nuolatinis, be pertraukos, ir kad šio ryšio *nutraukimas* turi kilti ne *laisvu noru*. Šiuo būdu į *jus domicilii* įtraukiamas dar vienas siaurinantis momentas, būtent, kad tiktai *pabėgėliai* arba 1914 — 1915 metais rusų vyriausybės *ištremtieji* turi Lietuvos pilietybės teisę, bet ne tie, kurie pirmiau apleido kraštą savo noru. Šiai siaurinančiai interpretacijai galima būtų daug ko prikišti. Laikinojo pilietybės įstatymo tekstas yra visai ne tokios prasmės, tačiau tarp jo ir taikos sutarties su Rusija teksto yra griežtas skirtumas. Taikos sutarties tekste yra šis restriktyvinis susiaurinimas („*paskutinieji* 10 metų"), bet to nėra Laikinojo įstatymo tekste. Nors čia galima būtų pasiremti taisykle *lex posterior derogat legem priorem*, tačiau del prieštaravimų, esančių tarp vidaus įstatymų leidimo įstaigos akto ir tarptautinės sutarties, jos negalima taip schematiškai pritaikyti[23]). Tatai eina ir iš šio samprotavimo. Del *jus sanguinis* taikos sutarties su Rusija 6 str. numato, be pilietybės įstatyme esamų pilietybei įgyti sąlygų, dar vieną, būtent, gyvenimą Lietu-

---

[23]) Žiūr. aukščiau pastabą 18.

voje arba trečioje valstybėje ratifikacijos dieną. Ar šios sąlygos reikia Lietuvos pilietybei įgyti ar ne? Ta aplinkybė, kad praktika, kuriai negalima prikišti per didelio liberalizmo pilietybės teisę taikant, nežiūri šio reikalavimo, yra geriausias įrodymas, kad vidaus įstatymai nėra suvaržyti tarptautinės sutarties juos taikant, kas visiškai atitinka bendrąją doktriną.

Įstatyme nesančioms, bet interpretacijos keliu išvedamoms, *jus domicilii* sąlygoms priklauso *viena alternatyvinė sąlyga*, įstatyme pažymėta *expressis verbis*. Tatai yra *nuolatinis užsiėmimas* (reikalaujamas ir įstatymo ir sutarties) arba *nekilnojamojo turto* valdymas (šios alternatyvos nėra taikos sutartyje). Čia eina kalba apie įvairius pažymius, kurie pagaliau susilieja viename, būtent, glaudžiame piliečio ryšyje su valstybe ir jos likimu. Šios dvi sąlygos praktikoj sukėlė visą eilę abejojimų. Kas yra *nuolatinis užsiėmimas* ir kuriuo būdu galima jis įrodyti? Ar pretendentas turėjo turėti tą patį verslą per 10 metų be pertraukos, ar verslas visą laiką turėjo būti tas pats[24]), ar pretendentas turėjo būti nekilnojamojo turto savininkas visą 10-į metų be pertraukos[25]), ar nekilnojamojo turto sąvoka apima tik tą turtą, kuris *ipso iure* laikomas toks, arba tą, kuris yra nekilnojamas esmės atžvilgiu, k.a., amžinoji arba ilgametinė nuoma? Mes per toli nueitumėm, jei norėtumėm į visus šiuos klausimus atsakyti. Mes juos čia tik iškėlėm nurodyti, kaip sunkūs ir painūs yra klausimai, susiję su pilietybe.

Ar taikos sutarties 6 straipsnio prasmė ir raidė reikalauja gyventi Lietuvoje ar trečioje valstybėje ratifikacijos dieną, ar ne? Deja, gramatikos atžvilgiu abu tekstai, ir rusiškas, ir lietuviškas, yra lygiai neaiškūs. Tuo būdu dar lieka logiškasis ir istoriškasis aiškinimo metodas. Jei skaitysime taikos sutarties 6 straipsnį, nežiūrėdami pilietybės įstatymo, tai gyvenimas Lietuvoje ar trečioje valstybėje ratifikacijos dieną atrodys nereikalingas. Iš tikrųjų, jei aiškinsime ir pirmąją 6 straipsnio dalį *ius domicilii* prasme (Civ. Proc. Įst. 204 str.), tai 10 metų gyvenimo reikalavimas, sulyginus jį su paprastu gyvenamosios vietos reikalavimu, reikės suprasti kaip *kvalifikuotą sąlygą*. Bet jeigu taip, tai suprantama, kodel pirmoj dalyje prisideda dar siaurinantis gyvenimo vietos reikalavimas. Logiškai galima suprasti ir taip, kad kvalifikuotai *jus domicilii* nereikalingas gyvenimas Lietuvoje ar trečioje valstybėje ratifikacijos dieną. Jei mes laikysime hypoteze priešingąjį galvojimą ir reikalausime apsigyvenimo, kaip kvalifikuotos *jus domicilii* sąlygos, tada kils visai pamatuotas klausimas, kuo skiriasi

---

[24]) Mokslo ėjimo laikas nėra įskaitomas, nes šiuo atveju pretendentas neturėjo jokio verslo pilietybės įgijimo prasme (Piliet. Pripaž. Kom. sprendimas 1924 m. balandžio 26 dienos, protokolas 29, 1).

[25]) Palyg. Piliet. Pripaž. Komis. sprendimą 1924 m. vasario 22 dienos, protokolas 13, 1 kur vienas narys (prie kurio nuomonės prisidėjo ir V. R. Ministeris) išreiškė savo nuomonę ta prasme, kad prašytojas neprivalo būti 10 metų be pertraukos turto savininkas.

kvalifikuota *jus domicilii* nuo nekvalifikuotos? Jei prie šio pridėti dar naują sąlygą (10-ties metų gyvenimas), tai savaime atkrinta reikalavimas gyventi Lietuvoje ar trečioje valstybėje ratifikacijos dieną.

Šie samprotavimai dar labiau įrodo tai, kad genetinis 6 straipsnio aiškinimas, kaip mes jį aukščiau apibrėžėm, neišlaiko kritikos, nes iš tikrųjų pirmoji dalis „trijų kartų" aiškinimu del trečiosios dalies (10-ties metų gyvenimas) atkrinta. *A fortiori* reikia vis delto sutikti, kad jeigu kas 10 metų išgyvenęs Lietuvoje įgyja Lietuvos pilietybės teisę, tai juo labiau išgyvenęs 30, 40, 50 metų, jau nekalbant apie trijų kartų gyvenimą. Kuriems galams reikia šitas dėsnis aiškiai pažymėti įstatyme, jei jis galima išvesti paprastu aritmetiniu skaičiavimu?[26])

Įstatymas daro išimtį iš *jus domicilii* buv. *Rusijos valdininkams*, tiek civiliniams, tiek kariškiems. Šie asmens neturi Lietuvos pilietybės teisės net ir tuo atveju, jei jie prieš karą yra nuolat gyvenę Lietuvoje 10 metų ar net daugiau. Juridiškai šita išimtis yra remiama tuo, kad rūsų valstybinė tarnyba nepripažįstama nuolatiniu verslu. Tačiau jei buvęs rusų valdininkas turėjo Lietuvoje nekilnojamąjį turtą, tai jis turi Lietuvos pilietybės teisę. Tatai aiškėja iš 1 str. pastabos: šita pastaba yra taisyklės išimtis, o išimtys turi būti aiškinamos ne ekstensyviai, bet restriktyviai; tuo tarpu pastaba kalba tik apie nuolatinį verslą, o ne apie turto turėjimą[27]). Savaime suprantama, kad čia neturima galvoje *valdininkai kilę iš Lietuvos*, kas aiškiai matyti iš taikos sutarties 6 straipsnio. Tame pat 6 straipsnyje yra dar vienas susiaurinimas rusų valdininkų nenaudai, būtent—jų likimu seka jų šeimos[28]). Praktika dar labiau išplėtė šiuos nuostatus ir net buvo atsitikimų, kad iš rusų valdininkų sūnų ir net sūnaičių, nepaisant trijų kartų gyvenimo Lietuvoje, buvo atimta Lietuvos pilietybė.

Politiškai ši priemonė galima suprasti jaunos lietuvių tautinės valstybės gynimusi nuo savo buvusių engėjų (rusifikacija), bet niekas neneigia, kad del jos nukenčia ir asmens, kurie turi daug nuopelnų mūsų kraštui kultūros srityje, kaip teisėjai, mokytojai ir t. t.

Ir kariško ir civilinio valdininko sąvoka sukėlė daug ginčų. Antai, ar ši sąvoka apima ir *kareivius*, vadinasi, ne karininkus? Del to šis klausimas yra praktiškai svarbus, kad buv. Rusijoje nebuvo teritorialinio kariuomenės komplektavimo, bet

---

[26]) Tolesnis įrodymas mūsų tezės, kad trijų kartų kategorija pridera ne *jus domicilium*, o *jus sanguinis*.

[27]) Palyg. sprendimą, liečiantį šį klausimą, Piliet. Prip. Kom. padarytą 1924 m. vasario 22 d., protokolas 13, 1, D. R. byloje.

[28]) Palyg. Piliet. Prip. Kom. nutarimą 1927 m. spalių 28 d., protokolas 217, 1, byloj E. S.; vis delto buvo nutarta, kad rusų valdininkų vaikai, kurie atitinka Įst. Rink. IXt. 850 str. reikalavimus, turi Lietuvos pilietybės teisę.

priešingai, naujokai būdavo siunčiami iš vieno didelės imperijos krašto į kitą ir dažnai atsitikdavo, kad šie kareiviai del susituokimo ar prekybos santykių apsigyvendavo savo tarnybos vietose. Ar karo tarnybos metai (Rusijoje, kaip žinoma, 2 metai ir 8 mėn. pėstininkams, ir apie 5 metus kavalerijai ir artilerijai) įskaitomi į 10-ties metų laikotarpį, ar ne? Pilietybės Teisių Pripažinimo Komisijoje nuomonės buvo nevienodos, bet vis delto dauguma šį klausimą išsprendė teigiamai; šį sprendimą pripažino ir Vidaus Reikalų Ministeris[29]).

Karo tarnybos klausimas turi reikšmės ir kitu atžvilgiu. Pirmaisiais Respublikos metais būdavo pritraukiami ar mobilizuojami asmens tam tikro amžiaus, neatsižvelgiant į jų pilietybę ir į aiškų įstatymo dėsnį (1 str. Ustav o Vojinskoi Povinnosti, Svod Zakonov, IV t., taip pat Rusų Pagrind. Įstatymų I t., 70 str. ir pagaliau, Lietuvos karinės prievolės atlikimo įstatymo 1 straipsnis, V.Ž. Nr.Nr. 91 ir 109). O vėliau daug šių jaunų vyrų, atlikusių karo tarnybą, buvo pripažinta svetimšaliais ir kartais net išsiunčiama iš Lietuvos, kaipo sudarą kraštui naštą. Nuo 1925 metų praktika pasikeitė ta prasme, kad buv. Lietuvos kareiviams (*šauktiems* ir *mobilizuotiems*) pripažįstama Lietuvos pilietybė, jeigu iš jų dokumentų nepaaiškėja, jog jie šių teisių neturi, o *savanoriams caeteris paribus* tos teisės nepripažįstamos.

Ius soli yra vienas iš pagrindinių anglo-saksų teisinio supratimo nuostatų, tačiau beveik visai nežinomas Europos kontinente. Lietuvoje yra tik vienas *jus soli* taikymo atvejis, būtent tas, kurį numato Lietuvos Deklaracijos apie tautinių ir tikybinių mažumų teises 3 str. 2 dalis. Ji liečia asmenis, kurie yra gimę Lietuvoje po 1922 m. gegužės 12 dienos ir negali pristatyti kitos valstybės pilietybės įrodymo. Taigi čia kalbama apie teisinės prezumpcijos sudarymą šiems asmenims Lietuvos pilietybės atžvilgiu, nepaisant bendros taisyklės apie nepilietybės prezumpciją. Praktikos atžvilgiu čia kalbama apie neturinčių pilietybės tėvų *vaikus*, kurie yra gimę Lietuvoje po 1922 m. gegužės 12 dienos ir turi savarankišką *nepriklausomą* Lietuvos pilietybės teisę, nepareinančią nuo savo tėvų vėlesnės naturalizacijos ar nenaturalizacijos[30]) [31]).

3. Optantai ir repatriantai.

Be aukščiau pažymėtų kategorijų Lietuvos piliečių, kurie šią pilietybę įgyja *automatiškai*, yra dar ir kitų, turinčių Lietuvos pilietybės teisę asmenų kategorijų, iš kurių reikalaujama be kita ko dar *aiškaus noro pareiškimo*. Šioms visų pirma pri-

[29]) I. S. byla, 1925 m. gegužės 12 d. sprendimas, protokolas Nr. 90, 28.
[30]) Kitaip, negu kiti mažamečiai, kurie einant § 1, 4 posmu seka savo tėvų, Lietuvos piliečių, pilietybe.
[31]) Šie nuostatai liečia ir rastuosius vaikus po 1922 metų gegužės 12 dienos.

klauso *optantai*. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvą sudaro buv. Rusijos ir Vokietijos teritorijų dalys ir kad iš Lietuvos per visą laiką buvo emigruojama į Latviją ir Rusijos gilumą, tai savaime kyla šių aplinkybių ir santykių teisėto reguliavimo reikalingumas. Savaime suprantama, kodel tarp Lietuvos ir Vokietijos nėra jokios optacijos sutarties, kuri liestų kilusius iš Didžiosios Lietuvos asmenis, turinčius teisę optuoti, nes faktinai nebuvo jokių šiam atsitikimui reikalingų sąlygų[32]). Tačiau optacijos sutartys buvo sudarytos su Rusija ir Latvija (taip pat su Vokietija del Klaipėdos krašto). Kai del asmenų, gyvenančių užsienyje ir turinčių Lietuvos pilietybės teisęs, tai jiems buvo nustatyta *registracijos* sistema. Tatai reiškia, kad šie asmens, jeigu jie nebuvo dar naturalizavęsi svetimoje valstybėje, turėjo per 6 mėnesius nuo 1922 m. birželio 22 dienos įsiregistruoti Lietuvos diplomatinėse ar konsularinėse atstovybėse ir, pristačius reikiamus dokumentus, išsiimti Lietuvos pasus. Šitas terminas buvo priimtas kaip prekliuzyvinis. Tatai reiškia, kad registracijos terminą praleidęs nustoja pilietybės teisės. Vienas charakteringas šio įstatymo dėsnis yra tas, kad terminą praleidę, šie asmens gali vėl įgyti Lietuvos pilietybę tik naturalizacijos keliu. Bet tuojau pasirodė, kad ši taisyklė ne taip lengvai gali būti įvykdoma. Visų pirma diplomatinis ir konsularinis atstovavimas dar nebuvo (ir dabar jis dar nėra) taip sutvarkytas, kad iš tikrųjų visi, kas turėjo Lietuvos pilietybės teisę, galėtų šia teise pasinaudoti. Be to, nežinia, kiek konsulatai per laikraščius ar kitu kuriuo būdu skelbė visuomenei šią taisyklę, įspėdami suinteresuotus asmenis apie pavėlavimo padarinius. Čia tenka pažymėti dar ta aplinkybė, kad ne visose valstybėse yra Lietuvos diplomatinių ir konsularinių atstovybių. Tose valstybėse 6 mėnesių terminas prasideda konsulato įkūrimo dieną. Pagaliau, yra konsulatų, kurie atstovauja Lietuvai keliose valstybėse, bet apie tai visuomenė nežino, ir del to kartais kyla nemalonių pasėkų. Kategoriškas reikalavimas išsiimti pasą buvo vėlesnės novelos sušvelnintas ta prasme, kad reikalavimas išsiimti pasą buvo panaikintas atžvilgiu asmenų, gyvenančių tose šalyse, kur nėra pasų sistemos; šiose valstybėse Lietuvos pilietybei (optacijai) išlaikyti pakako įsiregistruoti konsulate[33]).

Panagrinėkime dabar *Lietuvos taikos sutartį su Rusija* ir pažiūrėkime, kaip ten buvo išspręstas optacijos klausimas. Sutartis kalba apie dviejų rūšių *optantus*: optantai, turį *ipso facto* Lietuvos pilietybės teisę, ir optantai, neturį *ipso facto* Lietuvos pilietybės teisės. Pirmajai rūšiai priklauso tie asmens, kurie yra pažymėti Taikos sutarties 6 str. 1 dalyje. Šie asmens, jei

[32]) Palyg. aukščiau pastabą 7.
[33]) Šita taisyklė ypač liečia Jungtines Amerikos Valstybes, kuriose gyvena apie $1/2$ milijono lietuvių; šiuo būdu norėta juos palikti surištus su Lietuva. Bandymas visai nepasisekė.

ratifikacijos dieną gyveno Rusijoje (taigi ne Lietuvoje ar kitoj kurioje valstybėje), turi teisę per vienerius metus (asmens, gyveną Kaukaze ar Azijoje—per 2 metus) nuo ratifikacijos dienos optuoti Lietuvos pilietybę, tačiau jie turi per vienerius metus (asmens, gyveną Kaukaze ar Azijoje—per 2 metus) apleisti Rusiją; ši teisė priklauso ir 18 metų asmenims. Optanto pilietybe seka jo žmona ir vaikai, jaunesni kaip 18 metų, taigi tie, kurie neturi savarankiškos optacijos teisės, žinoma, jeigu susituokusieji nėra kitaip susitarę. Šie nuostatai, toms pačioms sąlygoms esant, taikomi asmenims, gyvenantiems Lietuvoje ir norintiems optuoti Rusijos pilietybę.

Antrajai optantų rūšiai priklauso tie asmens, kurie ligi pasaulinio karo yra gyvenę vienos šių dviejų šalių teritorijoje, o sutarties ratifikacijos metu gyveno trečiosios šalies teritorijoje. Praktika išplėtė šį dėsnį ta prasme, kad asmenims, kurie išvažiavo iš Lietuvos prieš 1914 metus, bet turi čia *jus sanguinis*, buvo suteikta optacijos teisė. Kadangi Lietuvos taikos sutartis su Rusija nenustatė tremtiniams grįžti termino, tai tuo būdu buvo galima, pabėgėlių padėties keliu, pravesti tolimesnį optacijos terminų nustatymą (palyg. žemiau apie repatriantus). Kai del šių terminų reikšmės ir galios, tai praktikoje buvo laikomasi tos nuomonės, kad turi būti atsižvelgiama į *force majeure*, ir vienu atveju Pilietybės Teisių Pripažinimo Komisija nustatė, kad įrodyta liga optacijos periodo metu pašalina pavėlavimo pasėkas[34]).

Daug griežtesni yra Lietuvos-Latvijos konvencijos nuostatai. Pamatu čia pripažįstami tam tikri abiejų šalių pilietybės nuostatai ir atleidimas nuo bet kurių padarinių, einančių iš optacijos teisės pasirinkimo. Antrosios šalies pilietybės teisę turi tie pirmosios šalies gyventojai, kurie ligi 1914 metų rugpiūčio 1 dienos yra gyvenę antrosios šalies teritorijoje ne mažiau kaip 25 metus; šie nuostatai apima ir tų gyventojų vaikus. Aiškiai nustatyta, kad įsūnytieji ir legitimuotieji vaikai seka savo įsūnytojų—tėvų pilietybe. Pažymėtina yra ta taisyklė, kad optacijos teisė priklauso ir tiems asmenims, kurie jau yra naturalizavęsi antroje valstybėje. Priešingai taikos sutarčiai su Rusija, čia yra nustatytas 2 mėnesių optacijos terminas nuo pasikeitimo ratifikacijos dokumentais dienos. Šio termino sankcija yra tokia pat, kaip kad Lietuvos taikos sutarties su Rusija 6 straipsnio dėsnio. Tačiau optantai neturi apleisti savo gyvenamosios šalies, kaip tatai numatyta sutarty su Rusija. Bet jeigu jie tatai daro, tai turi teisę išsivežti savo kilnojamąjį turtą be muito. Ne visai suprantamas yra tas nuostatas, kad optacijos subjektai turi taip pat teisę prašyti savo gyvenamosios šalies pilietybės, jei yra joje išgyvenę ne mažiau kaip 20 metų[35]).

---

[34]) 1926 m. liepos 9 d. Dr. I. N. byloje Pilietybės Teisių Pripažinimo Komisijos nutarimas, protokolas Nr. 117, 26.

[35]) Šitas reikalavimas atitinka Latvijos pilietybės įstatymo 1—a str. (žiūr. *Schwartz* 285, *Schaetzel* 321).

Atskirą optantų rūšį sudaro *repatriantai*. Prieš karą Lietuva buvo emigracijos šalis. Emigracija ėjo trimis kryptimis: Šiaurės Amerikon, Pietų Afrikon ir Rusijon, ypač šių dienų Latvijon. Žinoma, tos emigracijos priežastys buvo grynos ekonominės. Tačiau reikia pripažinti, kad žinia apie Lietuvos valstybės atstatymą veikė emigrantus, taip sakant, repatriantiškai, ir prasidėjo gan gausinga *reemigracija*. Atžvilgiu tų asmenų, kurie dar nebuvo įgiję naujos pilietybės ir galėjo pristatyti įrodymų, kad jie yra kilę iš Lietuvos, ši problema nesukėlė jokių sunkenybių. Bet sunkenybės prasidėjo ten, kur buvo kalbama apie naturalizuotųjų arba jų vaikų grįžimą. Jie, be abejo, jau buvo svetimšaliai. Tuo būdu jie galėjo pasirinkti vieną iš trijų kelių. Jie turėjo būti išgyvenę Lietuvoje įstatymo nustatytą laikotarpį — 10 metų, t.y. jie galėjo įgyti pilietybės teisę tik po 10-ties metų, o per tą laiką jiems tenka naudotis *status peregrini*. Bet jeigu turėsime galvoje, kad naturalizuotieji amerikiečiai arba pietų-afrikiečiai, išgyvenę svetimoje valstybėje 2 metus, nustoja savo pilietybės, tai aišku, jog šie asmens atsiduria tarp Scylos ir Charibdos. Antras kelias—suteikti jiems Lietuvos pilietybę, neatimant jų pilietybės. Tačiau šitas kelias prieštarautų mūsų konstitucijos 9 straipsniui, kuris visai aiškiai draudžia būti kartu dviejų valstybių piliečiu. Po ilgokų svyravimų praktika nuėjo trečiu keliu, būtent, šiems asmenims pritaikė Laikinojo Įstatymo apie Lietuvos Pilietybę 1 straipsnį *(jus sanguinis!)* ir reikalavo iš jų tik liudijimų, kad yra nustoję savo senos pilietybės. Praktiškai tatai buvo padaryta tuo būdu, kad šie asmens deponuodavo savo užsienio pasus atatinkamuose konsulatuose ir pristatydavo tam tikrus liudijimus Vidaus Reikalų Ministerijai. Ar ši tvarka yra juridiškai teisinga, šio klausimo mes čia neliesime. Bet viena reikėtų pažymėti, kad pasas ne visose valstybėse tėra pilietybės įrodymas, pavyzdžiui, Šiaurės Amerikos teise jis yra tik identiškumo įrodymas. Pilietybės įrodymas „american born" (gimusių Amerikoje) yra jų gimimo metrika, o naturalizuotų—jų naturalizacijos dokumentai. Tuo būdu, teoretiškai yra visai galimas dalykas, kad toks repatriantas, nusivylęs savo pilietybės pasirinkimu, ateitų su savo gimimo arba naturalizacijos liudijimu kišenėje pas Amerikos arba Pietų-Afrikos konsulą ir leistų save vėl registruoti[36]).

Daug sunkesnis šis klausimas yra rusų repatriantų atžvilgiu. Jau aukščiau buvo sakyta, kad didelė gyventojų dalis karo metu buvo išvažiavusi į Rusiją. Lietuviai grįžo iš Rusijos trimis *etapais*. Pirmuoju etapu, kurį galima būtų pavadinti partizanų etapu, grįžo atskiri asmens, po to ėjo masinis grįžimas ešelo-

---

[36]) 1928 metų gegužės 15 dienos Konstitucija (§ 10, posmas 2.) *expressis verbis* nustato, kad Lietuvos pilietis nepraranda savo pilietybės teisių, patapęs kurio Amerikos krašto piliečiu, jei atlieka tam tikras įstatymo nurodytas pareigas.

nais[37]) ir pagaliau beveik ligi šios dienos grįžta atsilikusieji. Lietuvos taikos sutartis su Rusija (7 str.) nenustatė galutinio termino tremtiniams grįžti. Šis terminas turėtų būti nustatytas abiejų šalių susitarimu, bet tatai neįvyko, ir Sovietų vyriausybė 1925 metais nustojo išdavinėti tremtiniams liudijimus ir tuo būdu neleido jiems grįžti Lietuvon. Ar su šituo tremtinių grįžimo sustabdymu Lietuvos vyriausybė turėjo skaitytis, ar ne? Šis klausimas yra svarbus tiek teorijos, tiek praktikos atžvilgiu. Nors taikos sutarty pasakyta, kad tremtiniai turi grįžti kiek galima greičiau, bet yra neleistinas dalykas, kad šio „kiek galima greičiau" definicija būtų pavesta tik vienai šaliai. Kol Sovietų vyriausybė nebuvo nustojusi išdavinėti tremtinių liudijimų, tai tremtiniai šiais liudijimais grįždavo tėvynėn, bet nustojus juos davinėti, jiems beliko tik vienas kelias, būtent, grįžti tėvynėn su Sovietų Rusijos pasais[38]). Kaip žinoma, leidimai Sovietų Rusijos piliečiams atvažiuoti Lietuvon išduodami tik Užsienių Reikalų Ministerijos sutikimu. Tokiu būdu grįžti Lietuvon su Sovietų pasu buvo nelabai lengvas dalykas. Šie asmens, tik grįžę Lietuvon, pradėdavo reikšti savo pretenzijas Lietuvos pilietybei gauti. Tačiau visi jų prašymai būdavo atmetami, motyvuojant tuo (ne raštu), kad prašytojai, turį Sovietų Rusijos pasus, *eo ipso* yra ir Sovietų Rusijos piliečiai ir todel, nepaisant to, kad yra kilę iš Lietuvos ir yra tremtiniai, jie galį būti reintegruojami Lietuvos pilietybėn vien tik naturalizacijos keliu. Aišku, kad šie motyvai visai neįtikina; juose jaučiamas senas rusų pasų mentalizmas. Bet Sovietų Rusijos teisė pilietybę supranta visai kitaip, negu buržuazinių valstybių teisė[39]). Antra vertus, pasas yra ne pilietybės, bet tik identiškumo įrodymas[40]). Pagaliau, tremtiniai, nepaisant to, kad grįžta Lietuvon su rusų pasais, vis delto yra tremtiniai, nes kito kelio jiems grįžti tėvynėn nėra. Šios mintys ilgainiui nugalėjo Pilietybės Teisių Pripažinimo Komisijos pasipriešinimą ir pastaraisiais dviem metais yra buvę daug atsitikimų, kad ir tremtiniams, grįžusiems su Sovietų Rusijos pasais, buvo pripažinta Lietuvos pilietybė[41]). Tačiau iš šių asmenų buvo atimti jų Sovietų pasai dviejų valstybių pilietybei išvengti.

---

[37]) Einant Tremtinių grąžinimo sutartimi tarp Lietuvos ir Rusijos 1920 metų birželio 30 dienos (V. Ž. Nr. 42—434).

[38]) Kuriuose buvo pažymėta, kad jų savininkai yra Sovietų Rusijos piliečiai.

[39]) Palyg. 3 str. S.S.S.R. pilietybės įstatymo 1924 m. spalių 29 d. (pilietybės prezumpcija), taip pat 2 str. (pilietybės taisės klasinis pobūdis), palyg. taip pat *Makarovo* „Ostrecht", 1926, 27 pusl.

[40]) Bent Lietuvos įstaigoms, kaip tatai, pav. buvo visoje eilėje Lenkijos pasų savininkų bylų del B. St. 109 str.

[41]) L. R. byla 1927 m sausio 4 d., protokolas 121, 26 ir Č., P. — L. M. P. 1926 m. sausio 4 dienos, 121, 27.

4. Naturalizacija ir reintegracija.

Laikinojo įstatymo nuostatai apie naturalizaciją iš dalies yra nustoję savo galios del Konstitucijos ir iš dalies savo objekto del administracijos praktikos. Lietuvos įstatymas numato tik pretenzijas, bet ne teises naturalizacijai. Pilietybės suteikimas ar nesuteikimas yra administracijos *diskrecinės galios* dalykas ir jos nutarimai teismo keliu negali būti užginčyti. Įstatymas yra labai aiškus: „Vidaus Reikalų Ministeris, susitaręs su Teisingumo Ministeriu, patenkina arba atmeta prašymą", nepaisydamas esamųjų objektyvinių sąlygų, reikalaujamų iš pretendentų naturalizuotis. Šios sąlygos yra: 1) nuolatinis 5-kių metų[42]), vėliau Konstitucijos 8 str. 2 posmo pakeistas 10-timi metų, gyvenimas Lietuvoje iki prašymo naturalizuotis padavimo dienos; 2) nuolatinis verslas, sudarąs šaltinį pačiam išgyventi ir šeimynai išlaikyti, ir 3) nebaustas teismo už tokius nusikalstamus darbus, už kuriuos mažiausia bausmė yra kalėjimas[43]),

Pažymėtina, kad ligšiol[44]) šiuo paprastu keliu dar niekam nebuvo suteikta pilietybė. To priežastis buvo Teisingumo Ministerio raštas Vidaus Raikalų Ministerijai[45]), kuriuo jisai pareiškė savo nuomonę, jog prieš 1928 metų vasario 16 dieną negalį būti žiūrimi naturalizacijos prašymai. Savo nuomonę jisai rėmė tuo, kad Lietuvos nepriklausomybė buvo paskelbta 1918 metų vasario 16 dieną ir todel ligi 1928 metų vasario 16 dienos negalėjo būti pretendentų, 10 metų išgyvenusių Lietuvoje. Ši nuomonė yra visai klaidinga; jos nepateisina nei Lietuvos valstybės teisės dėsniai, nei įstatymo nuostatai. Klausimas, ar Lietuva yra *nauja valstybė* ar ne, išeina iš šio rašinio ribų. Bet *subjektyviai* Lietuva, be abejo, nėra nauja valstybė, kas aiškiai išreikšta Konstitucijos įžangoj („atstačius nepriklausomą savo valstybę"). Tuo būdu Konstitucijos įžanga ir pačia Konstitucija (jau nekalbant apie tendencinę politinę literatūrą) Lietuvos valstybė yra senosios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tęsinys, o pavadinimai „lenkų" ar „rusų" buvo, tariant, tik slapyvardžiai. Pagaliau, šios nuomonės klaidingumas galima įrodyti ir įstatymo tekstu. Tiek pats įstatymas tiek ir tarptautinės sutartys kalba ne apie Lietuvos valstybę, bet apie Lietuvą. Skirtumas yra aiškus: jei apie Lietuvos valstybę galima kalbėti tik nuo 1918 metų vasario 16 dienos, tai apie Lietuvą, kaipo *teritoriją*, galima buvo kalbėti ir prieš 1918 metų vasario 16 dieną, nes ši teritorija buvo ir seniau. Pilietybė yra ryšys tarp asmens ir jo gyvenamosios teritorijos, nes tas ryšys sudaro sąlygas pilietybės teisei įgyti; prie tų sąlygų kai kada prikergiama dar savo rūšies anglosaksų teisės *„allegiance"*. Bet jeigu mes „Lietuvos" sąvoką

---

[42]) Palyg Įst. Rink. IX t. 539 str.
[43]) B. St. 3 str.
[44]) Šis straipsnis buvo užbaigtas šių metų pradžioje.
[45]) 1926 m. gruodžio 21 d., Nr 11780.

pilietybės dėsniuose suprasime ne teritoriale, bet valstybinės teisės prasme, tai tada reikės prieiti išvada, kad ligi 1928 metų negalėjo būti nė vieno Lietuvos piliečio. Bet tokia išvada jokiu būdu negalima būtų priimti.

Tiek Laikinasis Lietuvos tiek ir senasis rusų įstatymas numato *ypatingus* naturalizacijos atvejus. Lietuvos įstatymas suteikia Ministerių Kabinetui teisę ypatingais atsitikimais naturalizuoti ir tokius asmenis, kurie negali įrodyti, jog 5 metus Lietuvoje yra išgyvenę. Tokių atsitikimų yra buvę. Ginčytinas klausimas yra tas, ar tas dėsnis, kuris numato reikalaujamo naturalizacijai laikotarpio sutrumpinimą, yra Konstitucijos 8 straipsnio panaikintas ar ne. Visų yra priimta bendra taisyklė, kad reikalavimas 10 metų išgyventi Lietuvoje yra absoliutus ir todel šis dėsnis, kaip prieštaraująs Konstitucijai, nustoja galios. Yra ir kitaip manančių, kurie šiame dėsnyje mato ne pilietybės teisės materialinę taisyklę, o Ministerių Kabineto kompetencjos taisyklę. Bet su šia nuomone sutikti negalima. Ir rusų įstatymas (Rinkinio IX t.—luomų įstatymų—848, 850—852 str.str.) numato reikalaujamo naturalizacijai laikotarpio sutrumpinimą, būtent, tiems svetimšaliams, kurie turi ypatingų nuopelnų, arba yra pasižymėję savo gabumais, mokslo žiniomis, pagaliau tie, kurie yra įdėję didelius kapitalus į Rusijos visuomenei naudingas įmones. Išimtys yra numatytos ir svetimšalių vaikams, baigusiems rusų mokyklas, ir svetimšaliams, ėjusiems rusų valstybinę tarnybą. Kyla klausimas, kiek yra suderinti Laikinojo Įstatymo dėsniai su Įst. Rinkinio IX tomo dėsniais. Ligi Konstitucija įsigaliojo, veikė abu įstatymu, kurie logiškai neprieštaravo vienas kitam, o tiktai lietė skirtingas kompetencijas, būtent: Ministerių Kabinetas turi teisę išimtinais atsitikimais, kurie aiškiai neapibūdinti, taigi *savo nuožiūra*, suteikti Lietuvos pilietybę svetimšaliui, išgyvenusiam 5 metus Lietuvoje, o Vidaus Reikalų Ministeris tatai galėjo daryti tik keturiais, įstatyme aiškiai nustatytais, atvejais. Kad šie nuostatai dabar neveikia, yra visai aišku. Nepaisant Konstitucijos įsigaliojimo, šios problemos yra aktualios net ligi šio laiko, nes nustatyta (neteisėta) praktika pilietybės sprendimai gali kiekvienu momentu būti reviduojami ir tuo būdu Lietuvos pasų savininkų pilietybė labai dažnai yra kvestionuojama. Iš aukščiau pasakyto aiškėja, kad naturalizacijos nuostatai dar nėra išsirutulioję ir Konstitucijos nustatytas reikalavimas 10 metų išgyventi Lietuvoje sustabdė naturalizacijos nuostatų variaciją ir individualizacija[46]).

Ypatingą naturalizacijos rūšį sudaro *reintegracija* Lietuvos pilietybėn tų moterų, kurios del susituokimo su svetimšaliais yra jos nustojusios. Be ypatingų formalumų, šios moterys, einant IX t. 820 ir 853 str. str., vėl atgauna Lietuvos pilietybę, jei

---

[46]) 1928 m. gegužės 15 d. Konstitucija 9 str. 3 posm. nustato, kad *visos* politinės teisės suteikiamos tik naturalizuotųjų vaikams, gimusiems Lietuvos pilietybėje, o patys naturalizuotieji įgyja tik aktyvias politines teises.

jos gali įrodyti savo vyro mirtį arba persiskyrimą su juo[47]) Bet joms suteikiama teisė palikti sau buvusio vyro pilietybę (Piliet. Įst. § 1, posm. 5). Praktika neišplėtė šios privilegijos našlių ir persiskyrusių vaikams. Ši privilegija nebuvo taikoma net ir tais atvejais, kai motinos turėjo rūpintis savo vaikais. Netenka abejoti, kad ši pažiūra nėra pamatuota. Ji turėjo pamatą senuose Rusijos *griežtai patriarchaliniuose įstatymuose ir lyčių nelygybėj*. Bet mūsų įstatymais abiejų lyčių asmens turi lygias teises; žmona privalo net išlaikyti savo vyrą (X t. I d. 106[1] str., V. Ž. 85—732), jau nekalbant apie vaikus (106[2] str. ten pat). Jeigu žmona turi visas vyro pareigas, tai kodel ji negali suteikti savo pilietybės ir savo vaikams?

5. Pilietybės nustojimas.

Ir šis klausimas nėra tinkamai normuotas; jis turi daug trūkumų. Įstatymas kalba tik apie tuos asmenis, kurie nustojo Lietuvos pilietybės teisės del optacijos arba registracijos terminų praleidimo. Bet įstatymas tyli apie tai, kuriais atvejais nustojama jau turimos pilietybės ir kuriais galima nuo Lietuvos pilietybės atsisakyti.

Kai del pirmo klausimo, tai jis turi ypatingos reikšmės Lietuvos *moterims, ištekėjusioms už svetimšalių*. Iš pilietybės įstatymo 1 straipsnio 5 punkto buvo *a contrario* padaryta išvada, jog moteris seka savo vyro pilietybe ir Lietuvos moterys, ištekėjusios už svetimšalių, buvo pripažintos svetimšalėmis, nežiūrint to, ar susituokimu ji įgijo naują pilietybę ar ne. Šita išvada visai klaidinga. Rusų Civilinių įstatymų X t., I d. 102 str. yra tam tikras aiškus dėsnis, kuris taip sako: „Moterys, kurios išteka už svetimšalių, nesančių rusų tarnyboje ar neturinčių rusų pavaldinybės, seka savo vyro luomu ir gyvenamąja vieta". Pirmiausia reikia pastebėti, kad čia kalbama apie *svetimšalius, neturinčius rusų pavaldinybės* arba rusų valstybės tarnybos. Pirmukart pažvelgus, svetimšalio, neturinčio rusų pavaldinybės, sąvoka atrodo tautologija. Bet jeigu įstatymų leidėjas laikė reikalinga šitą skirtumą pabrėžti, tai *ab inverso* reikia iš to padaryti išvada, kad gali būti ir tokių svetimšalių, kurie turi rusų pavaldinybę. Tuo būdu svetimšalio sąvoka reiškia ne pilietybę, bet kilmę arba luomą. Tatai aiškėja ir iš įstatymo dėsnio. kad moterys seka savo vyro *luomu*. Tačiau sąvokos „luomas" (sostojanie), „pavaldinybė" (poddanstvo) ir „pilietybė" yra visai skirtingos. Mūsų valstybėje nėra jokių luomų. Tuo būdu šio straipsnio reikšmė mūsų klausimui išspręsti yra gana silpna. Bet jeigu tvirtinti, kad šitas straipsnis galima taikyti Lietuvoje ir esamomis aplinkybėmis *mutatis mutandis*, tai iš to eina tik viena,

---

47) Praktika neteisingai nepripažino katalikėms *separatio a mensa et thoro* reintegracijos pagrindu.

kad moteris, ištekėjusi už svetimšalio, seka vyro pilietybe. Bet šiam reikia dviejų sąlygų: pirma, vyras turi pats turėti kokią nors pilietybę, antra,—jisai turi turėti savo šalies įstatymais teisę suteikti savo pilietybę žmonai. Pirmosios sąlygos nėra, kai kalbama apie asmenis *be pilietybės*. Taigi praktika, kuri pripažindavo lietuves, ištekėjusias už asmenų be pilietybės, neturinčiomis pilietybės, buvo visai klaidinga. Atvirkščiai, jos neturėtų nustoti savo senos pilietybės. Antrosios sąlygos nėra tais atvejais, kai lietuvė išteka už Sovietų Rusijos piliečio. Sovietų Rusijos įstatymais susituokusiųjų skirtinga pilietybė yra pagrindinė taisyklė[48]). Vadinasi, jeigu Sovietų pilietis veda lietuvę, tai jis jai nesuteikia savo pilietybės, ir todel ji neturėtų nustoti savo senos pilietybės. Šia prasme atatinkamas precedentas (R.S. priešingai tuometinei praktikai[49]) ir buvo padarytas Pilietybės Teisių Pripažinimo Komisijos 1927 metų liepos mėnesio 7 dieną. Vis delto reikia pažymėti, kad ir sena rusų doktrina nevisai vienodai spręsdavo susituokusiųjų skirtingos pilietybės asmenų klausimą[50]). Savo sprendimu R.S. byloje ir mūsų praktika pripažino susituokusiųjų skirtingą pilietybę[51]) [52]). Tenka dar atsakyti į klausimą, kuria pilietybe seka šių „mišriųjų" jungtuvių vaikai? Tais atvejais, kai tėvas yra be pilietybės, vaikai, gimę po 1922 metų gegužės 22 dienos, yra Lietuvos piliečiai, o gimę prieš šį terminą — be pilietybės. Žinoma, eventualė tėvo naturalizacija turi retroaktyvinės įtakos mažamečių vaikų pilietybei. Tais atvejais, kai kalbama apie lietuves, ištekėjusias už rusų piliečių, šio klausimo išsprendimas pareina nuo vaikų gimimo vietos arba tėvų gyvenamosios vietos.

Laisvu noru išėjimo iš Lietuvos pilietybės klausimas įstatymo nėra sureguliuotas. Bet jisai turi praktikos reikšmės tiems Lietuvos piliečiams, kurie nori naturalizuotis svetimose valstybėse, būtent tose, kur dviejų valstybių pilietybė draudžiama ir kur įstatymas reikalauja išėjimo iš pirmykščios „tėvynės" įrodymų. Pažymėtina, kad senieji rusų įstatymai („Uloženije o nakazanijach ugolovnich i ispravitelnich § 325) nustatė didelę ka-

---

[48]) Žiūr. Sovietų Rusijos Įstatymo 5 str. Palyg. ir naują Prancūzijos 1927 m rugpiūčio mėn. 10 d įstat. (§ 8).

[49]) Palyg. Piliet. Prip Kom. nutarimą 1924 m. gegužės 2 d., protokolo Nr. 31, 1, su atskira nuomone.

[50]) Palyg. L. A *Borovikovski*: „Slučiai raznopoddanstva suprugov" (Žurnal Ministerstva Justicii, 1887, Nr. 1. pusl.114—126), kuris pripažįsta susituokusiųjų nevienodą pilietybę, bet tam prieštarauja prof. I. E. *Engelmannas*: „Dopustimoli raznopoddanstvo suprugov po russkomu pravu" (Žurnal M-va Justicc, 1897, Nr. 4, pusl. 187—194), žiūr. taip pat Civ. Kasacijos Departamento sprendimą 96/118.

[51]) Tatai nė kiek neprieštarauja mūsų konstitucijai (§ 9), kuri draudžia tik dviejų valstybių pilietybę.

[52]) Aukščiau minėtame Piliet. Pripažinimo Komisijos protokole iš 1927 m. spalių 30 d., Komisija nutarė, kad lietuvės, ištekėjusios už Okupuotos Lietuvos gyventojų, nenustoja savo Lietuvos pilietybės.

lėjimo bausmę įgyjantiems naują pavaldinybę be leidimo[53]). Veikiančiame Lietuvoje Baudžiamajame Statute nėra tokio nuostato. Be to, sąvoka „Poddanstvo", kaip asmeninis santykis tarp pavaldinio ir jo valdovo („Jo Didenybės pavaldinys"), yra visai kita, negu pilietybė dabartine prasme. Gyvenimas buvo stipresnis už įstatymą ir del to susidarė tokia tvarka: jeigu Lietuvos pilietis nori įgyti naują pilietybę, tai turi paduoti Vidaus Reikalų Ministerijai prašymą atleisti jį iš Lietuvos pilietybės. Kadangi čia kalbama apie asmenis, gyvenančius užsienyje arba išvažiuojančius užsienin, tai, kliūčių nesant, jo prašymas patenkinamas, ir Lietuvos atstovas prašytojo gyvenamoje vietoje yra įsakomas įteikti pastarajam pažymėjimą, jog jis yra atleistas iš Lietuvos pilietybės, ir išreikalauti iš jo Lietuvos pasą. Senasis rusų įstatymas numato vieną išimtį, taikomą ir pas mus. Čia turima galvoje tas atvejis, kai prašymą paduoda asmuo, neatlikęs karinės prievolės[54]). Šie asmens yra tik tada atleidžiami iš pilietybės, kai įrodo, jog karinę prievolę jau yra atlikę. Kyla klausimas, ar šitas nuostatas liečia ir atsargos karius; jeigu taip, tai ligi kokio amžiaus? Be šio atsitikimo *denaturalizuotiems* taikomi visi tie nuostatai, kurie liečia išvažiuojančius užsienin, vadinasi, jie turi pagal pasų išdavimo Instrukciją (V.Ž. 234 Nr. 3 str. p. b.) įrodyti, kad nepalieka jokių neapmokėtų valstybinių mokesčių, kad yra atlikę kareiviavimo pareigą, kad neturi neatliktųjų bausmių arba nėra traukiami tieson, kad nėra jiems iškeltas konkurso procesas ir kad teismo (Civ. Proc. Įst. 652^1 ir 1222^{1-3} str.str.) jiems nėra uždrausta išvažiuoti[55]).

6. Pilietybės įrodymai ir kompetentingi organai.

Nei Laikinasis įstatymas apie Lietuvos Pilietybę, nei taikos sutartis su Rusija nenustatė tvarkos, kuria prašytojas turi įteikti savo pilietybės teisės įrodymus. Kol tremtinių srovė dar buvo didelė ir kol Lietuvos valstybė nebuvo pradėjusi savo gyventojų registracijos, įrodymas Lietuvos pilietybės teisės buvo reikalaujamas tik iš tebesančių Rusijoje, kurie savo tapatybę galėjo įrodyti liudijimais, išduotais tremtinių komitetų. Tik Pasų įstatymą išleidus (1919 m. liepos 26 d), įrodymų pristatymo klausimas tapo ypač aktualus[56]). Administracijos pažiūra yra ta, kad pasas nėra pilietybės įrodymas, vadinasi, vien iš to, kad asmuo

[53]) Tarp kita ko ir del to, kad čia turima reikalo su ištikimybės priesaikos laužymu (palyg. Įst. Rink. IXt. 847 str.).

[54]) Ustav o vojinskoj povinnosti 3 str.

[55]) Žiūr. taip pat Piliec. Apsaug. Depart. įsakymo Nr. 26, 1926 m. spalių 20 d., ir aplinkraščio Nr. 1778, 1927 m. vasario m. 2 dienos.

[56]) Pilietybės įrodymų teikimo sunkumas buvo priežastis to, kad terminas pasams išsiimti vis būdavo pratęsiamas: nuo 1919 m. spalių 1. d. iki 1920 m. gegužės 31 dienos ir pagaliau iki 1922 m. kovo 31 dienos.

turi Lietuvos pasą, dar negalima spręsti, jog jis tikrai yra Lietuvos pilietis. Pasas nėra pagrindinis dokumentas, o tiktai išvestinis. Bet šiai pažiūrai prieštarauja Pasų Istatymo 5 straipsnis, kuriuo pasai yra išduodami *tik* Lietuvos piliečiams, ir iš to galima *a contrario* dedukuoti, kad jeigu kas turi pasą, tai tas yra ir Lietuvos pilietis. Šitas klausimas turi didelę praktikos reikšmę. Jeigu Lietuvos pasas yra netiesioginis pilietybės įrodymas, tai jo savininko pilietybė gali būti ginčijama tik baudžiamojo skundo keliu. Savaime suprantama, kad vien tik savininkai tikrų, t.y. tam tikrų kompetentingų valdininkų taisyklingai išduotų pasų, gali pretenduoti į Lietuvos pilietybę. Baudžiamojo Statuto 442 str. nustato pasų suklastotojams ir suklastotų pasų savininkams kalėjimo bausmę. Jeigu kyla abejojimas del paso tikrumo, tai belieka vien tik teismui skųstis. Jeigu teismas pripažins pasą esant netikrą, tai aišku, kad jo savininkas neturi Lietuvos pilietybės teisės. Priešingai, jeigu teismas pripažins pasą tikrą esant, tai tatai reikš, jog savininkas yra Lietuvos pilietis. Tačiau praktika nuėjo kitu keliu ir sudarė be dviejų rūšių—tikrųjų ir netikrųjų — pasų, dar trečią jų rūšį, būtent, *revizuotinų pasų*.

Kaip aukščiau buvo pasakyta, antrieji Pasų Įstatai įrodymų klausimo nesureguliavo, ir Vidaus Reikalų Ministeriui buvo suteikta teisė išleisti atitinkamą instrukciją. Šita instrukcija buvo labai liberališka ir nustatė daug įrodymo būdų. Šios instrukcijos 15 straipsnis sako, kad pilietybei įrodyti pakanka dviejų liudytojų pareiškimų, jog paso prašytojas yra kilęs iš Lietuvos. Šita taisyklė buvo visai suprantama, turint galvoje tas sąlygas, kuriomis Lietuvos valstybė įsikūrė. Visa teritorija buvo karo veiksmų paliesta, ir dauguma valdžios dokumentų buvo arba sunaikinta Lietuvoje, kaip okupacijos teritorijoje, arba evakuota Rusijon ir iš ten tik maža dalis grąžinta ir tai tik vėliau. Šias ypatingas aplinkybes įvertina ir kitos įstaigos, nepaisant aiškių atitinkamų įstatymų taisyklių, reikalaujančių rašto dokumentų. Šia instrukcija remiantis ir buvo išduota daug pasų. Tik paskiau, būtent, 1921 metų gruodžio 20 dieną buvo išleista Pasų Įstatų novela (antroji § 9 pastaba), kuri nustatė, jog pasai gali būti išduodami tik tiems asmenims, kurie savo pilietybę įrodys šiais dokumentais: 1) senais rusu pasais, 2) Ober-Ost-pasais[57]), bet ne asmens liudijimais (Personalausweis), 3) rusų laikų bendromis gyventojų sąrašų knygomis ir 4) Gimimo ar jungtuvių metrikais[58]).

Prieš smulkiau išnagrinėdami šią novelą, mes turime atsakyti į klausimą, kuris jau kelinti metai yra itin svarbus tūkstan-

[57]) Šie pasai, išduoti vokiečių okupacinės valdžios, turi tą trūkumą, kad juose nepažymėta paso savininko kilmė (pripiska), o tik gimimo ir gyvenimo vieta.

[58]) Palyg. Įst. Rink. IX t. 505 str., kuris reguliuoja įrodymų klausimą daug liberališkesniu būdu.

čiams Lietuvos piliečių. Kad kiekvienas įstatymas turi galios tik ateičiai, yra teisės mokslo A-B-C tiesa ir neperžengtina teisingumo garantijos sąlyga. Šita taisyklė yra išreikšta ir Lietuvos įstatymuose[59]). Nepaisydama to, Vidaus Reikalų Ministerija tūkstančiais atsitikimų anuliavo pasus, išduotus pagal savo instrukcijos 15 straipsnį, ir jų savininkus pripažino svetimšaliais, nes jie negalėjo įrodyti savo pilietybės vienu iš 4 įrodymo būdų, pažymėtų noveloje. Tiesa, labai dažnai atsitikdavo, kad liudytojų parodymai nebūdavo pakankami pilietybei išaiškinti. Šiai tvarkai nieko negalima būtų prikišti, jeigu teismo būtų pripažinta, kad liudytojų parodymai netikri. Kad šiais atsitikimais yra leistinas tik teismo kelias, tarp kita ko eina ir iš Konstitucijos 8 ir 11 str.str. bei įst. Rinkinio IX t. 9 str. Tatai galėtų įvykti tik tuo būdu, kad ir paso savininkas ir liudytojai būtų teismo baudžiami. Tiesa, netikri liudytojų parodymai pasų reikalais nėra Baudžiamojo Statuto numatyti, nes 445 str. 2 p. sužymi tik tuos atsitikimus, kai dokumentų paliudijimas liudytojais yra reikalaujamas įstatymo, kaip antai, testamentai, nekilnojamojo turto pirkimo-pardavimo aktai[60]) ir t.t. [61]). Bet Tribunolas nusprendė[62]), kad ir liudytojų parodymus pasų reikalais apima 445 str. 2 p. sankcija, nes V.R.M. Instrukcijos 15 str. aiškiai pripažįsta liudytojų parodymus įrodymu. Be to, šita instrukcija yra išleista, remiantis Pasų Įstatų 9 straipsniu, vadinasi, ji turi įstatymo galios. Tik retais atsitikimais buvo kreipiamasi teisman, ir del to tenka labai pasigailėti. Pavyzdžiui, kas bus tada, kai liudytojų parodymus teismas pripažins tikrus esant? Yra buvęs atsitikimas, kai liudytojams buvo iškelta byla, jų parodymus teismas pripažino tikrais, ir tuo pasiremdama Pilietybes Teisių Pripažinimo Komisija, jau nustojusiam pilietybės asmeniui, vėl pripažino Lietuvos pilietybę[63]).

Šita *pasų revizija*, t.y. revizija tų pasų, kurie buvo išduoti remiantis pirmųjų Pasų Įstatų 9 str., tebesitęsia ligšiol ir kartais iš to eina labai fatališki padariniai tiems, kurie negali pristatyti novelos reikalaujamų dokumentų. Tačiau Pilietybės Teisių Pripažinimo Komisija, nepaisydama labai aprėžtos Pasų Įst. 9 str. 2 pastabos, pastarąją taip išaiškino, kad ne tik joje sužymėti dokumentai turi įrodymų galios, bet ir *visi kiti valdžios rašto dokumentai*, antai: visokie dokumentai apie nekilnojamojo turto pirkimą-pardavimą arba jo įkeitimą, turto apdraudimo polisai, mokyklų atestatai, karinės prievolės atlikimo liudijimai, įgaliojimai, prekybos patentai, mokesčių kvitai, sutartys ir kt.

---

[59]) Žiūr. V. Ž. 146, Įstatymas apie įstatymų skelbimą ir jų įsigaliojimą.
[60]) Žiūr. Notariato Sutvarkymo Įst. 84—87 str. (1914 m. leidinys) 1.
[61]) Pažymėtina, kad Latvija šiems atsitikimams išleido novelą, 444 str. pavidale.
[62]) Bylos G. ir H., Nr. 11, 1927, sprendimas 1927 m. vasario 15 dienos.
[63]) Pilietybės Teisių Pripažinimo Komisijos sprendimas 1926 m. liepos 9 d. Nr. 117/8 I. F. byloje.

Šita ekstensyvinė interpretacija yra pagrįsta tuo, kad didesnė dalis tų asmenų, kurie prašo Lietuvos pilietybės, remiasi *jus sanguinis*, ir pagal senąją rusų teisę kiekviename dokumente[64]) turėjo būti pažymėta, kurios vietos luomui jo savininkas priklauso[65]). Tačiau pasirodė, kad ir šita ekstensyvinė interpretacija maža turėjo reikšmės, nes nebuvo galima pristatyti nė vieno novelos reikalaujamo dokumento, kuris įrodytų, jog asmuo yra išgyvenęs Lietuvoje 10 metų. Nuolatinis 10 metų gyvenimas Lietuvoje galėtų būti tinkamai įrodytas tik vienu keliu, būtent, policijos įmeldavimo knygomis. Bet šios knygos, be labai mažų išimčių, visai panaikintos. Ir čia teko griebtis *surogatų*: įrodymais buvo priimta visa eilė valdžios dokumentų, įstatymo nenumatytų, antai: 1904 metams—prekybos patentai, 1908 metams — mokslo atestatai, 1912 metams—turto dokumentai ir t. t. Iš tikrųjų šie dokumentai negali pakankamai įrodyti nuolatinį išgyvenimą. Todel buvo nueita dar toliau ir įvesta vadinamoji *pilietybės kvota* rašto dokumentų davinių trūkumams papildyti ir patiems daviniams patikrinti. Šiais atvejais buvo priimami ir kiti dokumentai (taisyklė buvo išplėsta ir neoficiališkiems raštams, k.a. laiškams, atvirukams su adresu ir t.t.)[66]). Nors dabar, instrukcijos § 15 pakeitus ir einant 1921 metų gruodžio 20 d. novela, liudytojų parodymai daugiau nebepriimami, tačiau praktika parodė, kad be šios įrodymų rūšies apsieit negalima[67]). Tuo būdu iš plačios įrodymams teikti taisyklės, išreikštos instrukcijos 15 str. ir iš 2 pastabos (§ 9) aprėžtos taisyklės buvo prieita praktikos sudaryta tvarka, būtent—įrodymais priimama rašto dokumentai, papildyti liudytojų parodymais.

Ypač sunku yra tikrinti pilietybė tais atvejais, kai rusų dokumentų negalima pateikti. Tatai labiausia liečia asmenis, kurie turėjo savo *origo* arba *domicilium* okupuotoje Lietuvoje. Galima lengvai įsigyti lenkiški gimimo arba mirimo metrikai iš Vilniaus krašto, bet mūsų vyriausybė tokių dokumentų nepripažįsta del materialinių ir formalinių priežasčių. Del materialinių todel, kad vietos valdininkai negali patikrinti dokumentuose esančių davinių tikrumo liudytojų parodymais; del formalinių—todel, kad šie dokumentai negali būti legalizuojami nustatyta tvarka, nes Lenkijoje nėra Lietuvos pasiuntinybės. Šie motyvai neišlaiko kritikos. Daviniai tikrinti galima ir dabartinėje Lietuvoje parodymais čia gyvenančių asmenų, kurie ką-nors apie prašytoją

---

[64]) Žiūr. Notariato Sutvark. Įst. 72 str.

[65]) „Zvanije".

[66]) Yra buvę atsitikimų (pav. Š. P. Piliet Teisių Prip. Kom. sprendimas 1927 m. kovo 28 d, protokolas 136) 29), kai prašytojas neturėjo jokių dokumentų ir galėjo remtis vien liudytojų parodymais.

[67]) Yra Ministerijos išdirbtas formuliaras, kuriame tarp kita ko yra klausimai apie gimimo vietą ir dieną, apie gyvenimo vietą ligi 1914 metų, apie esamus įrodymus, tautybę, tikybą, turto padėtį, verslą ir *lietuvių kalbos* mokėjimą.

žino. Tatai daugeliu atvejų yra visai įmanoma. Dar mažiau pagrįstas yra legalizavimo reikalavimas[68]), kuris paskutiniuoju laiku nebetaikomas dokumentams, išduotiems dvasininkų. Betgi okupuota Lietuva nera užsienis, ir todel Civ. Proc. Įst. 464 str. reikalavimas ir negali būti taikomas tiems dokumentams, kurie gaunami iš to krašto. Tokiu būdu lieka du keliu: arba dokumentai okupacinės, nors ir *cum animo possidendi*, valdžios išduoti, einant Haagos Konvencijos 1899 (1907) Art. XLII—LVI) taisyklėmis, turi galios, arba turi būti rastas surogatas, kuris atstovautų Lietuvos valstybei, nors ir ne pagal tarptautinę teisę. Tokia institucija ir yra visame okupuotame krašte, būtent—*Laikinasis Lietuvių Komitetas Vilniuje*, kurio antspaude tarp kita ko yra ir Lietuvos vytis. Aišku, kad formaliai šitas Komitetas yra tik privatinė įstaiga, bet būtų nelogiška, jeigu šituo Komitetu, kuriame dalyvauja žymiausieji okupuoto krašto lietuviai, būtų pasitikima mažiau, negu kokiu nors dokumentu su rusų policininko parašu. Be to, šitas Komitetas atitinka institucijai, pagarsėjusiai okupacijos laiku, būtent—vadinamam *Piliečių Komitetui*. Faktinai Laikinasis Lietuvių Komitetas Vilniuje atlieka labai didelį vertimų ir legalizavimų darbą, kurio juridinė reikšmė gan ginčytina. Bet reikia pažymėti, kad okupuoto krašto *gyventojo* (ne Lietuvos piliečio) pristatyti asmens lenkiški dokumentai, išversti lietuvių kalbon ir Laikinojo Lietuvių Komiteto Vilniuje legalizuoti, patvirtinant lenkų valdininko parašo autentiškumą ir antspaudo tikrumą, buvo laikomi pakankamais.

Visi pilietybės klausimai yra koncentruoti *Vidaus Reikalų Ministerijoje*, būtent—Piliečių Apsaugos Departamente, kuriame šiems klausimams yra paskirtas specialinis *referentas*. Čia pat ir vyriausia vidaus ir užsienio pasų kontrolės įstaiga. Atskirose apskrityse pilietybė yra tikrinama tų įstaigų, kurioms yra pavesta išdavinėti pasai, vadinasi—valsčių valdyboms valsčiuose *(savivaldybės* organai) ir policijai *(administracijos* organai) miestuose (Pasų Įst. 9 str.). Tačiau jie gali spręsti pilietybės klausimus tik tais atvejais, kai paso prašytojas pateikia Pasų Įst. 9 str. II past. numatytus dokumentus; priešingais atvejais—tatai turi būti palikta Vidaus Reikalų Ministerijai. Iš pradžios Ministerių Kabinetas norėjo pats tuos klausimus spręsti (1922 m. kovo 6 d. nutarimas), bet paskiau pasirodė, kad tatai sudarys sunkumų Ministerių Kabinetui, ir 1923 m. gruodžio 3 dieną Ministerių Kabinetas nutarė sudaryti *Pilietybės Teisių Pripažinimo Komisiją*. Šią Komisiją sudaro trys, Ministerių Kabineto nustatyti, nariai,

---

[68]) Praktika vis delto išdirbo netiesioginę legalizacijos sistemą, būtent — dokumentai, paskirti Lietuvai, būdavo legalizuojami kurios nors svetimos valstybės konsulo Varšuvoje, tos pačios valstybės konsulas Lietuvoje tvirtindavo Varšuvos atstovo parašą, pagaliau Užsienio Reikalų Ministerija tvirtindavo pastarojo parašą. Tuo tarpu kai turto dalykuose tokie dokumentai būdavo priimami, Vidaus Reikalų Ministerija atmesdavo šiuos dokumentus.

būtent: Piliečių Apsaugos Departamento Direktorius—pirmininkas ir Teisingumo bei Užsienio Reikalų Ministerijų atstovai. Reikia pabrėžti, kad šita Komisija turi labai daug nuopelnų Lietuvos pilietybės klausimų išaiškinimo atžvilgiu. Buvo leista apeliuoti Komisijos nutarimus į Ministerių Kabinetą[69]), bet 1926 m. birželio mėnesį ši apeliacijos teisė buvo panaikinta[70]). Komisijos Statutas[71]) nustatė bylų del pilietybės pripažinimo eigos tvarką ir labai platų kelią įrodymams teikti; tarp kita ko Komisija gali leisti prašytojui atvykti į jos posėdį, o taip pat gali rinkti apie jį žinių per Apskrities Viršininką ir t. t. Nutarimai yra protokoluojami, bet jų motyvai tik tada yra parašomi, kai vienas iš Komisijos narių išreiškia atskirą nuomonę. Ligi 1924 m. birželio 1 dienos Vidaus Reikalų Ministeris tvirtindavo Komisijos protokolus, o nuo šio laiko jam pristatomi tvirtinti protokolai tik tais atvejais, kai Komisijoje pasireiškia įvairios nuomonės.

Pilietybės Teisių Pripažinimo Komisijos *juridinis* pobūdis yra labai ginčytinas. Iš jos istorijos (Ministerių Kabineto surogatas), sudėties (trijų ministerijų atstovai) ir iš tos aplinkybės, kad Ministerių Kabinetas buvo jai numatytas apeliacijos instancija, būtų galima manyti, jog čia kalbama apie Ministerių Kabineto Komisiją, bet šiai nuomonei prieštarauja ta aplinkybė, kad Komisijos nariai savo atlyginimą gauna iš Vidaus Reikalų Ministerijos kreditų, ir Ministerių Kabinetas visai nesikiša į Komisijos darbą. Taip pat klaidinga yra ir toji pažiūra, kad čia kalbama apie Piliečių Apsaugos Departamento Direktoriaus patariamąjį organą, nes tuo atveju Vidaus Reikalų Ministerio intervencija (nors labai menka) būtų visai nepateisinama. Tikriausia bus toji pažiūra, kad Komisija yra *Vidaus Reikalų Ministerio patariamasis organas*, kurio nutarimai įgyja galios, atitinkamam Departamento Direktoriui juos kontrasignavus.

Jokūbas Robinzonas.

---

[69]) Tokiu būdu sprendimai įgydavo galios formaliai tik praėjus apeliacijos terminui (1 mėnuo po pranešimo įteikimo dienos), arba Ministerių Kabinetui neigiamai išsprendus.

[70]) Nepaisant to, Ministerių Kabinetas ir paskiau buvo surogatas pas mus nesančios administracinės justicijos, kaipo organas, kuris tarp kita ko saugoja įstatymus, ir keliais atsitikimais apeliaciją priėmė ir net sustabdė sprendimų vykdymą.

[71]) Ligi šiol niekur nepaskelbtas.

Kai kurios Lietuvos ir Latvijos šeimos teisės problemos.

ANTROJI DALIS*)

I. Latvijos įstatymo projekto apie susituokusiųjų asmens ir turto santykius bendrieji dėsniai.

Kalbamasis Latvijos įstatymo projektas**) yra sudarytas taip pilnai ir pavyzdingai, panaudojus visos eilės Vakarų Europos civilinių kodeksų svarbiausius nuostatus, jog gali būti dedamas pagrindan mūsų kodifikacijos šeimos teisės srity. Turėdamas tai galvoj, aš norėčiau kiek plačiau išnagrinėti Latvijos projekto bendruosius dėsnius, lygindamas juos su veikiančiais pas mus tam tikrais šeimos teisės nuostatais.

I. Susituokusiųjų asmens teisės ir prievolės.

Šį klausimą reguliuoja Latvijos projekto 10—19 str. str. Bendros, grynos principinės, reikšmės turi 10 str., kuris nustato einančią iš vedybų vyro ir žmonos prievolę — moterystės ištikimybę, bendrą gyvenimą ir tarpusavio globą. Tačiau antras to str. posmas aprežia šią bendrą prievolę ta prasme, kad vienas iš susituokusiųjų nuo pažymėtų prievolių yra atleidžiamas ir gali atskirai gyventi, jeigu tolesnis bendras gyvenimas yra surištas su pavojum jo gyvybei ar sveikatai, o taip pat jeigu jisai pagal įstatymą gali reikalauti persiskyrimo.

Šis nuostatas yra labai svarbus 10 str. pirmojo posmo papildymas, turįs didelės reikšmės praktikos gyvenimui, ir yra surištas su savigalba (Selbsthilfe), nes aišku, kad gyvenime būna atsitikimų, kai vienas iš susituokusiųjų negali laukti, kol jisai bus įstatymo nustatytu keliu perskirtas. Savo gyvybei ar sveikatai gelbėti reikia pačiam rasti tam tikras kelias iš susidariusios buities išeiti. Tatai galima būtų pasiekti, vienam iš susituoku-

*) Pirmoji šio darbo dalis išspausdinta „Teisės" 13 N-yje, 23—24 p.p.
**) Išleistas Latvijos Teisingumo Ministerijos 1922 m.

siųjų tuojau atsiskiriant nuo kito kuriuo nors būdu (išvažiuojant iš bendro buto ir tt.). Toksai savivališkas pasielgimas negali būti laikomas to susituokusiojo nusikaltimu, jeigu teisme, žinoma, nebus kitaip įrodyta.

Tokio nuostato visai nėra mūsų veikiančioj teisėj[1]), ir tatai yra jos didelis trūkumas, kuris ypač jaučiamas praktikos gyvenime.

Kai del asmens santykių tarp susituokusiųjų, tai Latvijos projektas deda jų pagrindan lygybės principą, tačiau ginčuose vyro, pripažįstamo šeimos galva, balsas turi lemiamos reikšmės. Šia prasme ir yra suredaguotas 11 str., kuris nustato, kad vyrui, kaip šeimos galvai, priklauso sprendžiamasis balsas šeimos gyvenime. Ši teisė vyrui priklauso tik tam tikrais atvejais, būtent: nustatant gyvenamąją vietą ir vaikų auklėjimo klausimais. Be to, žmona turi vadintis vyro pavarde.

Bet nepaisant suteikto vyrui sprendžiamojo balso kai kuriais klausimais, žmona vis delto gali ir nesutikti su vyro reikalavimais, pav., pasirenkant gyvenamąją vietą tuo atveju, jeigu jie yra suteiktos vyrui valdžios naudojimas piktam, pav. jeigu tatai gręsia jos gyvybei ar sveikatai ir t.t.[2]).

Mūsų X t. I d. veikiantieji nuostatai to nenumato. 103 str. aiškiai sako, kad susituokusieji privalo gyventi drauge ir todel griežtai draudžiami visoki aktai, vedantieji į savivališką susituokusiųjų persiskyrimą[3]).

Taigi vyro valdžios aprėžimo tam tikrais atvejais bent bendrieji mūsų veikiančios teisės dėsniai nenumato, kaip kad tatai yra Latvijos projekte. Aišku, kad čia yra tam tikra mūsų nuostatų, liečiančių susituokusių asmens santykius, spraga.

Išlaikymo prievolės klausimas šeimos gyvenime taip pat nėra visiškai veikiančių Lietuvoje įstatymų sureguliuotas, nors jie ir buvo papildyti 1921 m. gruodžio 2 d. novela[4]). Tuo tarpu Latvijos įstatymo 12, 13, 14, 16 str. str. visai išprendžia šią, dažnai kylančią šeimos gyvenime, opią problemą. 12 str. nustato, kad „vyras padengia visas šeimos gyvenimo išlaidas ir turi išlaikyti savo žmoną, pagal savo vietą visuomenėje ir pagal turtą". Šį bendrą nuostatą papildo 16 str., nustatydamas štai ką: „žmona veda ūkį, padėdama, kiek gali, savo vyrui jo darbe;

---

[1]) Tiek X t. I d., tiek Napoleono kodeksas tokio nuostato nenumato; tačiau, veikiančio Klaipėdos krašte vokiečių BGB 1353 str. 2 C. nuostatas savo turiniu sutampa su pažymėtu Latvijos projekto nuostatu.

[2]) Tasai Latvijos įstatymo projekto nuostatas paimtas iš BGB 1354 str. 2 p.

[3]) Išskyrus atvejus, kai vienas iš susituokusiųjų ištremiamas teismo sprendimu ar administracijos keliu; tada veikia specialūs nuostatai (X t. 1 d. 194 str.)

[4]) Žiūr. „Vyriausybės Žinių" 1922 m. balandžio 20 d. Nr. 85. Naujai įvesto 106^2 straipsnio tekstas toks: „Žmona privalo prisidėti atatinkamai savo ir savo vyro turtui prie bendrų išlaidų šeimynos išlaikymui ir net pilnai jas padengti, jeigu vyras beturtis ir negali užsidirbti".

šeimos gyvenimo išlaidose ji dalyvauja pagal savo lėšas; jeigu vyras beturtis ir negali užsidirbti, tai žmona turi jį išlaikyti pagal savo vietą visuomenėje ir pagal turtą". Mūsų 1921 metų novelos nuostatai savo turiniu atitinka Latvijos projekto 12 ir 16 str. nuostatus, tačiau anie yra formos atžvilgiu griežtesni tuo, kad visai įkūnija susituokusiųjų lygybės principą išlaikymo klausimu be mažesnio aprėžimo žmonos naudai. Tačiau mūsų novelose šiam lygybės principui nuosekliai iki galo išreikšti kaip tik nėra Latvijos projekto 13 ir 14 str. str. numatytų nuostatų.

Visų pirma Latvijos projektas reguliuoja išlaikymo prievolės klausimą, kai susituokusieji atskirai gyvena (t.y. faktiškai persiskyrę 10 ir 11 str. str. numatytais atvejais). Tokiu atveju vyro prievolė išlaikyti žmoną nyksta; jisai privalo tiktai duoti jai tam tikrą pašalpą, jeigu tai yra teisinga, imant galvon savitarpišką susituokusių turto padėjimą ir žmonos galėjimą pačiai užsidirbti[5]).

Be to, Latvijos projektas numato tokius atvejus, kurie kaip tik dažnai pasitaiko, taikant lygybės principą tarp susituokusių, būtent, kada žmona pasirenka sau savaimingą verslą. Pagal lygybės principą, vyras negali uždrausti savo žmonai užsiimti savarankiška profesija (pav., siuvėjos, mašinistės ir t.t.). Tačiau turint galvoje tai, kad vyras, kaip šeimos galva, turi sprendžiamąjį balsą šeimos gyvenime, tai žmona turi atsižvelgti į vyro norą, o taip pat, ar jos pasirenkamoji profesija nepakenks jo vardui ir šeimos interesams. Jeigu žmona, nepaisydama vyro valios, pasirinks savaimingą verslą, kuris gali pakenkti vyro vardui arba vyro bei šeimos interesams, tai vyras turi teisę atsisakyti ją išlaikyti, kol ji tuo verslu versis (Latv. projekto 14 str.).

Taigi matome, kad uždėta vyrui žmonos išlaikymo prievolė tam tikrais atvejais nyksta, pav., Latv projekto 14 str. numatytais atvejais, kai žmona verčiasi prostitucija, dirba kafešantane ir t.t., arba verčiasi tokia profesija, kuri kenkia vaikų auklėjimui — kai ji visą dieną yra užimta, sakysim, ligoninėj, kaip gailestingoji sesuo.

Latvijos projekto 17, 18 ir 19 str. str. reguliuoja visą eilę praktikos klausimų, kylančių iš susituokusiųjų bendro gyvenimo, k. a. del ieškinių kėlimo, del tarpusavio atstovavimo ir t.t.

Didelės svarbos turi 18 str. nuostatas, kurio pirmas posmas nustato bendrą dėsnį, išeinantį iš lygybės principo, būtent, kad „žmona turi teisę savarankiškai kelti ieškinius ir atsakyti teisme". Tačiau 18 str. 2 p. tam tikru būdu aprėžia šią žmonos teisę, nustatydamas, kad „bylose su trečiaisiais asmenimis, liečiančiose žmonos turtą, kuris vedybos sutartimi pavestas valdyti ir naudotis vyrui, žmonos teisėtas atstovas yra vyras. Jeigu vedybos sutartimi yra nustatytos susituokusiųjų turto bendrumas, tai bendro turto atstovas yra vyras". Bet kad vyras negalėtų šia suteikta jam, kaip šeimos galvai, teise pakenkti žmonos interesams,

---

[5]) Latvijos įstatymo projekto 13 str.

tai 18 str. 3 p. nustato: „jeigu vyras vengia savo žmonos interesus ginti ar savivališkai disponuoja žmonos ar bendrą turtą, neturėdamas įstatymo nustatyto žmonos sutikimo, tai žmona turi teisę įgyvendinti savo interesus teismo keliu".

Tuo būdu Latvijos projekto nuostatai lygiai gina tiek vyro, kaip šeimos galvos, tiek ir žmonos interesus, kuriems vyras, atstovaudamas savo žmonai, gali pakenkti[6]).

Vadovaudamasis lygybės principu, Latvijos projekto 19 str. visai nuosekliai rezervuoja abiems susituokusiems pilną teisę savarankiškai disponuoti savo turtą mirties atveju taip, kad tatai neužgautų įstatymų nustatytų įpėdinių teisių[7]).

2. Susituokusiųjų turto santykiai.

Šis klausimas yra labai silpnai veikiančių Lietuvoje įstatymų sureguliuotas, o Latvijos projekto yra pilnai ir tobūlai išspręstas. Latvijos projektas įvedė visą eilę, ligšiol mūsų teisei nežinomų, institutų, paimtų iš Vakarų Europos civilinių kodeksų (daugiausia iš vokiečių B.G.B. ir šveicarų Z.G.B.) ir pritaikytų, kiek galima, Pabaltijo valstybių sąlygoms.

Vokiečių B.G B, pavyzdžiui, susituokusiujų turto santykiai yra nustatomi dvejopu būdu: 1) pagal įstatymą ir 2) vedybų sutartimi. Šie turto santykiai ir kylantieji iš jų klausimai Latvijos projekto yra visiškai išspręsti ir net smulkiai sureguliuoti. Čia pat, pasinaudojus tobūlesnių civilinių kodeksų prityrimu, yra gerai sureguliuoti kraičio, susituokusiųjų turto santykių rejestrų ir, pagaliau, įpėdinystės teisių klausimai.

a. Įstatymų nustatytieji susituokusiųjų turto santykiai.

Sprendžiant šį klausimą, Latvijos kodifikacijos komisijai teko susidurti su labai opia, o taip pat įdomia tiek praktikos, tiek teorijos atžvilgiu teisės problema.

Vadinasi, kuri susituokusiųjų turto santykių sistema yra tinkamesnė Latvijos ir, bendrai, dabartinėms teisės plėtimosi sąlygoms.

Latvijoje ligišiol buvo 6 įvairios susituokusiųjų turto santykių sistemos, labai tesiskiriančios viena nuo kitos[8]), ir joms su-

---

[6]) Latvijos įstatymo projekto nuostatų palyginimas su mūsų veikiančiųju įstatymų nuostatais apie susituokusiųjų asmenų santykius yra padarytas šio rašinio gale, Latvijos įstatymo projektą juridiškai išanalizavus.

[7]) Apie susituokusiųjų paveldėjimo klausimus bus toliau.

[8]) I. Lifliandijos miestuose veikia susituokusiųjų turto bendrumo sistema; II. Lifliandijos dvasininkų- sodiečių atžvilgiu veikia romėnų teisės „condominium". III. Lifliandijos sodiečių ir Kuršų sodiečių bei miestų teisė žino vyro valdymo ir naudojimosi žmonos turtų sistema. IV. Lifliandijos ūkininkų įstatymais, liečiančiais ūkininkus,—speciališkai turto bendrumo sistema, veikianti tol, kol susituokusieji nepersiskiria arba yra gyvi. V. Kuršų įstatymais, liečiančiais ūkininkus, — mišroji sistema, VI. Latgalijoj, X t. 1 d. — turto atskirumo sistema.

vienodinti teko pasirinkti ta sistema, kuri geriausiai atitiktų gyvenimo sąlygoms. Iš šių visų sistemų kalbamoji komisija išrinko veikiančią Latgalijoj X t. 1 d. susituokusiųjų turto atskirumo sistemą.

Ši sistema buvo pasirinkta ne be svyravimų ir teoretinių ginčų. Štai kodel komisijos pareikštieji motyvai už šią sistemą yra visais atžvilgiais įdomūs, o ypač tenka paminėti prof. Bukovskio, komisijos pirmininko, šiuo klausimu straipsnį, kuriame jis gina turto atskirumo sistemą (eheliche Gütertrennung)[9]).

Ši sistema, pasak Bukovskio, yra tikresnė, teisingesnė ir visai atitinka susituokusiųju lygybę. Ji veikia ne tik senuose rusų įstatymuose, bet yra palikta ir naujame rusų civilinio kodekso projekte. Anglijoj, Vokietijoj ir kitose Vakarų Europos šalyse vis daugiau ir daugiau pritariama šiai sistemai.

Austrijos ABGB (civilinis kodeksas) §§ 1237—1241 taip pat nustato šią susituokusiųjų turto santykių sistemą. Todel p. Bukovskis mano, kad jaunai valstybei reikėtų eiti šituo atžvilgiu ne senais, bet naujais keliais.

Veikiančioji ligšiol didesnėj Latvijos teritorijos daly susituokusiųjų turto bendrumo arba vyro valdymo ir naudojimosi teisės sistema yra pagrįsta susituokusiųjų nelygybės principu. Vyrui pripažįstamos ypatingos teisės žmonos turtui valdyti ir juo naudotis tik todel, kad jisai yra šeimos galva, bet tatai, pasak Bukovskio, būtų ne teisės, o tik jėgos pagrindas: sic volo, sic jubeo. Jisai buvo, gal būt, visiškai pateisinamas senovės laikais, bet dabar, kada susituokusiųjų santykių pagrindan yra dedamas lygybės principas, šis obalsis nustoja savo reikšmės.

Tiesa, Vakarų Europoj įstatymų pripažintoji susituokusių turto santykių sistema yra vyro valdymo ir naudojimosi teisė žmonos turtui; bet ši sistema yra sušvelninta tuo, kad pavyzd. vokiečių B.G.B. arba šveicarų Z G.B. numato dar susituokusių susitarimą turto klausimais. Vedybų satartys, turto santykių rejestrai — visi šie institutai leidžia susituokusiems sutvarkyti savo turto santykius visai kitokiu pagrindu, negu įstatymų nustatytoji vyro valdymo ir naudojimosi teisės žmonos turtui sistema.

Štai kodel Vakarų Europos šalyse susituokusiųjų turto atskirumo sistema nevaidino tokio vaidmens, kaip kad rytų Europos šalyse, kur gyventojai yra atsilikę kultūros atžvilgiu.

Visiškai pamatuotai nurodo p. Bukovskis į tą aplinkybę, kad mūsų valstybėse susituokusieji retai sudaro vedybų sutartis; jiems tatai yra dar svetimas institutas, ir mūsų gyventojai, nekieno neverčiami, sutarčių nedarys.

Taip pat nereikia užmiršti mūsų moterų kultūros žemo laipsnio, kuris ypač jaučiamas tada, kai joms tenka ginti savo

---

[9]) Žiūr. *Rigaische Zeitschrift für Rechtswissenschaft*, leidžiama vokiečių juristų sąjungos Rygoj, 4 Heft 1926/27, *V. Bukovskio* staipsnį „Zur Frage des Systems ehelichen Güterrechts in Lettland“ 247—264 p. p.

turto interesai. Mūsų moterys toli gražu nėra aktingas elementas ir del kultūros stokos vargu ar greit ji galės faktinai[10]) naudotis tąja lygybe ir kitokiomis jai priklausančiomis teisėmis. Visa tai kalba kaip tik prieš Vakarų Europos sistemos taikymą Latvijoj ar kitose Pabaltijo valstybėse. Tai, kas tinka Vakarų Europos sąlygoms, netinka specifinėms rytų Europos sąlygoms, kur moteris tik pamažu pradeda iškovoti sau einančias iš lygybės principo teises ir tampa aktinga šeimos nariu, tiek materialinės, tiek procesualinės teisės atžvilgiu. Turint visa tai galvoj, prieinama išvada, kad mūsų sąlygoms geriausiai tinka susituokusiųjų turto atskirumo sistema.

Šiai sistemai prikišama tai, kad ji ardanti šeimos gyvenimą, galinti greit atvesti į ginčus ir, bendrai, esant tokiai sistemai, nėsą šeimos gyvenimo harmonijos.

Bet, kaip visai teisingai pastebi p. Bukovskis, tas motyvas vargiai yra pagrįstas. Šeimos gyvenimas kaip tik greičiau gali suirti, esant vyro naudojimosi ir valdymo teisės sistemai. Atėmimas žmonos reikalavimu iš vyro savo turto naudojimosi ir valdymo teisės daug blogiau veiktų šeimos gyvenimą, negu a priori nustatytas vyro ir žmonos turtų atskirumas. Pastaruoju atveju jokių ginčų taip susituokusiųjų turto klausimais negalėtų būti, nes kiekvienas jų valdytų ir tvarkytų tik savo turtą. Tuo būdu ginčų ir šeimos gyvenimo ardymo šmėkla a posteriori yra daug daugiau žalinga, negu apriorinis turto atskirumo nustatymas[11]).

Štai kodel vargiai galima sutikti su prof. Sagorovski'o[12]) nuomone, kad turto atskirumo sistema neigiamai veikia susituokusiųjų šeimos gyvenimą tuo atžvilgiu, kad turto klausimai daro artimus žmones svetimais, vadinasi, skolintoju ir skolininku, ieškovu ir atsakovu, ir t. t.

Toks šeimos gyvenimo vaizdas gali susidaryti, ir esant turto bendrumo ar vyro valdymo ir naudojimosi sistemai, ir gali būti net ryškesnis, nes čia teisinė būtis yra glaudžiai susijusi su faktine būtimi. Jeigu susituokusieji gražiai gyvena, be jokių ypatingų ginčų turto klausimais, žodžiu, jeigu šeimos gyvenime viešpatauja harmonija, tai tada tinka bet kuri turto santykių sistema. Kilus gi šeimos gyvenime ginčams, turto atskirumo sistema yra kaip tik geriausia, nes ji tinkamiausiai gina abieju susituokusiųjų turto interesus ir užkerta kelią visokiems neteisėtumams ir neteisingumams, del kurių dažniausiai nukenčia silpnoji lytis[13]). Ideališkame šeimos gyvenime susituokusiųjų turto atskirumas visiškai

---

[10]) Tatai tinka ir mūsų sąlygoms, ypač todel, kad Lietuvoj moteris stovi dar žemesniame kultūros laipsny negu Latvijoj.

[11]) Palyg *Huber'o* paaiškinimus prie Šveicarijos civilinio kodekso projekto p. 196

[12]) *A. Sagorovski*, kurs semejnavo prava, antras leidimas Odesa 1912.

[13]) Žiūr. pažymėtą *Bukovski'o* straipsnį, 62—264 p. p.

neardo gražaus jų sugyvenimo, ir turto klausimais vyrui gali būti suteikta valdymo ir naudojimosi teisė, atliekant tam tikrus formalumus, kurie nieku būdu negali neigiamai veikti susituokusiųjų asmens santykių[14]).

Priėję tokią išvadą, Latvijos projekto autoriai ir nustatė visą eilę dėsnių, visai ir labai tobūlai reguliuojančių susituokusiųjų turto atskirumo klausimą. Svarbiausias principinio pobūdžio nuostatas yra toksai: vedybos nenustato susituokusiųjų turto bendrumo. Kiekvienas iš susituokusiųjų pasilieka savo, priklausiusį jam iki jungtuvių, turtą ir bendrojo gyvenimo metu gali įsigyti ir disponuoti turtą nepareinamai nuo antrojo (20 str.)

Konkrečiai šis bendras dėsnis teko toliau plėsti ir papildyti dar šiais nuostatais. Kad būtų užkirstas kelias neteisėtai valdyti ar naudotis antrojo susituokusiojo turtu, teko nustatyti, kad vienas iš susituokusiųjų be antrojo įgaliojimo ar sutikimo neturi teisės valdyti, naudotis ar kitu kuriuo būdu disponuoti pastarojo turtą. Šis įgaliojimas ar sutikimas gali būti išreikštas ne tik formaliai, bet ir tyliu pritarimu[15]).

Kai del apyskaitos pateikimo, kada vienas iš susituokusiųjų valdo antrojo turtą įgaliojimu arba tyliu sutikimu, tai Latvijos projekto autoriai, turėdami galvoj šeimos gyvenimo harmoniją, kuri gali būti del šios apyskaitos suardyta[16]), nutarė turto valdytoją nuo šios pareigos atleisti, išskyrus tuos atsitikimus, kai įgaliojimo ar sutikimo valdyti turtą nėra, arba apyskaitos reikalu susituokusiųjų yra aiškiai susitarta[17]).

Susituokusiųjų skolų reguliavimo klausimas Latvijos projekto yra išspręstas, remiantis aukščiau nustatytu bendru susituokusiųjų turto atskirumo nuostatu. Vadinasi, kiekvienas iš susituokusiųjų atsako tik už savo skolas. Tačiau už bendro ūkio skolas atsako vyras, nors ūkį būtų valdžiusi žmona. Šis žmonos atsakingumo sumažinimas aiškinamas tuo, kad vyras yra šeimos galva ir jam dedama pareiga tam tikromis sąlygomis išlaikyti šeimą[18]).

Bet vis delto vyras atsako už tas skolas tol, kol žmonos veiksmai neišeina iš namų ūkio valdymo ribų, arba kol vyras del tam tikrų sumetimų nedaro jokių žygių žmonos veikimui namų ūkyje aprėžti.

Nustatant susituokusiųjų turto atskirumo sistemą vis delto tenka sureguliuoti klausimas del daiktų, esančių bendrame susituokusiųjų bute. Šie daiktai, Latvių projektu, laikomi bendru susituokusiųjų turtu, tiek jų tarpusavio santykiuose, tiek trečiųjų

---

[14]) Palyg. žinomo rusų teisės mokslininko prof. *D. I. Meyer'o* nuomonę šiuo klausimu (privatinės teisės kurso knyga).

[15]) Latv. įst. projekto 21 str.

[16]) Žiūr. paaiškinamąjį raštą prie įstatymo projekto.

[17]) Latv įst. projekto 22 str. 2 p.

[18]) Žiūr. aukščiau išdėstytus nuostatus apie susituokusiųjų asmens teises bei prievoles (Latvijos įst. projekto 17 str.)

asmenų atžvilgiu tol, kol nebus pateikta kitokių įrodymų; šiuo turtu susituokusieji atsako solidariai tretiesiems asmenims[19]).

Dovanojimų klausimas tarp susituokusiųjų Latv. projekto yra sureguliuotas bendrais nuostatais, išskyrus rašto formos reikalavimą kilnojamam turtui dovanoti, jeigu, žinoma, dovanojimo metu pats daiktas neįteikiamas[20]).

b. Kraičio klausimas.

Kraičio klausimas, kuris mūsų įstatymų ne visai yra sureguliuotas, Latvijos projekto, palyginti, gana tobūlai išsprestas 30—34 str.str. Nustačius susituokusiųjų turto atskirumą, Latvijos kadifikacjos komisijai teko šis atskirumas turėti galvoje, kraičio klausimą reguliuojant.

Atskiri kraičio rūšių institutai, žinomi mums iš vokiečių B.G.B.[21]), čia negalėjo būti priimti, nes kiekvienas kraitis, vis tiek kuriam tikslui jis skiriamas, priklauso tiktai žmonai. Vyras gali jį valdyti ar juo naudotis tik žmonos sutikimu, nors ir tyliu būdu išreikšiu[22]). Turėdama tatai galvoj, kalbamoji komisija nustatė, kad „kraitis tėvų, giminaičių ar kitų asmenų duotas ištekančiai moteriai, priklauso jai, nors jis ir būtų įteiktas jos vyrui“[23]). Tačiau gyvenime, kraitis dažniausiai įteikiamas tiesiog vyrui, ypač jeigu tatai yra pinigai ar kitoks kilnojamas ar nekilnojamas turtas, kurį vyras, kaip šeimos galva, gali panaudoti prekybos, pramonės ar kitokiems verslo tikslams.

Toksai įteikimas mūsų laikais retai kada atliekamas formaliai, ir todel gali kilti nesusipratimų tais atvejais, kai žmona reikalaus iš vyro grąžinti jai kraitį, pavyzd. kada vyras piktam naudojo šį turtą arba kada šiam turtui gresia jo sunykimo ar vertės nustojimo pavojus del vyro aikvojimo ar kitokių priežasčių. Turėdami tai galvoj ir norėdami užkirsti kelią galimiems ginčams del kraičio grąžinimo tarp susituokusiųjų, Latvijos projekto autoriai štai kaip papildo aukščiau kalbamąjį bendrą nuostatą. Kai nėra vedybų sutarties, nustatančios susituokusiųjų turto santykius, žmona turi teisę kiekvienu metu reikalauti iš vyro grąžinti jai kraitį, nepareinamai nuo to, ar jis buvo įteiktas vyrui jos pačios, ar asmens, tą kraitį davusio.

---

[19]) Latvijos įst. projekto 25 str.

[20]) Latvijos įst projekto 28 str. 1 p.; kitais atvejais veikia bendrieji nuostatai apie dovanojimus, išskyrus dovanojimo atšaukimo klausimą. Palyg. mano straipsnį „Teisės“ N 8 „Dovanojimas, kaipo dorovės ir padorumo prievolė“, kur plačiai išnagrinėtas dovanojimo atšaukimo klausimas.

[21]) Vokiečių B.G B. žino, 1) *eingebrachtes gut*, t. y. tas turtas, kurį žmona pavedė vyrui valdyti ir naudotis; 2) *Vorbehaltsgut* t. y. turtas, specialiai priklausąs žmonai, k. a. jos rūbai, brangenybės ir kiti daiktai, kurie vedybų sutartimi laikomi atskiru žmonos turtu, arba tas, ką ji gauna paveldėjimo keliu; 3) *Aussteuer* —tas turtas, kurį žmona gauna ištekėdama; 4) *Sondergut* — specialis žmonos turtas, kuris negali būti pavestas vyrui.

[22]) Ziūr. aukščiau Latvijos įst projekto 21 str.

[23]) Latv. įst. projekto 30 str. 1 p.

Kraičio įteikimo sąlygos gali būti nustatytos ir vedybų sutartimi; jos gali būti ir nesuderintos su bendru susituokusiųjų turto atskirumo dėsniu, pvzd., žmona gali atiduoti savo turtą vyrui valdyti ar naudotis be jokių aprėžimų. Bet jeigu tokios sąlygos vedybų sutarties nėra nustatytos, tai kraičiui, įteiktam vyrui sutartimi. taikomi bendrieji nuostatai apie susituokusiųjų turto santykius[24]. Toliau, Latvijos projektas reguliuoja kraičio pažadėjimo klausimą. Tam tikslui reikalaujamas rašto liudijimas, jeigu kraičio vertė yra didesnė, negu tam tikra suma[25]. Kraičio pažadėjimą įvykdyti gali reikalauti ne tik žmona, bet ir vyras už žmoną[26].

Tačiau kraičio pažadėjimo įvykdyti negalima reikalauti tais atvejais, kai susivedantieji nėra prašę sutikimo to asmens, kuris pažadėjo kraitį, arba nepaisydami jo nesutikimo, jie vis delto susituokė[27]. Pagaliau, Latv. projektas nustato 2 metų pasenėjimo laiką kelti ieškiniams del kraičio įteikimo[28].

c. **Susituokusiųjų turto santykiai, vedybų sutarčiai esant.**

Latvijos projektu susituokusiųjų turto santykiai gali būti nustatyti tam tikra vedybų sutartimi. Šiuo būdu gali būti nustatyti visai kitokie santykiai, negu kad juos įstatymas nustato[29]. Taip pat į įstatymo nustatytą sistemą gali būti įnešti tam tikri pakeitimai ar papildymai.

Vedybų sutartys sudaromos susituokiant arba po vedybų. Tačiau čia gali kilti kai kurių sunkumų, būtent, del susituokusiųjų veiksmingumo, (t.y. del jų teisės daryti sutartis), pavyzd., kai jie yra globojami. Tuo atveju sutarčiai sudaryti yra reikalingas globėjo ar rūpintojo sutikimas[30].

Kai del vedybų sutarčių formos, tai jos sudaromos pas notarą, dalyvaujant abiem susituokusiem.

Tačiau tose vietose, kur nėra notarų — pas mus tatai galima užtikti ypač mažesniuose miestuose — vedybų sutartys gali būti sudarytos pas vietos Taikos Teisėją. Tačiau nereikia manyti, kad sudarytoji vedybų sutartis galioja ne tik pačių susituokusiųjų, bet ir trečiųjų asmenų atžvilgiu. Šie tretieji asmens gali visai nežinoti, kad sutartis sudaryta, ir todel ji jiems gali būti ir neprivaloma, ypač turint galvoj, kad sutartis gali užgauti jų interesus, prieš kuriuos jie, iš anksto žinodami, kad sutartis bus

---

[24]) Žiūr. aukščiau nuostatus apie įstatymų nustatytus susituokusiųjų turto santykius, Latv. Projekto 20—30 str. str.

[25]) Latv. įst. projekto 32 str 1 p. ta suma yra 10.000 Latvijos rublių t. y. apie *400 litų*.

[26]) Latvijos įst. projekto 32 str. 2 p.

[27]) Palyg. Latv. įst. projekto 27 str.

[28]) Latvijos įst. projekto 34 str.

[29]) Pavyzd., turto bendrumo sistema.

[30]) Latv. įst. projekto 35 str.

sudaryta, gali protestuoti ir, esant tam tikroms sąlygoms, reikalauti sutartį panaikinti arba pakeisti. Štai kodel trečiųjų asmenų atžvilgiu vedybų sutartys laikomos įsiteisėjusiomis ir privalomomis tik po to, kai jos yra pažymėtos susituokusiųjų turto santykių rejestre[31]).

Kai del vedybų sutarties turinio, tai Latvijos projektas iš anksto nustato, kurios turto santykių sistemos yra leidžiamos šia sutartimi nustatyti, vietoje įstatymo numatytos susituokusiųjų turto atskirumo sistemos. Vadinasi, yra leidžiama: 1) susituokusiųjų viso turto bendrumas; 2) vyro valdymas ir naudojimasis žmonos turtu ir, pagaliau, 3) mišroji sistema, t y. viso kilnojamojo turto ir susituokusiųjų įgyto bendro gyvenimo metu turto bendrumas, o vyro valdymo ir naudojimosi teisė žmonos nekilnojamuoju turtu.

Šios visos sistemos yra dar atskirai Latvijos projekte nagrinėjamos, ir apie jas teks dar kalbėti. Bet čia svarbu mums pažymėti Latvijos projekto visiškas šio klausimo sureguliavimas, nepalikęs jokių spragų[32]).

Sudarant vedybų sutartis ir pasirenkant kitokią, negu įstatymo nustatyta, susituokusiųjų turto santykių sistemą, tenka susidurti su visa eile klausimų, turinčių tiktai praktikos reikšmės. Visų pirma kyla klausimas del turto, kuriam atskiru vedybų sutarties nuostatu neturi būti taikoma turto bendrumo tvarka. Toksai turtas, žinoma, priklauso tik vienam iš susituokusiųjų, ir šiam turtui taikomos susituokusiųjų turto atskirumo taisyklės.

Tačiau pirma reikia aiškiai nustatyti, kokie yra atskiro turto juridiniai pažymiai.

Latvijos įstatymo projektu (41 str.), atskiru turtu pripažįstama ex officio: 1) daiktai, paskirti naudotis tik vienam iš susituokusiųjų savo asmens reikalams ir jam priklausą nuosavybės teise; 2) turtas, kuris yra reikalingas žmonai, jos savaimingam verslui; 3) turtas, žmonos įsigytas savaimingu verslu ir darbu[33]).

Turtas, turįs vieną iš šių pažymių, laikomas atskiru vieno iš susituokusiųjų turtu, nors tatai ir nebūtų vedybų sutarties nustatyta. Bet čia kyla dar vienas klausimas, būtent, kam tenka įrodymo našta tais atvejais, kai kyla ginčai arba nesusipratimai del atskiro turto priklausomumo.

Latvijos projektas šiais atsitikimais visai teisingai įrodymo naštą deda tam iš susituokusiųjų, kuris tvirtina, jog yra jo nuosavybė[34]).

---

[31]) Latvijos įst. projekto 36 str. 2 p.

[32] Šituo atžvilgiu Latvijos projekto autoriai, matyt, pasinaudojo vokiečių B G.B. smulkiai sureguliuota sistema (1432—1557 str str.).

[33]) Šis atskiro turto apibūdinimas skiriasi nuo vokiečių B.G.B. apibūdinimo tuo, kad pastarasis nustato įvairių rūšių atskirų turtų sąvokas (*Sondergut*, *Vorbehaltsgut*), nes Latvijos įst. projektas žino tik vieną atskiro turto rūšį.

[34]) Latvijos įst. projekto 42 str. 1 p.

Įrodymų visai nereikalaujama, kai aiškiai matyti, jog ginčijamieji daiktai del savo rūšies ir savumų gali priklausyti tik vienam iš susituokusiųjų, kaip antai: žmonos tualetai, jos drabužiai ir kiti daiktai.

d. Atskirų, vedybų sutarčių nustatomų, sistemų apibūdinimas.

1. *Susituokusiųjų turto bendrumo sistema.*

Kaip jau aukščiau buvo nurodyta, Latvijos projektas leidžia vedybų sutartimis nustatyti 3 įvairias sistemas. Pirmoji jų — susituokusiųjų turto bendrumas. Tai yra sena, ypatingomis pažiūromis į šeimos gyvenimą pagrįsta, sistema, jau šimtmečiais taikoma Latvijos teritorijos daly[35]). Tačiau ligišiol ji buvo atsilikusi nuo gyvenimo tuo atžvilgiu, kad ji faktinai atiduodavo žmoną visiškai vyro globai. Štai kodel Latvijos kodifikacijos komisija nutarė padaryti šioje sistemoje kai kurių pataisų ir tuo būdu pritaikyti ją naujoms gyvenimo sąlygoms. Reikėjo senajam kūnui įkvėpti nauja dvasia. Tatai buvo nelengvas darbas, tačiau Latvijos komisija jį sėkmingai atliko.

Visų pirma Latv. projektas nustato susituokusiųjų turto bendrumo sąvoką. Vadinasi, jeigu vedybų sutartis nustato susituokusiųjų viso turto bendrumą, tai reiškia, kad vienam vyrui valdant visas dabar jų turimas turtas, o taip pat visa, kas bus įsigyta bendro gyvenimo metu, išskyrus atskirą turtą, sudaro nedalomą masę[36]). Tačiau vyrui vienam yra suteikta teisė, neteikiant apyskaitos, valdyti bendras turtas. Del šios teisės dedama jam pareiga išlaikyti šeima. Suteikus vyrui teisę valdyti bendrąjį turtą ir uždėjus jam šeimos išlaikymo pareigą, reikėjo vis delto apsaugoti žmonos interesai nuo naudojimo šios teisės piktam. Tuo tikslu ir buvo nustatyta, kad nė vienas iš susituokusiųjų neturi teisės pats, be antrojo sutikimo, disponuoti bendruojui turtu, išskyrus, žinoma, dispozicijas mirties atveju, kurios leidž amos[37]) bendra tvarka.

Visokiems galimiems ginčams del nekilnojamojo turto priklausomumo išvengti, Latvijos komisija įvedė specialų nuostatą: susituokusiųjų nekilnojamasis turtas, nepažymėtas rejestrų knygose, kaip atskiras turtas, laikomas bendruoju susituokusiųjų turtu[38]). Be to, projektas nustato dar nekilnojamojo turto juridinę būtį bendroj susituokusiųjų turto masėj[39]). Kai del palikimo, tenkančio vienam iš susituokusiųjų, tai jam į bendrą susituokusiųjų turtą priimti reikalingas antrojo susituokusiojo sutikimas. Tatai yra

---

[35]) Būtent, *Lifliandijos* miestuose veikiančiais įstatymų nuostatais.
[36]) Latvijos įst. projekto 43 str. 1 p.
[37]) Latvijos įst. projekto 44 str. 1 ir 2. p.p.
[38]) Latvijos įst. projekto 45 str.
[39]) Latvijos įst. projekto 45—47 str. str.

visai suprantamas reikalavimas, turint galvoj tai, kad palikimas gali būti apsunkintas skolomis ir tuo būdu gali pakenkti bendrajam turtui bei antrojo susituokusiojo interesams.

Susituokusiųjų turto bendrumo sistemoje kyla didelės praktikos reikšmės klausimai, būtent, del susituokusiųjų atsakingumo, einančio iš jų pasižadėjimų.

Čia reikia atskirti vyro atsakingumas nuo žmonos atsakingumo už pasižadėjimus. Vyro atsakingumas yra daug didesnis, nes vyras yra šeimos galva, kuriam pirmam tenka šeimos išlaikymo našta, o antra vertus, jam yra suteikta teisė valdyti ir naudotis bendruoju turtu. Iš to eina, kad jisai turi atsakyti tiek pats, tiek bendru turtu: 1) už visas susituokusiųjų priešjungtuvines prievoles; 2) už susituokusiųjų pasižadėjimus, einančius iš jų prievolės išlaikyti vargstančius giminaičius; 3) už žmonos pasižadėjimus, padarytus del bendrojo namų ūkio; 4) už žmonos prievoles, einančias iš jos savaimingo prekybos, pramonės ar kitokios įstaigos[40]) valdymo; 5) už prievoles, einančias iš palikimo, priimto vyro ar žmonos tarpusavio susitarimu[41]); 6) už žmonos, kaip vyro atstovės, prievoles ir 7) už visas kitas savo prievoles.

Vyras pats savo atskiru turtu neatsako tiktai už tas žmonos prievoles, kurias ji yra pasiėmusi vyro sutikimu su ta sąlyga, kad už jas atsakys bendras turtas. Jeigu tokios sąlygos nebuvo, tai vyras atsako už šias žmonos prievoles ir savo turtu.

Turto bendrumo sistemoje žmonos atsakingumas yra daug mažesnis, ir tatai yra visai suprantama, turint galvoj jos pasingą vaidmenį. Visų pirma, žmona atsako už padarytas skolas bendrojo ūkio reikalams savo atskiru turtu tik tada, kai bendrojo turto ar vyro atskiro turto nėra [42]). Toliau, žmona atsako atskiru turtu tik: 1) už pasižadėjimus, padarytus savo sąskaita ir be vyro sutikimo; 2) už savo pasižadėjimus, laužančius vyrui suteiktas bendrojo turto valdymo teises.

Kai del susituokusiųjų tarpusavio atsakingumo už skolas, tai Latvijos projektas visiškai teisingai skiria: 1) skolas, grąžintas iš atsakingo už jas bendrojo turto, 2) skolas, už kurias atsako tik žmona savo atskiru turtu, bet grąžintas iš bendros turto masės, ir 3) skolas, už kurias atsako bendroji turto masė, bet grąžintas iš vieno susituokusiųjų atskiro turto. Pirmuoju atveju tarp susituokusiųjų nesusidaro jokių tarpusavio prievolių; abiem pas-

---

[40]) Latvijos įst. projekto 49 str. 4 p., bet tuo atveju, kai susituokusiųjų turto santykių rejestre nepažymėta, kad vyras nesutinka su tokiu žmonos savarankišku verslu, tai ji atsako tiktai savo turtu.

[41]) Čia turima galvoj Latvijos įst. projekto pirmykštis nuostatas apie palikimo paėmimą (žiūr. aukščiau), nes jeigu antras susituokusiųjų nesutinka tą palikimą priimti, tai jisai neatsako už prievoles, kylančias iš palikimo.

[42]) Latvijos įst. projekto 53 str.

kutiniais atvejais susituokusieji įgyja teisę reikalauti vienas iš antro grąžinti [43]) sumokėtas už jį skolas.

2. *Vyro valdymo ir naudojimosi šeimos turtu sistema.*

Ši susituokusiųjų turto santykių sistema daugiausia taikoma gyvenime [44]) ir vedybų sutartyse ji galima dažnai užtikti. Štai kodel Latvijos komisija ypačiai smulkiai išnagrinėjo šią sistemą, nepalikus jokių spragų. Kadangi vedybų sutartyse leidžia susituokusiems laisvai pasirinkti vieną iš 3-jų aukščiau pažymėtų turto santykių sistemų, tai projekto autoriai rado reikalo padaryti jose kai kurių pataisų, kad priartintų jas prie įstatymo numatytos susituokusiųjų turto atskirumo sistemos. Čia autoriams teko ypač nuodugniai žiūrėti visa eilė klausimų, kylančių iš vyro valdymo ir naudojimosi žmonos turtu sistemos įgyvendinimo. Šios smulkmenos yra įdomios ir mums, nes su jomis, be abejo, teks susidurti, sprendžiant mūsų šeimos teisės problemas.

Latvijos projektas apibūdina šią sistemą štai kuriuo būdu: jeigu vedybų sutartis nustato vyro valdymo ir naudojimosi žmonos turtu tvarką, tai vyrui suteikiama per visą bendro gyvenimo laiką išimtinė teisė valdyti ir naudotis visu žmonos turtu, o taip pat ir jos įgytu bendro gyvenimo metu, išskyrus jos atskirą turtą[45]). Tačiau, suteikiant vyrui tokias plačias teises, jam pirmam uždedama prievolė nešti šios šeimos išlaidos.

Reikia pabrėžti, kad šioje sistemoje šeimos išlaikymo prievolė uždedama tiktai vyrui, tuo tarpu kai susituokusiųjų turto atskirumo sistemoje toji prievolė yra subsidiarinio pobūdžio[46]). Sąryšy su vyro teise valdyti ir naudotis žmonos turtu, susituokusiems suteikiamos tam tikros teisės ir uždedamos prievolės „naudojimosi teisės" (usus fructus) nuostatais[47]). Pastaroji yra bendras tų teisių bei prievolių šaltinis. Bet turėdama galvoj ypatingus vyro ir žmonos santykius, kurių bendra tvarka išspręsti negalima, ir Latvijos projekto komisija numatė dar visą eilę atsitikimų ir jiems išspręsti būdus.

Projektas štai kuriuo būdu reguliuoja vyro ir žmonos santykius, esant vyro valdymo ir naudojimosi žmonos turtu sistemai. Jeigu vyrui šią teisę yra žmona suteikusi, tai aišku, kad jam turi būti suteikta garantija, kad jisai galės tą teisę vykdyti, ir žmona į tai nesikiš. Todel visai pamatuotai Latvijos projektas nustatė, kad žmona be vyro sutikimo neturi teisės dispo-

---

[43]) Latvijos įst. projekto 55 str. 2 p.

[44]) Ji yra vokiečių B.G.B. įstatymo pripažintoji susituokusiųjų turto santykių sistema (Gesetzliches Ehegüterrecht 1363—1409 str. str.).

[45]) Latvijos įst. projekto 56 str.

[46]) Žiūr. aukščiau, Latvijos įst. projekto 12 ir 16 str. str., palyg. vokiečių B.G.B 1360 str. 1, 2 p.p. nuostatus, kurie atitinka maždaug mūsų novelą — X t 1 d. 166[2].

[47]) Latv. įst. projekto 57 str.

nuoti turtu, kuris yra pavestas tik vyrui valdyti ir naudotis[48]). Sutartys, sudarytos žmonos be vyro sutikimo del turto, pavesto vyrui valdyti ir naudotis, neturi galios[49]). Toksai griežtas nuostatas yra Latvijos komisijos priimtas šiais sumetimais: 1) kad vyras galėtų ramiai vykdyti suteiktas jam vedybų sutartimi teises ir prievoles, surištas su valdymu ir naudojimusi žmonos turtu; 2) kad užkirstų kelią visokiems kitų žmonių pasikėsinimams įvairiomis, nors ir teisėto pobūdžio, priemonėmis suardyti šeimos gyvenimą. Žmona gali bet kuriuo metu pareikalauti del kurios nors priežasties panaikinti vedybų sutartimi nustatytą sistemą. Po to ji gali sudaryti bet kurią sutartį del savo turto. Tuo būdu tretieji asmens neturės progos savo įsikišimais ardyti šeimos gyvenimą[50]).

Toliau, Latvijos projektas, norėdamas apsaugoti žmonos interesus, visai nuosekliai nustato, kad suteikta vyrui teisė valdyti ir naudotis žmonos turtu negali būti perleista kitam asmeniui be žmonos sutikimo[51]).

Be to, vyras turi saugoti jo valdomą ir naudojamą žmonos turtą tokiu pat būdu, kaip ir savo, ir, žmonai reikalaujant, suteikti jai žinių apie jos turto būtį ir taip pat šio turto tam tikrą garantiją[52]).

Susituokusiųjų atsakingumas del savo prievolių, esant vyro valdymo ir naudojimosi žmonos turtu sistemai, reguliuojamas visai kitokiais pagrindais, negu kad turto bendrumo sistemoje[53]).

Kai del vyro atsakingumo, tai jisai skirstomas atsakingumu vyro atskiru turtu ir atsakingumu žmonos turtu, kurį vyras valdo ir juo naudojasi. Atskiru turtu vyras atsako: 1) tiek del visų savo prievolių, kilusių iki jungtuvių, tiek del prievolių, einančių iš jo veikimo bendrojo gyvenimo metu; 2) del prievolių, einančių iš žmonos veikimo bendrame namų ūkyje, arba kaip vyro įgaliotinės[54]).

Žmonos turtu vyras atsako: 1) del žmonos prievolių, kilusių iki jungtuvių; 2) del žmonos prievolių, su kuriomis vyras buvo sutikęs; 3) del prievolių, einančių iš žmonos valdymo pramonės, prekybos ar kitokios įstaigos vyro sutikimu; 4) del prievolių, einančių iš žmonos priimto palikimo vyro sutikimu; 5) del prievolių, einančių iš žmonos nusižengimų. Be to, pajamomis iš žmonos turto vyras atsako taip ir del žmonos prievolės išlaikyti vargstančius giminaičius ir del kitos rūšies prievolių[55]).

---

48) Latv. įst. projekto 58—71 str. str.
49) Latvijos įst. projekto 58 str. 1 p.
50) Latvijos įst. projekto 58 str. 2 p.
51) Latvijos įst. projekto 59 str. 2 p.
52) Latvijos įst. projekto 63 str.
53) Palyg. su aukščiau išdėstytais nuostatais.
54) Latvijos įst. projekto 67 str.
55) Latvijos įst. projekto 68 str.

Žmonos atsakingumas yra del aukščiau išdėstytų samprotavimų daug mažesnis. Čia, žiuoma, klausimas daugiausia gali kilti del žmonos atsakingumo savo atskiru turtu, nes vyro turtui ji jokių teisių neturi. Todel savo turtu ji atsako: 1) del prievolių, pasiimtų sau pačiai, arba be vyro sutikimo; 2) del jos pasiimtų prievolių, kurios laužo suteiktas vyrui teises jos turtą valdyti ir naudotis[56]).

Toliau, Latvijos projektas visiškai nuosekliai nustato, kad žmona neatsako del vyro prievolių[57]), ir jeigu vyro padarytos skolos išieškomos iš žmonos turto, kurį jis valdo ir juo naudojasi, tai žmona turi teisę griebtis visokių priemonių savo turtui apsaugoti.

Šiuo nuostatu Latvijos projekto autoriai norėjo, kiek galima, pagerinti tą faktišką nelygią būtį, kurioj žmona atsiduria, suteikdama vyrui vedybų sutartimi teisę valdyti ir naudotis jos turtu.

Vyro ar žmonos skolų klausimams sureguliuoti, Latvijos projektas visiškai teisingai nustato šias taisykles: jeigu vyro paties skolos yra sumokėtos iš žmonos turto, kurį jis valdo ir juo naudojasi, arba atvirkščiai, skolos, del kurių vyras atsako tik žmonos turtu, yra sumokėtos iš jo paties turto, tai kylanti iš to santykio tarpusavio atsilyginimo teisė gali būti patenkinta, tik susituokusiems turtą pasidalinus; bet jeigu iš žmonos turto, kurį vyras valdo ir juo naudojasi, yra sumokėta skola, del kurios žmona atsako tik savo atskiru turtu, arba kuri eina iš jos padarytų nusižengimų, tai vyras turi teisę jau bendrojo gyvenimo metu reikalauti iš žmonos grąžinti sumokėtą sumą iš jos atskiro turto.

Mes matome, kad čia nevienodai sprendžiamas bylų kėlimas skolų grąžinimo reikalu; vienu atveju bylos gali būti keliamos, tik susituokusiems turtą atskyrus, kas yra visai suprantama, nes, kol iš vyro nėra atimta teisė valdyti ir naudotis žmonos turtu, tokios bylos iškėlimas gali pakenkti susituokusiųjų santykiams; antruoju atveju, jau bendrojo gyvenimo metu, gali būti iškelta tokios rūšies byla[58]), kas yra irgi pateisinama, turint galvoj žmonos interesų apsaugojimą, esant pažymėtai susituokusiųjų turto santykių sistemai.

3. Mišroji susituokusiųjų turto santykių sistema.

Tatai yra, kaip jau aukščiau buvo minėta, kombinacija dviejų susituokusiųjų turto santykių sistemų, būtent, turto bendrumo ir vyro valdymo bei naudojimosi žmonos turtu sistemų. Ši mišroji

---

[56]) Latvijos įst. projekto 69 str.
[57]) Latvijos įst. projekto 70 str.
[58]) Latvijos įst. projekto 72 str. 1 ir 2 p.p.

sistema yra paimta iš prancūzų privatinės teisės[59]), kuri rado sau vietos ir vokiečių B.G.B [60]).

Esant tokiai sistemai, susituokusiųjų turtas skirstomas 3 kategorijomis: 1) abiejų susituokusiųjų nekilnojamieji turtai, tiek priklausą jiems nuo vedybų sutarties sudarymo laiko, tiek jų įgytieji bendro gyvenimo metu neatsilygintinai (paveldėjimu, testamentu, dovanojimu ir kit., bet nieku būdu tokios rūšies nekilnojamuoju turtu nelaikomas tas, kuris įgytas vieno ar abiejų susituokusiųjų drauge atsilygintinai, pavz. pirkimu); 2) kilnojamieji susituokusiųjų turtai, išskyrus atskirą žmonos turtą, o taip pat nekilnojamieji abiejų susituokusiųjų turtai, įgytieji jų produktingu darbu; 3) atskiras žmonos turtas.

Kai del pirmos kategorijos turtų, tai juos valdo ir jais naudojasi tiktai vyras su visomis iš jų einančiomis teisėmis bei prievolėmis[61]). Antros kategorijos turtai įeina į bendrą susituokusiųjų turtų masę ir jiems taikomi tam tikri, aukščiau išdėstytieji turto bendrumo nuostatai. Į tą bendrą turto masę (Fohrnissgemeinschaft) įeina taip pat ir visos pajamos iš pirmos kategorijos nekilnojamųjų turtų, kurie nesudaro bendro susituokusiųjų turto.

Atskiras žmonos turtas yra jos visiška nuosavybė, ir tatai turi būti pažymėta vedybų sutarty; tuo turtu žmona gali disponuoti savo nuožiūra.

d. Vedybų sutartimi nustatytų turto santykių panaikinimas.

Latvijos įtatymo projekto autoriai visiškai teisingai laikė reikalinga smulkiai išaiškinti ir nustatyti visus atvejus ir sąlygas, kuriomis aukščiau pažymėtos susituokusiųjų turto santykių sistemos nustoja veikusios. Toksai smulkus ir visapusiškas šių klausimų nagrinėjimas turi didelės reikšmės praktikos atžvilgiu, (k. a., vyro ar žmonos pripažinimas neišsimokančiais skolininkais, persiskyrimo atvejis ir t.t.).

Būtų labai netikslinga, sprendžiant tokius klausimus, pasitenkinti tik bendrų dėsnių nustatymu ir kylantieji neaiškumai bei trūkumai pavesti kiekvienu konkrečiu atveju spręsti vien tik teismo organams. Tuo, visų pirma, bus padidinamas teismo darbas ir, antra, įstatyme pasiliks vis delto didelė spraga.

Štai kodel ir mums pravartu susipažinti, nors bendrais bruožais, su šiais Latvijos įstatymo projekto nuostatais.

Bendras vedybų sutartimi nustatytų susituokusiųjų turto santykių panaikinimo nuostatas yra toks: visos 3 leidžiamos vedybų sutartimi susituokusiųjų turto santykių sistemos nustoja veikusios: 1) vienam iš susituokusiųjų mirus; 2) kai susituokusieji persiskirs,

---

59) Vadinamoji „Communauté légale".
60) Fohrnissgemeinschaft, žiūr. vokiečių B.G.B. 1549—1555 str. str.
61) Žiūr. aukščiau.

arba kai vedybos bus pripažintos neįvykusiomis; 3) kai vienas iš susituokusiųjų bus pripažintas neišsimokančiu skolininku[62]).

1. *Turto santykių panaikinimas, vienam iš susituokusiųjų mirus.*

Vieno iš susituokusiųjų mirtis, visiškai suprantama, turi paveikti vedybų sutartimi nustatytus turto santykius, ypač turto bendrumui esant, nes vyro valdymo ir naudojimosi žmonos turtu sistema, vyrui mirus, automatiškai nyksta. Latvijos įstatymo projektas nustato, kad, panaikinus turto santykių bendrumą del vieno iš susituokusiųjų mirties, pusė bendrojo turto tenka likusiam gyvam, antroji pusė tenka mirusiojo įpėdiniams; įpėdiniu laikomas ir susituokusiųjų likęs gyvas (našlys, našlė)[62a]).

Toliau, Latvijos projektas skyrium nagrinėja klausimą del turto santykių naikinimo, kai miršta vyras, ir skyrium — kai miršta žmona, nes kiekvieno jųdviejų teisinė turto būtis yra skirtinga, ir todel vyro mirties pasėkos yra visai kitokios negu žmonos.

Vadinasi, kai vyrui mirus išnyksta jo valdymas ir naudojimasis žmonos turtu, tai žmonai grąžinamas visas jos atsigabentas turtas su visais jo prieaugliais, ir, be to, jos turto vertei sumažėjus, ji turi teisę reikalauti iš vyro įpėdinių sumokėti jai vertės skirtumą, jeigu jie (t.y. įpėdiniai) neįrodys, jog turto vertė sumažėjo ne del vyro kaltės[63]).

Mirus žmonai, vyras pats atsako del bendrojo turto skolų nepareinamai nuo žmonos įpėdinių atsakingumo bendrais nuostatais. Visai kitokia yra teisinė būtis, kai miršta vyras. Žmona tada gali atsisakyti nuo savo turto dalies ir tuo atsisakymu ji atleidžiama nuo atsakingumo del bendrojo turto skolų, žinoma, jeigu tos skolos nėra jos pačios padarytos. Be to, žmonai leidžiama savo atsakingumas del pažymėtų skolų aprėžti verte to turto, kurį ji gauna taisyklėmis palikimams gauti inventoriaus teise[64]). Tuo būdu matome, kad Latvijos projekto autoriai stengėsi, kiek galima, ginti žmonos interesus, nes pastaroji, turto bendrumo sistemai esant, atsiduria kitokioje teisinėj būtyje, negu vyras, kuris iki savo mirties valdo ir naudojasi žmonos turtu.

2, *Turto santykių naikinimas, pripažinus vieną iš susituokusiųjų neišsimokančiu skolininku.*

Gyvenime dažnai atsitinka, kad vienas iš susituokusiųjų pripažįstamas neišsimokančiu skolininku. Daugiausia tatai liečia vy-

---

[62]) Latvijos įst. projekto 74 str.; tačiau kai del neišsimokėjimo, tai esant turto bendrumo sistemai, *žmonos* neišsimokėjimas, jeigu ji neveda savarankiškos prekybos, pramonės ar kitokios įstaigos ar nevedė tokios prieš vyro valią, negali panaikinti turto bendrumo.

[62a]) Latvijos įst. projekto 82 str. 1 p.

[63]) Latvijos įst. projekto 85 str. 1 p.

[64]) Latvijos įst. projekto 85 str. 2 p.

rą, kuris valdo ar naudojasi žmonos turtu. Žmonos interesams apsaugoti, Latvijos projektas nustato, kad, vyrą pripažinus neišsimokančiu skolininku, žmona turi teisę pasiimti visą savo turtą, kuris buvo vyro valdomas ir naudojamas; jeigu šio turto kai kurių dalių trūksta, tai joms gauti ji turi teisių, suteiktų jai konkurso įstatymo nuostatais[65]).

Tokios yra žmonos teisės, esant vyro valdymo ir naudojimosi žmonos turtu sistemai, kuri vis delto vyro nuožiūrą šiek tiek apréžia[66]). Turto bendrumo sistemai esant, žmonos turto teisinė būtis yra daug prastesnė, ir todel Latvijos projektas šiuo atveju suteikia žmonai galėjimą savo interesus ginti, būtent: kai vyras pripažįstamas neišsimokančiu skolininku, tai žmona turi teisę reikalauti grąžinti jai atsigabentojo turto vertę; šis žmonos reikalavimas pridera pirmos eilės skoloms, kaip kad ir tuo atveju, kai turtas yra pavestas vyrui valdyti ir naudotis[67]).

Toliau, Latvijos projektas numato tuos atvejus, kada nustatytasis vedybų sutartimi susituokusiųjų turto bendrumas arba vyro teisė valdyti ir naudotis žmonos turtu nustoja veikę, vienam iš susituokusiųjų reikalaujant, vadinasi, žmonai reikalaujant, šie santykiai nustoja veikę: 1) jeigu tolesnis pasilikimas žmonos turto vyro valdyme, del pastarojo skolų arba del jo prievolių nevykdymo, gresia šio turto sunykimu arba jo vertės sumažėjimu; 2) jeigu vyras nevykdo žmonos ir vaikų išlaikymo prievolės; 3) kada vyras, žmonai reikalaujant, nepateikia reikiamo apsaugojimo jos turto, kurį jis valdo ir naudojasi; 4) jeigu susituokusieji yra teismo perskirti; 5) jeigu vyras del turto išaikvojimo yra pripažintas neveiksmingu. Vyrui reikalaujant, šie santykiai nustoja veikę: 1) jeigu žmona turi daug skolų; 2) jeigu žmona be pakankamo pagrindo atsisako duoti savo vyrui sutikimą disponuoti turtu, pavestu jam valdyti ir naudotis, arba nekilnojamuoju turtu, įeinančiu į bendrą masę; 3) jeigu žmona reikalauja apdrausti jos turtą, valdomą ir naudojamą vyro; 4) jeigu, vyrui valdant ir naudojantis žmonos turtu, pastaroji, nepaisydama vyro noro, veda savaimingą prekybos, pramonės ar kitokią įstaigą[68]).

3. *Susituokusiųjų turto padalinimas.*

Kai del susituokusiųjų turto padalinimo, vienam mirus, tai jeigu grąžinus kam reik turtą Latvijos įst. projekto 85 str. nuostatais[69]), vis dar turto pasiliks, pastarojo $^1/_4$ dalis pripažįstama žmonai ar jos įpėdiniams, o $^3/_4$ dalys — jos vyrui ar jo įpėdiniams[70]). Toliau, jeigu sutartimi nustatytieji turto santykiai yra

---

[65]) Latvijos įst. projekto 75 str.
[66]) Žiūr. aukščiau.
[67]) Latvijos įst. projektas 76 str.
[68]) Latvijos įst. projekto 78 str.
[69]) Žiūr. aukščiau.
[70]) Latvijos įst. projekto 86 str.

panaikinti ir yra nustatytas turto atskirumas, susituokusiems dar gyviems tebėsant, tai kiekvienam jų, jeigu tik sutartimi nėra kitaip nustatyta, grąžinamas turtas, atsigabentas susituokiant tada, kai 55 ir 72 str. str. nuostatais bus patenkinti ar apdrausti skolų pasižadėjimai[71]).

Kai del bendrojo turto padalinimo, tai nustojus veikti turto bendrumo sistemai, kiekvienam iš susituokusiųjų sumokama, jeigu vedybų sutartimi nėra kitaip numatyta, viso susituokiant atsigabento turto vertė, buvusi turto atsigabenimo metu; be to, kiekvienam iš susituokusiųjų suteikiama teisė reikalauti priklausančios jam turto dalies grąžinti dar tebesančius, savo atsigabentus daiktus, dabartine kaina.

Iš kitų svarbesnių susituokusiųjų turto padalinimo nuostatų[72]) reikia dar pažymėti specialūs nuostatai, apibūdiną įnešto turto sąvoką, kuri vienaip suprantama turto bendrumo sistemoje ir kitaip vyro valdymo ir naudojimosi žmonos turtu sistemoje. Tuo tarpu kai turto bendrumo sistemoje įstatymas smulkiai nustato, kas laikoma įneštu turtu[73]), antroje susituokusiųjų turto santykių sistemoje įneštu turtu laikomas visas turtas, žmonos pavestas vedybų sutartimi vyrui valdyti ir naudotis. Be to, praktikos reikšmės turi tas dėsnis, kuris nustato, kad išlaidos, vyro padarytos iš bendrojo turto jo atskiro turto naudai, turi būti grąžintos, ir atvirkščiai—jeigu vyro yra padarytos išlaidos iš savo atskiro turto bendrojo turto naudai, tai jisai turi teisę pareikalauti jų iš bendrojo turto.

Dar reikia pažymėti turintis didelės reikšmės nuostatas del kreditorių teisių sąryšy su turto padalinimu. Kreditorių interesams apsaugoti, Latvijos įst. projektas nustato, kad panaikinus sutartimi nustatytus turto santykius, susituokusiųjų tarpusavio turto pobūdžio apyskaitos neatima iš vieno susituokusiųjų kreditorių jų teisių, įgytų jo turtui. Jeigu toksai turtas yra tekęs kitam susituokusiųjų, tai jisai atsako kreditoriams tekusio jam turto verte, kaip bendras skolininkas. Išimtį sudaro einančios iš nusižengimų prievolės, kurios, sutartimi nustatytus turto santykius panaikinus, patenkinamos iš kaltininko turto[74]).

3. *Susituokusiųjų turto santykių rejestrai.*

Šis institutas, įvestas Vakarų Europoj[75]), turi didelės reikšmės šeimos teisės problemoms. Latvijos įstatymo projekto autoriai visiškai nuosekliai priėmė šį svarbų gyvenimui institutą ir pritaikė jį Latvijos sąlygoms. Tokios rūšies rejestrai, kur įrašomi

---

[71]) Latvijos įst. projekto 87 str. 1 p.
[72]) Latvijos įst. projekto 81—93 str.
[73]) Latvijos įst. projekto 89 str.
[74]) Latvijos įst. projekto 93 str. 3 p.
[75]) Palyg. B.G.B. nuostatus apie *Güterrechtsregister* 1558—1563 str. str. ir šveicarų Z.G.B. 248—251 str. str.

visokie susituokusių turto santykių aktai, įgyja ypatingos reikšmės tretiesiems asmenims, kuriems tenka turėti turto reikalų su susituokusiais (kreditoriams ir kt.). Štai kodel šis institutas būtų svarbu įvesti ir mums, žinoma, padarius esminę mūsų šeimos teisės reformą. Išžiūrėsime, kaip šis klausimas yra išspręstas Latvijos įstatymo projekto.

Visų pirma nustatoma (94 str. 1 p.), jog vedybų sutartimis nustatytieji susituokusiųjų turto santykiai, kad turėtų privalomos galios tretiesiems asmenims, turi būti įrašyti į susituokusiųjų turto santykių rejestrą.

Šis bendras nuostatas aiškina rejestrų uždavinį, būtent, suteikti tretiesiems asmenims galėjimo gauti reikalingų sau informacijų apie susituokusiųjų turto būtį. Pavz., jeigu vyras ar žmona nori pasiskolinti tam tikrą pinigų sumą, arba nusipirkti kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą, tai tada trečiajam asmeniui kyla klausimas, ar jisai turi pakankamą garantiją, jog jam bus sumokėta. Jeigu susituokusiųjų turto santykiai būtų tvarkomi viena ar kita sistema ir nebūtų jiems leidžiama šie santykiai sutartimi nustatyti, tai toks klausimas atkristų. Trečiasis asmuo žinotų, kad susituokusiųjų turto santykiai yra aiškūs[76]) ir jam jokių informacijų apie juos nereikėtų. Visai kas kita, jeigu susituokusiems yra leidžiami savo turto santykiai tam tikromis sutartimis nustatyti. Šių sutarčių turinys tretiesiems asmenims nėra žinomas ir jo sužinoti jie negali.

Suinteresuotiems asmenims, nežinant tokios rūšies sutarčių turinio, sunku yra spręsti klausimas, ar gali jie su vienu ar antru iš susituokusiųjų sudaryti tokio pobūdžio sutartį, kur reikalingas pasitikėjimas ar turto garantija. Vadinamieji susituokusiųjų turto santykių rejestrai gali šiuo atžvilgiu suvaidinti didelį vaidmenį, maždaug tokį, kaip ipotekos institutas.

Koks turi būti pažymėtų rejestrų turinys? Tą klausimą Latvijos projektas štai kaip išsprendžia: rejestran įrašoma visoki susitarimai, nutarimai ar skelbimai, kuriais aprėžiamos ar atstatomos vieno iš susituokusiųjų turto teisės, o taip pat ir pažymėjimas apie iškeltą vieno iš susituokusiųjų bylą del sutartimi nustatytos susituokusiųjų turto sistemos panaikinimo[77]). Taigi iš aukščiau pasakyto matome, kad įrašomos į rejestrus žinios turi didelės reikšmės tretiesiems asmenims, kuriems tenka ar tektų susidurti su susituokusiųjų turto klausimais.

Toliau, Latvijos projektas reguliuoja visą eilę klausimų, surištų su šių rejestrų vedimu. Nustatoma, kad visoki įrašai į rejestrus skelbiami „Vyriausybės Žiniose"[78]), kad pažymėjimas (ar įrašai) įtraukiami į rejestrą abiejų ar vieno iš susituokusiųjų raštišku, nustatytu būdu paliūdytu, reikalavimu, arba teismo nutari-

---

[76]) Pvz., turto atskirumo arba turto bendrumo sistemai esant, susituokusiųjų turto būtis yra aiškiai įstatymų sureguliuota.

[77]) Latvijos įst. projekto 94 str. 2 p.

[78]) Latvijos įst. projekto 95 str.

mu[79]). Pažymėjimai įtraukiami į rejestrą tos apygardos, kurioj gyvena vyras[80]). Pastarajam persikėlus gyventi į kitą apygardą, pažymėjimai įrašomi šios apygardos rejestran, o senoj apygardoj padaryti pažymėjimai galioja 4 mėnesius nuo gyvenamosios vietos pakeitimo dienos.

Kad būtų lengviau suinteresuotiems asmenims gauti reikalingų žinių iš rejestrų, Latvijos projektas nustato, kad kai vienas iš susituokusiųjų turi prekybos, pramonės ar kitokią įstaigą ne savo nuolatinės gyvenamosios vietos apygardoj, tas pažymėjimas turi būti įrašytas į įstaigos vietos apygardos rejestrą.

Pagaliau, viešumo principui įgyvendinti, įvedamas nuostatas, kad kiekvienas pilietis turi teisę žiūrėti rejestrą ir reikalauti iš jo ištraukų[81]).

4. *Susituokusiųjų paveldėjimo klausimai.*

Šie klausimai dažnai būna labai painūs ir jiems išspręsti reikia atsižvelgti į visą eilę veiksnių, tiek moralinio socialinio, tiek materialinio pobūdžio.

Pirmiausia kyla klausimas del tolesnių turto santykių tarp likusio vieno iš susituokusiųjų ir vaikų, antrajam mirus (nesant vaikų, tas klausimas išsprendžiamas daug lengviau). Kurie turi būti šiuo atveju turto santykiai tarp našlio ar našlės ir vaikų? Ar nustatytoji savo laiku tarp abiejų susituokusiųjų turto santykių sistema, vienam iš susituokusiųjų mirus, nustoja veikusi, ar ne?

Tatai yra sunki problema. Visų pirma, logiškai galvojant, tokia sistema turėjo nustoti galios, ypač, jeigu buvo turto bendrumas. Tačiau visai kas kita yra, jeigu veikė vyro valdymo ir naudojimosi žmonos turtu sistema. Tokiu atveju toji sistema gali ir toliau veikti, turint galvoj palikimą ir nepilnamečių vaikų interesus, nes, mirus vienam iš susituokusiųjų, vaikai mažamečiai gali atsidurti labai sunkiose sąlygose, jeigu tuč-tuojau būtų palikimas dalinamas. Jiems būtų sunku savarankiškai valdyti ir disponuoti savo turtu, ir tatai galėtų neigiamai atsiliepti jų išlaikymui ir auklėjimui. Tokiomis sąlygomis, žinoma, geriausia būtų palikti našliui ar našlei valdyti ir naudotis visu palikimu, kol vaikai taps pilnamečiai. Tatai geriausiai apsaugotų ir palikimą ir leistų jį tikslingiausiai išnaudoti, nes palikimas, suskaldytas atskiromis dalimis, vargu bau galės duoti tas pajamas, kurias jis duodavo anksčiau, vienam asmeniui jį valdant (ypač tatai liečia nekilnojamąjį turtą ir jo inventorių).

Turėdama tatai galvoj, Latvijos kodifikacijos komisija nustatė, kad jeigu, vienam iš susituokusiųjų mirus, liko nepilna-

---

[79]) Latvijos įst. projekto 56 str.
[80]) Latvijos įst. projekto 97 str.
[81]) Latvijos įst. projekto 100 str.

mečių vaikų, ir velionis prieš mirdamas nedavė šiuo klausimu jokių nurodymų, tai našliui arba našlei, nepareinamai nuo priklausančios jiem nuosavybės teisėmis palikimo dalies, suteikiama teisė valdyti ir naudotis likusiu visu palikimu tol, kol jauniausias vaikas taps pilnametis[82]).

Tačiau visai kitokia būtis susidaro, kai našlys arba našlė vėl nutaria vesti. Tada pirmųjų jungtuvių vaikai atsiduria labai keblioje būtyje, tiek materialiniu, tiek moraliniu atžvilgiu. Tokiu atveju daug tikslingiau būtų negaištant padalinti palikimas, ir tuo apsaugoti pirmųjų vedybų vaikų turto interesai.

Latvijos projektas ir nustato, kad tuo atveju, kai našlys veda arba našlė išteka, nepilnamečiams vaikams tebėsant, tokių našlių valdymo ir naudojimosi teisė nyksta, ir palikimas dalinamas bendrais nuostatais[83]).

Tačiau ir tuo atveju, kai našlys neveda ir našlė neišteka, leidžiama palikimas padalinti pilnamečiams vaikams ir prieš tampant jaunesniesiems pilnamečiais, jeigu globos įstaiga paliudys, kad del to nenukentės nepilnamečių vaikų interesai[84]). Taigi mes matome, kad palikimo padalinimo klausimu visų pirma atsižvelgiama į nepilnamečių vaikų interesus. Tai yra, be abejo, labai svarbus Latvijos įstatymo projekto dėsnis, į kuri ir mums, reformuojant savo šeimos teisę, teks atsižvelgti.

Latvijos įstatymo projektas nepilnamečių vaikų interesų apsaugojimo klausimu eina dar toliau, ir specialus nuostatas (165 str.) yra nukreiptas prieš našlio arba našlės netinkamą ir priešingą vaikų interesams palikimo valdymą ir naudojimąsi (pavyz., jeigu toksai valdymas atvedė į sunykimą arba turto vertės sumažinimą). Tuo atveju iš našlio ar našlės gali būti reikalaujamas teismo nustatyto didumo įkaitas. Jeigu teismo nustatytu laiku įkaitas nebus pateiktas, tai palikimas, ligi visi vaikai taps pilnamečiai, gali būti pavestas valdyti, našliui arba našlei ir vaikams susitarus, bet kuriam pilnamečiui įpėdiniui, o nesant tokio susitarimo, — specialiam globėjui, globos įstaigos paskirtam aprašyto turto valdymo nuostatais, paliekant našliui arba našlei teisę grynoms pajamoms iš palikimo gauti[85]). Jeigu našlys ar našlė pats atsisakys nuo valdymo ir naudojimosi teisės, nepaisydamas to, kad ji jam yra suteikta įstatymu, tai palikimas dalinamas bendrais nuostatais.

Kai del susituokusiųjų tarpusavio paveldėjimo, tai Latvijos įstatymo projektas, Vakarų Europos civilinių kodeksų pavyzdžiu[86]), nustato štai ką: jeigu, vienam iš susituokusiųjų mirus, liks vaikų ar

---

[82]) Latvijos įst. projektas 103 str.
[83]) Latvijos įst. projektas 103 str. 2 p.
[84]) Latvijos įst. projekto 104 str.
[85]) Latvijos įst. projekto 105 str.
[86]) Vokiečių B G. B. ir šveicarų Z. G. B anglų civilinių kodeksų ir k. t.

juós atstojančių žemutinės linijos giminaičių, tai našlys ar našlė gauna $^1/_4$ dalį mirusiojo turto, kai yra 3 ar daugiau vaikų, — $^1/_3$ dalį, kai yra 2 vaiku, — $^1/_2$, kai yra vienas vaikas Likusis turtas tenka vaikams ar jų žemutinės linijos giminaičiams[87]). Taigi, kaip matyt iš šio nuostato, sprendžiant turto padalinimo klausimą, pirmoj eilėj atsižvelgiama į vaikų interesus.

Toliau, Latvijos įstatymo projektas visai nuosekliai nustato, kad jegu, vienam iš susituokusiųjų mirus, nelieka vaikų arba jų žemutinės linijos giminaičių, tai našlys ar našlė gauna pusę mirusiojo palikimo, o antra pusė tenka kraujo giminaičiams įstatymo nurodyta tvarka. Be nurodytos palikimo dalies našlys ar našlė, nesant žemutinės linijos įpėdinių, gauna likusius po mirusiojo visus baldus ir kitus namų rakandus. Jeigu, vienam iš susituokusiųjų mirus, nelieka nei vaikų, nei vaikaičių, nei brolių ar seserų, arba jų žemutinės ir aukštutinės linijos giminaičių, tai visas mirusiojo palikimas tenka našliui arba našlei[88]).

Pagaliau, Latvijos įstatymo projektas, Vakarų Europos civilinių kodeksų pavyzdžiu, nustato privalomos palikimo dalies institutą (Pflichtteil)[89]). Šis paveldėjimo teisės institutas yra labai svarbus tuo atžvilgiu, kad jis pagrįstas teisingumo ir teisėtumo principais ir neleidžia našlio arba našlės skriausti. Šiame nuostate yra keletas išimčių.

Nuostato turinys yra toks: našlys po žmonos ir našlė po vyro gauna privalomąją palikimo dalį, būtent pusę tos dalies, kuri jam tektų nuosavybės teisėmis, dalinant mirusios žmonos ar vyro palikimą visiems įpėdiniams iš įstatymo. Ši privalomoji dalis gali būti iš našlio ar našlės atimta del tų pat priežasčių, del kurių velionis, gyvas tebebūdamas, turėjo teisę reikalauti persiskirti[90]).

Be to, našlys ar našlė netenka paveldėjimo teisės, jeigu velionė arba velionis (palikėjas) turėjo teisę reikalauti persiskirti del anųjų kaltės ir jau buvo iškėlęs tuo reikalu bylą[91]).

Tuo atveju našliui ar našlei atimama ne tik privalomosios dalies teisė, bet ir bendrai paveldėjimo teisė, nes Latvijos įstatymo projekto 109 str. susituokusieji netenka tarpusavio paveldėjimo teisės, kai jie buvo perskirti, arba jungtuvės pripažintos neįvykusios. Atsižvelgiant į šį nuostatą, teko padaryti tam tikra išvada ir pritaikyti ji aukščiau išdėstytam atvejui.

---

[87]) Latvijos įstatymo projekto 106 str.
[88]) Latvijos įst. projekto 106 str. 3 p.
[89]) Vokiečių B.G.B. 2303—2338 str. str.
[90]) Latvijos įst projekto 107 str.
[91]) Latvijos įst. projekto 108 str.

II. Veikiantieji Lietuvoj susituokusiųjų asmens ir turto santykių nuostatai ir jų palyginimas su Latvijos įstatymo projekto nuostatais.

Kalbant apie veikiančius Lietuvoj susituokusiųjų asmens ir turto santykių įstatymų nuostatus, visų pirma reikia paliesti veikiančius buv. Vilniaus ir Kauno gubernijų plote[92]) rusų įstatymų rinkinio X t. 1 dal. nuostatus.

Kai del X t. 1 d. susituokusiųjų asmens teisių ir prievolių nuostatų, tai apie jų palyginimą su Lat. įst. projekto atitinkamais nuostatais ir apie šio palyginimo išvadas buvo jau anksčiau kalbėta[93]). Todel čia mums tenka palyginti tik atatinkamus turto santykių nuostatus.

X t. 1 d. nepilnai ir visai netobūlai reguliuoja šiuos gyvenimui svarbius klausimus. Keli bendrojo pobūdžio nuostatai (109—118 str. str.), žinoma, negali tobūlai ir tikslingai visų klausimų išspręsti. Kiekvienu klausimu ir mums, kodifikuojant savo civilinę teisę, teks peržiūrėti iš esmės šeimos teisės institutai.

X t. 1 d. str. str. nustato tiktai vieną susituokusiųjų turto santykių sistemą, t.y. turto atskirumo sistemą. Prieš ją nieko negalima pasakyti. Ji visai atitinka mūsų salygas ir yra priimtina, tiek teisės teorijos, tiek praktikos atžvilgiu[94]). Tačiau dedant susituokusiųjų asmens bei turto santykių pagrindan lyčių lygybės principą, reikia būti nuosekliems ir padaryti iš to tam tikrų išvadų.

Susituokusieji yra lygūs visais atžvilgiais. Todel jie turėtų turėti teisę, kaip tinkami, susitarti del vienos ar kitos turtų santykių tvarkos. Pavyzd., žmona nori savo nekilnojamąjį turtą pavesti vyrui valdyti ir naudotis, palikdama savo dispozicijoje atskirus tam tikrus daiktus. Tokiu atveju šiuos visus klausimus reikia sutartimi aiškiai sureguliuoti. Tuo tarpu mūsų X t. 1 d. susituokusiųjų turto santykių nustatymo sutartimis nenumato. Aišku, kad tatai yra didelė mūsų įstatymų spraga.

Bet ir iš X t. 1 d. 109 str.[95]) nustatytos susituokusiųjų turto atskirumo sistemos nėra padaryta tolesnių išvadų surištiems su šia sistema klausimams spręsti. 112—117 str. str. nuostatai yra šiuo atžvilgiu nepilni, lyginant juos su Latvijos įstatymo projekto nuostatais[96]).

Mūsų įstatymų nėra tinkamai išspręstas gan painus susituokusiųjų skolų klausimas. X t. I d. 112 str., kuris šiam klau-

---

[92]) Didžiausia neokupuotos Lietuvos dalis su 1.700.000 gyventojais.

[93]) Žiūr. aukščiau, skyrių apie susituokusiųjų asmens teises.

[94]) Žiūr. aukščiau pasakyta tuo klausimu, sąryšy su *Bukovskio* straipsniu.

[95]) Šis bendras nuostatas maždaug sutampa su Latvijos įst. projekto 20 str.

[96]) Latvijos įst. projekto 21—29 str. str.

simui spręsti siunčia į prekybos procesą[97]), žinoma, negali būti laikomas pakankamu nuostatu. Toliau, trūksta tam tikrų nuostatų kylantiems iš turto atskirumo sistemos klausimams reguliuoti, k. a. del vieno iš susituokusiųjų pavedimo kitam valdyti ir naudotis jo turtu, del apyskaitos, reikalaujamos tokiu atveju, del naminių daiktų priklausomumo, del tarpusavio dovanojimo ir kt.

Toliau, X t. I d. šeimos teisės nuostatai visiškai nepakankamai reguliuoja kraičio klausimą. 110 str. nuostatas kraičio klausimo toli gražu neišsprendžia[98]). Todel ir šioj srity, kodifikuojant mūsų teisę, teks naudotis Latvijos projektu. Aukščiau jau buvo kalbėta, kad mes neturime vedybų sutarčių instituto, todel, žinoma, X t. I d. nėra visos eilės nuostatų, surištų su šiuo institutu, būtent: apie leidžiamas vedybų sutartimis nustatyti visas 3 susituokusiųjų turto santykių sistemas[99]), apie susituokusiųjų sutartimi nustatytų turto santykių panaikinimą[100]) ir, pagaliau, apie susituokusiųjų turto santykių rejestrus[101]).

Tai yra didelė mūsų veikiančiųjų įstatymų spraga, kurią mes dabar turėsime žūt-būt užpildyti, jeigu nenorėsime ir toliau tenkintis, gerokai atsilikusiais nuo vakarų Europos teisės ir gyvenimo, senais rusų įstatymais.

Susituokusiųjų paveldėjimo klausimus reguliuoja X t. 1 d. 1148—1161 str.str.

1148 str. 1921 m. gruodžio 2 d. Steigiamojo Seimo priimtu civilinių įstatymų pakeitimu ir papildymu[102]) yra štai kaip pakeistas: „žmona gauna po vyro $1/4$ dalį jo nekilnojamo ir kilnojamojo turto nuosavybėn; jeigu nėra vyro likusiųjų vaikų ar jų tiesiosios linijos (1127 str.) įpėdinių, žmona gauna po vyro kitas $3/4$ dalis iki gyvos galvos arba ligi jai ištekėsiant“. Šis nuostatas maždaug atitinka Latvijos įst. projekto 102 ir 106 str.str. nuostatus, turint galvoj, kad X t. 1 d. 1153 str. vyras paveldi savo žmonos turtą ta pat tvarka, kaip kad ir žmona vyro turtą.

Tačiau kalbamieji Latvijos įstatymo projekto nuostatai skiriasi nuo rusų X t. 1 d. nuostatų štai kuo: 1) Latvijos įstatymo projektas nustato našliui ar našlei $1/4$ dalį palikimo, kai yra trys ar daugiau vaikų, bet likus 2 vaikam, jam tenka tik $1/3$ dalis, ir vienam vaikui esant — $1/2$. Mes matome, kad šiuo atžvilgiu Latvijos įstatymo projektas modifikuoja įvairius atsitikimus ir todel yra daug praktiškesnis negu X t. 1 d. nuostatas, numatąs bendrai visais atsitikimais tik $1/4$ dalį. 2) Taip pat ir tuo atveju, kurį numato tiek Latvijos įstatymo projektas, tiek

[97]) Ustav torgovavo sudoproizvodstva, 1893 leid. 554, 555 str. str. ir pastabos 556, 557, 558, 624 ir k. t.

[98]) Palyg. aukščiau išdėstytus Latvijos įstatymo projekto nuostatų kraičio klausimu bendrus dėsnius.

[99]) Žiūr. aukščiau.

[100]) Žiūr. aukščiau.

[101]) Žiūr. aukščiau.

[102]) Žiūr. Vyriausybės Žinios Nr. 85.

X t. 1 d. 1148 str., būtent, kai, vienam iš susituokusiųjų mirus, nelieka nei vaikų nei vaikaičių, Latvijos įstatymo projektas modifikuoja paveldėjimo būdą šiaip: 1) jeigu nelieka nei vaikų nei vaikaičių, tai našlys ar našlė gauna pusę mirusiojo palikimo, o antroji pusė tenka mirusiojo *kraujo* giminaičiams; 2) jeigu, vienam iš susituokusiųjų mirus, nelieka nei vaikų, nei vaikaičių, nei brolių, nei seserų, arba jų žemutinės bei aukštutinės linijos giminaičių, tai visas mirusiojo palikimas tenka našliui ar našlei. Tuo tarpu X t. 1 d. 1148 str. žino tiktai vieną atsitikimą, kada našlys ar našlė gauna kitas $^3/_4$ palikimo, būtent, jeigu nėra likę mirusiojo vaikų[103]) ar jų tesioginės linijos giminaičių; Latvijos įstatymo projekto numatyto atvejo, kai nelieka jokių giminaičių, X t. 1 d. 1148 str. nežino. Aišku, kad kalbamasis Latvijos įst. projekto modifikuotas nuostatas yra daug tikslingesnis.

Toliau, X t. 1 d. visai nėra nuostatų apie našlio ar našlės teisę valdyti ir naudotis palikimu tol, kol vaikai taps pilnamečiai, taip pat nėra nustatyta privalomosios palikimo dalies (Pflichtteil),

Kai del veikiančių buv. Suvalkų gubernijos plote civilinių įstatymų, tai aukščiau pažymėtu 1921 m. gruodžio 2 d. Steigiamojo Seimo priimtu civilinių įstatymų pakeitimu ir papildymu, šeimos teisės sritin buvo įnešti labai svarbūs pakeitimai, ypačiai paliečią susituokusiųjų asmens teises bei prievoles, kurios 1825 mt. Civilinio Kodekso žmonai yra kiek susiaurintos.

Turėdamas galvoj lyčių lygybės principo įgyvendinimą, Steigiamasis Seimas šiuos visus žmonos teisių susiaurinimus, k. a., 32 str. nuostate del gyvenamosios vietos[104]), 66, 67, 78 str. str. 182—190 str. str. nuostatus[105]) panaikino.

Taip pat yra pakeistas 1825 m. Civilinio Kodekso 201 str. nuostatas del išlaikymo prievolės. Jisai yra suredaguotas, kaip X t. 1 d. naujas 106[2] str. Palygindami jį su Latvijos įstatymo projekto išlaikymo prievolės nuostatais, mes matome, kad jisai toli gražu šio klausimo neišsprendžia ir privalo tam tikrų papildymų[106]).

Susituokusiųjų turto santykiai buv. Suvalkų gubernijos plote veikiančių įstatymų[107]) yra daug tobuliau ir smulkiau sureguliuoti, negu X t. I d. Jų pagrindan yra padėtas vyro valdymo ir naudojimosi žmonos turtu sistema. Tačiau aukščiau pažymėtu Steigiamojo Seimo priimtu pakeitimu ta sistema yra panaikinta, ir susituokusiųjų turto santykių klausimas šiaip sprendžiamas: „susituokusiųjų turto santykiai, jeigu jie nenustatyti sutartim, tvarkomi taip: susituokusiųjų turtas yra atskiram kiekvieno jų val-

---

103) X t. 1 d. 1127 str. numatyta tvarka.

104) T. y., kad žmona turi gyventi visokiais atvejais su vyru.

105) Žiūr. „Vyriausybės Žinių" Nr. 85—tie visi nuostatai aiškiai aprėžia žmonos, kaipo veiksmingo subjekto, teises.

106) Taip pat kaip ir X t. I d. 106[2] str.

107) Kaip žinoma, tenai veikia 1825 metų Civilinis Kodeksas, 1836 m. įstatymas apie sutuoktuves ir Civilinis Napoleono Kodeksas.

dyme atskira kiekvieno nuosavybe, del kurio kiekvienas jų turi teisės daryti nepriklausomai nuo antro susituokusių visokias civiline teise numatytas sutartis".

Taigi šis nuostatas susituokusiųjų turto santykių klausimą reguliuoja maždaug taip, kaip kad Latvijos įstatymo projektas, t.y.: 1) jis nustato turto atskirumo sistemą, 2) leidžia susituokusiems nustatyti turto santykius sutartimis. Del įstatymo nustatytos sistemos netobulumų ir spragų mes jau esame kalbėję, lygindami X t. I d. nuostatus su Latvijos įstatymo projekto nuostatais[108]).

Kai del nuostatų apie susituokusiųjų sutartimis nustatomus turto santykius, tai jie labai skiriasi nuo Latvijos įstatymo projekto dėsnių Visų pirma, 1825 m. Civilinio Kodekso 107 ir 108 str. str. nustato priešvedybinių sutarčių institutą, kurio Latvijos įstatymo projektas visai nežino. Toliau, sąryšy su Steigiamojo Seimo priimtu civilinių įstatymų pakeitimu ir papildymu, visa eilė straipsnių, liečiančių vedybų sutartimis nustatytus turto santykius, yra panaikinta[109]), o kitų nuostatų jų vieton neišleista. Tokiu būdu čia pasidaro tam tikra spraga ir visa susituokusiųjų sutartimis nustatomų santykių sistema yra sugriauta.

Likusieji po pažymėtų pakeitimų nuostatai nieku būdu negali tos problemos tinkamai išspręsti. Visa eilė klausimų, surištų su vedybų sutartimis nustatomais susituokusiųjų turto santykiais, kurie nuodugniai išspręsti Latvijos įstatymų projekte, k.a. del turto santykių sistemų, leidžiamų sutartimis ir jų reguliavimo del susituokusiųjų skolų, esant vienai ar kitai sistemai, ir kt.[110]) šių nuostatų visiškai nėra išspręsta.

Susituokusiųjų paveldėjimo klausimai taip pat nėra tinkamai išspręsti 1825 metų Civilinio Kodekso 231—235 str. str., ir jie privalo tam tikrų pakeitimų, ypač atsižvelgiant į aukščiau pažymėtą X t. I d. pakeitimą[111]).

Latvijos įstatymo projekto nuostatai susituokusiųjų paveldėjimo klausimais yra daug tobulesni[112]).

III. Palyginimo išvados.

Palyginę veikiančius didesnėj Lietuvos daly įstatymų susituokusiųjų asmens bei turto santykių nuostatus, prieiname štai kokias išvadas:

1. Tiek buv. Vilniaus ir Kauno, tiek buv. Suvalkų gubernijų plote veikiantieji įstatymai šeimos teisės srity turi daug trū-

---

[108]) Žiūr. aukščiau.

[109]) 1825 metų Civilinio Kodekso 192—200 str. str.

[110]) Žiūr. aukščiau.

[111]) Žiūr. aukščiau.

[112]) Veikiantieji Palangos valsčiuj įstatymai del savo, palyginti, mažo veikimo ploto (10.000 gyventojams), čia nepaliečiami; apie vokiečių B.G.B. kalbama palyginimo išvadose.

kumų, spragų ir, pagaliau, yra labai atsilikę nuo Vakarų Europos tobūlesnių kodeksų. Ypač tatai liečia X t. I d. senąja rusų „Domostrojaus“ dvasia paremtus nuostatus del susituokusiųjų asmens prievolių bei teisių[112a].

Nors 1921 gruodžio 2 d. Steigiamojo Seimo priimtu pakeitimu ir buvo įvestas lyčių lygybės principas į šiuos, nuo teisės teorijos bei gyvenimo atsilikusius, įstatymus, vis delto tai dar šių trūkumų galutinai nepašalino. Todel veikianti pas mus šeimos teisė privalo esminių reformų.

2. Visų pirma turi būti peržiūrėti: I) veikiantieji pas mus vedybų bei persiskyrimo įstatymų nuostatai, dedant pagrindan tiek Latvijos įstatymų projektą, tiek vakarų Europos tobūlesnius kodeksus[113]; II) veikiantieji pas mus susituokusiųjų teisių bei prievolių nuostatai, tam panaudojant Latvijos įstatymo projekto nuostatus, ypač tuos, kurie įkūnija lyčių lygybės principą, (k. a. susituokusiųjų gyvenamosios vietos nuostatus, aprėžiančius vyro valdžią tam tikrais atvejais, išlaikymo prievolės nuostatus, susituokusiųjų santykių nuostatus, žmonai verčiantis savaimingu verslu ir t.t.).

3. Susituokusiųjų turto santykių klausimas taip pat nėra pilnai tobūlai veikiančių Lietuvoj įstatymų sureguliuotas. X t. I d. nustatyta susituokusiųjų turto atskirumo sistema, nors ji visai atitinka mūsų sąlygas, tačiau ji nėra tinkamai išplėsta ir joje nėra svarbių gyvenimui nuostatų (k. a. skolų klausimu, kraičio klausimu ir kt.). Pagaliau, visai nėra numatyta vedybų sutartimis nustatomų susituokusiųjų turto santykių instituto. Nors veikiantieji buv. Suvalkų gubernijos plote įstatymų nuostatai ir numato tą institutą, bet, sąryšy su Steigiamojo Seimo priimtu civilinių įstatymų pakeitimu ir papildymu, šių nuostatų darnumas yra sugriautas. Bendrai, kalbamieji pakeitimai ir papildymai įnešė į senus, ypač Suvalkų krašte veikiančius, įstatymus daug painiavos ir neaiškumų, kurie gali būti pašalinti, tiktai visą šeimos teisę reformuojant kodifikacijos keliu.

4. Latvijos įstatymo projektas apie susituokusiųjų asmens ir turto santykius yra gana tobūlas ir apima visus klausimus. Jo nuostatai yra pagrįsti naujųjų Vakarų Europos kodeksų dėsniais bei naujomis teisės teorijomis.

Šio įstatymo projekto nustatyta susituokusiųjų turto atskirumo sistema visiškai atitinka mūsų sąlygas, nes ji numatyta veikiančių Lietuvoj įstatymų ir yra pagrįsta lyčių lygybės principu, kuris vis daugiau ir daugiau randa pritarimo Vakarų Europoje.

5. Be to, pažymėtasis projektas įveda tobūlą ir visiškai sureguliuotą vedybų sutarčių institutą su įvairiomis susituokusiųjų turto santykių sistemomis. Šis institutas yra pagrįstas Vakarų

112a) Palyg. X t. I d. 106 str.

113) Žiūr. mano išvadas, padarytas pirmoje straipsnio daly („Teisė“ Nr. 13).

Europos naujausiais ir tobūliausiais civiliniais kodeksais (vokiečių B.G.B. ir šveicarų Z.G.B.). Tuo būdu Latvijos įstatymo projektas yra labai vykęs bandymas Rytų Europos teisei su Vakarų Europos teise suderinti.

6. Šis projektas yra svarbus ir mums, turintiems kaip tik savo valstybėj, šalia veikiančiųjų senų Rusijos įstatymų, daug tobūlesnį vokiečių B.G.B. kodeksą, veikiantį Klaipėdos krašte.

7. Štai kódel, kodifikuojant mūsų šeimos teisės institutus, reikia dėti pagrindan kalbamąjį Latvijos įstatymo projektą, atmetant visa tai, kas netinka mūsų sąlygoms[114]).

G. Rutenbergas.

---

[114]) Lietuvos ir Latvijos šeimos teisės bei privatinės tarptautinės teisės klausimai bus paliesti kitam „Teisės" N: tenai bus nurodyta visa literatūra ir šaltiniai.

Valios laisvė ir žmogaus atsakomybė.

W. Wundt'as sako, kad psichologija esanti humanitarinių mokslų pagrindas, vadinasi, ir juridinių. Nors čia, gal būt, ir per daug iškelta psichologija, bet teisininkams praktikams vis delto dažnai tenka susidurti su nusidėjėlio bei liudytojų psichika, o ir pati žmogaus atsakomybė pareina nuo psichinių veiksnių, kurie reikia teisėjui įvertinti. Šiuo atveju aš panagrinėsiu valios laisvės klausimą ir jos santykius su žmogaus atsakomybe. Žodis valia lietuvių kalboje turi labai gilią prasmę, bendrą su valioti, apvalioti (vok. walten) ir slepia savyje jėgos, galios, veiklumo sąvoką; rusų „volia" turi daugiau „laisvės" sąvokos: „ach ty volia, volia zolotaja, volnaja ptica". Kai kur ir lietuviai dar pasako „valios mergelė, valia tau buvo taip daryti." Be laisvės, valioje galima dar rasti ir „noro" sąvokos, labiausia lotynų žodyje „volo", o šiek tiek ir lietuvių posakiuose: „aš pildysiu tavo valią". Pagaliau, valioje dar galima rasti ir „pasirinkimo" sąvokos: vokiečių wählen (rinkti), gotų valjan; net lietuvių bei gudų „velyti" nebus visai svetimas valiai ir taip pat turi šiek tiek pasirinkimo prasmės: „aš vely mirsiu, negu priešui pasiduosiu". Aš čia surinkau tik nuotrupas iš tos kolektyvinės tarptautinės laboratorijos, kur žiaurioje kovoje del būties buvo pagaminti ir užūgdyti įvairūs valios sąvokos atspalviai. Iš tų atspalvių galima jau įgyti šiokio tokio supratimo apie pagrindinius valios dalyvius: valioje pasireiškia veiklioji jėga, kuri nuolat siekia laisvai įsikūnyti; konkrečiai ši jėga pasireiškia įvairių norų pavidalu ir, kai jie tampa nesuderinami, įvyksta svarbiausias valios momentas — pasirinkimas bent kurių iš tų norų pirmiau vykinti.

Ne mažiau sudėtingas ir reikšmingas yra ir žodis „laisvė", kuris, tur būt, bus giminingas žodžiams: *leisti* vaikus žaisti, *išleisti* gyvulius į ganyklą, *palaidi* šunys, *atleisti* nuodėmes, *laisvas* laikas, *laisva*manys ir pan.; visiems giminingiems su laisve žodžiams galima nurodyti bendra prasmė — varžymų bei priklausomybės nebuvimas. Maž-daug tolygę prasmę turi ir lotynų žodis „liber", kuris dar reiškia drąsus, doras; vadinasi, čia prikergiamos dar valios bei būdo ypatybės. Įdomu, kad vokiečių frei (laisvas), pasak Steintal'io, esąs giminingas žodžiams Freund

(draugas), Freude (džiaugsmas), Friede (taika) ir reiškiąs kai kada net malonus, sveikas, grynas. Bet ir mūsų kalboje panašių prasmių suteikiame žodžiui laisvas, kai sakome, pavyzdžiui, mano širdis laisvai plaka (lengvumas), aš čia nors taip maža teturiu pažįstamų žmonių, o vis delto laisvai jaučiuosi (nenustoju drąsumo) arba išeiti laisvu oru paalsuoti (grynu, sveiku) ir pan. Iš šių pavyzdžių jau galima matyti, kad žodis laisvė yra gavęs labai skirtingų prasmių, nors jos visos yra šiek tiek giminingos pirmajai prasmei, varžymų nebuvimui: kur jų nėra, ten mes laukiame rasti pageidaujamą nepriklausomybę, gyvenimo naturalumą ir malonumą, net žmonių veiklumą, narsumą ir padorumą. Sujungę tokiu du žodžiu, kurių sąvokos turi gan daug prasmių, į vieną sakinį — valia yra laisva — savaime aišku, gausime mintį, kuri bus labai įvairiai suprantama. Tos minties neaiškumas didėja dar del to, kad kalbėdami apie valios ir apskritai apie žmogaus laisvę, mes nevienodai suprantame tos laisvės bei nepriklausomybės laipsnį.

Kai kurie valios laisvę iškelia iki aukščiausio laipsnio ir mano, kad valia nieko nepriklausanti, kad ji esanti laisva nuo bet kurių priežasčių, kad ji pati sudaranti pirmąjį narį priežastingumo grandinėje. Taip žiūri į valios laisvę kraštutiniai indeterministai bei nepriklausomybininkai (etinės srovės atstovai). Bet yra ir visai priešingo nusistatymo žmonių, kurie valios laisvę suveda iki minimumo ir sako, kad kaip gamtos taip ir sielos gyvenimo vyksmai, o tame skaičiuje ir valios vyksmai, nesudarą išimties iš priežastingumo dėsnių, kad net patys žmogaus norai iškylą sąmonėje ne be priežasčių, kad mes tik del vyksmų painumo ne visumet sugebą tas priežastis ištirti. Taip žiūri į valios laisvę kraštutiniai deterministai bei priklausomybininkai.

Tarp tų dviejų kraštutinių valios laisvės supratimų galima įterpti eilę tarpinių laisvės aiškinimų. Vieni valią vadina laisva, kai nėra jokių išorinių varžymų. Čia, vadinasi, valia laisva ne nuo visų priežasčių bei sąlygų, o tik nuo išorinių jėgų. Čia laisvas bus tas žmogus, kuris nekliudomas gali savo norus vykinti; jei, pavyzdžiui, aš turiu pinigų, tai galiu labai daug savo norų patenkinti be jokių varžymų. Bet čia būtų tiksliau vartoti ne valios, o tik veiksmų laisvė (fizinė laisvė). Kiti valią vadina laisva, kai nėra vidaus varžymų. Pavyzdžiui, vaikas bijo vėlai vakare grįžti namo, nes tenka eiti pro kapus, kur dažnai vaidinąsi. Čia vaiko noras suvaržytas gryno psichinio pobūdžio (baimės jausmu) jėgomis. Labai dažnai valios laisvė suprantama tik kaip sugebėjimas iš kelių vienodai įvykinamų sprendinių pasirinkti kurį nors vieną. Aišku, kad jei žmogui yra tik vienas sprendinys, tai jokio pasirinkimo nebus, valios laisvei pasirodyti taip pat čia nebus progos, o sprendinys bus įvykintas lyg mechaniškai. Sprendiniui pasirinkti ir valios laisvei pasireikšti nebus vietos ir tais atvejais, kai žmogus veikia stiprių patraukimų, afektų bei instinktų įtakoje. Bet seniausias valios laisvės supratimas, tur būt, bus

etinis. Čia laisvė reiškia tik įsivyravimą etinių (dorovinių) minčių bei jausmų ir nustelbimą priešingų egoistinių ir iš viso žemesnių patraukimų. Apie tokią žmogaus laisvę jau mini Sokratas. Tuo atžvilgiu laisvas tik dorovingas žmogus. Pastaroji valios laisvės sąvoka artima teologų supratimui, nors jie kai kada valios laisvę supranta tik kaip ypatingą jėgą bei galią, kiek žmogaus valia gali nuveikti be antgamtinių jėgų įsikišimo: žinomas šv. Augustino ginčas su Pelagiju, ar žmogaus valia sugeba be Dievo malonės įvykinti dorovingą darbą. Yra dar eilė ir smulkesnių srovių bei atskirų nuomonių apie valios laisvę, bet aš negaliu jų visų čia liesti, negaliu gilintis ir į ginčus tarp tų srovių bei į jų argumentaciją. Literatūra tuo klausimu yra labai plati: tur būt, nėra nė vieno filosofo, kuris nebūtų susidūręs su valios laisvės problema ir savo nuomonės nepareiškęs. Iš naujesnių psichologinių faktų, kurie liečia šią problemą, reikia paminėti vienas hipnotinis reiškinys. D-ras Bernheim'as savo draugo Charpantier'o akyvaizdoje užmigdo poną Š. ir čia pat jam įteigia (įsako), kad jis nubudęs paimtų pakabintą prie lovos draugo skėtį ir išeitų į esamą greta salės galeriją pasivaikščioti, kad bent du kartu pereitų per ją. Po eilės kitų bandymų su užmigdytu p. Š., d-ras jį pažadina, ir kad savo buvimu neprimintų apie padarytą įtaigą, pats su savo draugu greit išeina, kol pacijentas dar nesuspėjo atmerkti akių. Toliau, d-ras Bernheimas rašo: „Greit mudu pamatome, kad p. Š. vaikščioja galerijoj su suglaustu skėčiu rankoje (buvo įteigta su išskėstu)... Aš jo klausiu: „Ką jūs čia darote?

— Vaikštinėju — atsako jis.

— Kodel, ar jums taip šilta?

— Ne, taip sau, aš įpratęs dažnai vaikštinėti.

— Na, o ką reiškia šis skėtis? Juk jis priklauso ponui Charpantier.

— Iš tikrųjų! O aš maniau, kad mano! Jis labai panašus į manąjį; aš jį tuoj nunešiu, iš kur paėmiau.

Tolygių faktų psichiatrija žino daug (Binet'o, Marrain'o, Forel'io bandymai). Jie parodo, kad žmogus, elgdamasis pagal jam įteigtą idėją, visiškai nepastebi, kad jis vykdo kito žmogaus valią, o mano, kad pats to nori. D-ras Liebot užhipnotizuoto žmogaus valią apibūdina šiais žodžiais: aš galiu pasakyti miego metu užhipnotizuotam žmogui: po 10 dienų, tokią ir tokią valandą jūs padarysite tai ir tai; aš galiu tai parašyti popieryje, pažymėti rašymo laiką ir užantspauduoti vokuose. Paskirtą dieną ir valandą įsakymas bus atliktas... Vykindamas jį jis bus įsitikinęs, kad yra laisvas, kad daro tai, ką nori, kad galėtų ir kitaip pasielgti; tačiau, jei aš jo paprašysiu atidengti vokus, tai jis ras ten įrašytą jau prieš 10 dienų tą veiksmą, kurį jis ką tik yra atlikęs. Vadinasi, mes galime save laikyti laisvais, bet tikrybėje tokiais nebūti. Todel kyla klausimas, iki kurio laipsnio

mes galime pasitikėti savo sąmonės liudymais ir ar neturime teisės tokius liudymus atmesti, „kurie gali taip mus apgaudinėti?"

Tokie hipnotiniai aktai, labiausia suprantant įtaigą plačiąja prasme—įtaigą, kuri nuolat pasireiškia tarp žmonių ir tada, kada jie budi, visiškai griauna vieną iš svarbiausių indeterminizmo argumentų, — mūsų sąmonės liudymą, kad žmogus kiekvienu momentu gali bent norėti laisvai be jokių varžymų.

Lieka dar vienas svarbus ir labai ginčytinas indeterministų argumentas, kad jei atmesti valios laisvė, tai teks atmesti ir žmogaus atsakomybė. Aišku, kad jei aš kokį nors nusidėjimą esu padaręs ne savo valia, o buvau kokių nors jėgų priverstas taip padaryti, tai aš ir neatsakau už savo darbą, o atsako už jį tos jėgos, kurios mane buvo atvedusios prie to darbo. Pats bausmių principas remiasi valios laisve; mes žmogų baudžiame už blogą darbą todel, kad jis, turėdamas laisvą valią, galėjo to blogo darbo ir nepadaryti.

Prieš vertinant indeterministinę atsakomybę, reikia bent trumpai paaiškinti atsakomybės sąvoka. Mes vartojame tokius posakius, kaip antai: inžinierius atsako už pastatytus namus, tėvai — už savo vaikus, karininkas—už kareivį, bankas—už indėlius. Kiekviename posakyje įdėtoji atsakingumo prasmė bus visiškai teisinga, jei juose yra išlaikytos šios trys sąlygos: pirma, jei tarp dviejų sąvokų, katras jungia atsakingumas, yra priklausomybės bei priežastingumo ryšiai; antra, jei pirmajai kiekvieno posakio sąvokai (subjektui) yra prikergiamos tam tikros pareigos, nukreiptos į antrąją posakio sąvoką (objektą); trečia, jei subjekto jėgos yra įvertintos, atsižvelgiant į objekto reikmenis, ir tų jėgų yra pakankama uždėtoms pareigoms atlikti. Nesunku patikrinti, kad minėtuose posakiuose visos trys atsakingumo sąlygos išpildytos. Bet jei, payyzdžiui, tėvai labai seni, tai jų atsakingumas už savo vaikus gali visai sumažėti, nes trečioji sąlyga pradeda nykti. Kareivio atsakingumas už kareivį taip pat nedidelis, nes čia nėra antrosios sąlygos, bent aiškioje formoje. Klebono atsakingumas už savo parapijonis taip pat menkas, nes čia pirmoji ir trečioji sąlyga neišlaikyta.

Dabar pažiūrėsime, kiek pilną atsakingumo pagrindą suteikia indeterminizmo teorija. Ji, tiesa, uždeda žmogui pareigas ir net perdaug aukštai įvertina valios jėgą, bet, pripažindama tai jėgai absoliutinę laisvę, tuo pačiu ją izoliuoja nuo kitų kūno bei sielos jėgų, daro ją nepareinančią nuo žmogaus asmenybės ir suveda iki minimumo pirmąją atsakingumo sąlygą. Ir iš tikrųjų, kaip aš galiu žmogų daryti atsakingą už kurių nors pareigų laužymą, jei žmogaus veiksmai nepareina nuo jo visos asmenybės, nuo jo kūno ir sielos jėgų (proto, jausmų, temperamento, paveldo, sveikatos ir t.t.), o vien tik priklauso kažkokio metafizinio valios dievuko, kuris diktatoriškai gali visumet įsikišti į mano valios vyksmus ir čia nuolat savivaliauti. Vadinasi, ir padarytieji tokiomis sąlygomis nusidėjimai nėra bent pilnai mano dar-

bai, o tik to savivališko dievuko, kurio priežastingumo sąryšiai su mano visų jėgų kompleksu bei mano asmenybe indeterministų yra nutraukti. Vadinasi, čia bausmėms sunku rasti vietą, o jei baudžiama, tai daugiau tik save patenkinti, kaip vaikas baudžia jį užgavusį stalą, nors ir stengiamasi tos bausmės pridengti metafizinio „atlyginimo" (atpildo) principu už pareikštą „blogą valią". Be to, laikantis indeterminizmo teorijos, mes turėsime pripažinti visas bausmes be prasmės, nes po nubaudimo nusidėjėlis gali, nepriežastingai elgdamasis, vėl pakartoti nusidėjimą, o pačios bausmės jam negali turėti jokios įtakos, iki valios dievukas kiekvienu momentu ir nelaukiant gali nulemti jo vyksmus į nenumatomą kryptį. Todel ir toks žymus psichologas, kaip G. Ebbinghaus'as sako: „bausmė indeterminizmo atžvilgiu yra atpildo ir keršto darbas".

Visai kitokie santykiai tarp žmogaus atsakomybės ir determinizmo teorijos. Čia del žmogaus kaltybės nekeliama bergždžių ginčų: jei nusižengimas padarytas, tai, vadinasi, priežastingumo sąlygos buvo pakankamai stiprios ir kitaip negalėjo įvykti, o tam įrodymas — jau įvykęs nusidėjimo faktas. Aišku, kad ir ateityje, kiek visų sąlygų tolygumas pasikartos, tiek galima tvirtinti, kad ir panašus nusižengimas pasikartos. Atsakomybė čia atsipalaiduoja nuo metafizinės kaltybės, kuri reikalauja bausmių žmogaus „blogajai valiai", reikalauja atpildo (keršto) už sulaužymą absoliutinių dorovės įstatymų (Dievo valios), bet palieka empirinė, žemiška atsakomybė prieš visą tą kolektyvą, kurio dalelė yra pats nusidėjėlis. O kolektyvui, pavyzdžiui, valstybei, yra antraeilis dalykas, ar nusidėjėlis bloga ar gera savo valia laužo kolektyvo nustatytas taisykles, kurios būtinos tam kolektyvui jo kovoje del būties. Kvakeriai, pavyzdžiui, buvo kankinami kalėjimuose del nestojimo į kariuomenę, nors jie taip elgėsi labai gražiais, šventais savo tikybos įstatymais; daug šventųjų bei mokslininkų buvo nuteisti žiauriai mirti už savo gražiausius dorovės atžvilgiu įsitikinimus, bet prieštaraujančius viso kolektyvo įsitikinimams ir, jo manymu, pavojingus kolektyvo gerovei. Pamatę pasiutusį šunį, mes nesiginčajame del jo kaltės, nors aišku, kad jis nekaltas ir neatsakingas, o vis delto stengiamės jį kuo greičiau nudėti; nedaug geriau mes pasielgiame dar ir dabar (jau nekalbu apie praeitą šimtmetį) su padūkusiu žmogumi, su įgimtu nusidėjėliu (pagal Lombrozo), o kai kada ir su pamišėliu. Čia visur nebuvo svarbu žmogaus kaltybė bei jo atsakingumas, o tik jo kenksmingumas visuomenei. Vadinasi, visuomenė (valstybė) uždeda kiekvienam piliečiui, net jo neatsiklausiusi, tam tikrų pareigų, išleidžia eilę įstatymų ir paskui baudžia už tų pareigų neatlikimą bei įstatymų laužymą. Bet dabartinėje jurisprudencijoj visai maža tebeliko metafizinio atpildo žymių (žinoma, į tą atpildą neįeina empirinis atlyginimas padarytų kitam asmeniui ar visuomenei nuostolių). Dabar kaltinimas nesiremia žmogaus valios laisve, net pats kaltinimas ne tiek yra nukreiptas į pačią nu-

sidėjėlio asmenybę, kiek į padarytą nusidėjimą, į jo darbo kenksmingumą visuomenei. Pagrindinė bausmių funkcija dabar yra apsaugojimas visuomenės nuo pasikartojimo antisocialinių veiksmų, ardančių kolektyvinį gyvenimą. Todel dabar panaikinti bent kultūrinėse valstybėse ir nusidėjėlių kankinimai. O jei kai kada ir vartojamos žiauresnės priemonės, tai jose dažnai glūdi bauginimo motyvai, bandymas paveikti nusidėjėlio sielą, kad, remiantis determinizmo teorija, kitą kartą jam būtų lengviau išvengti pagundų, atsiminus išbandytą ant savo kailio bausmių nemalonumą. Jei valstybė dažnai lyginama su gyvu, pavyzdžiui, žmogaus organizmu, tai nusidėjėlis tuomet turi būti palygintas su kūno gangrena, žaizda bei skauduliu. Čia nors jokios kalbos negali būti apie nesveikos kūno dalies kaltybę, bet mes linkę kaltinti ją, kaip priežastį bei pradžią, kuri atveda prie sunkesnės ligos visą organizmą. Kaip pats organizmas savaime stengiasi nesveiką kūno dalį kuo greičiausiai įzoliuoti nuo sveikųjų kūno dalių, taip ir gydytojas stengiasi bent perrišti aukščiau gendančios kūno dalies, o rimtesniais atsitikimas net visai nupiauti nuo kūno nepagydomą dalį.

Čia pirmiausiai tenka pakelti daugiausia skausmo (bausmių) gendančiai kūno daliai (nusidėjėliui), bet jei ieškoti tikro kaltininko, labiausia tam tikros vietos bei vieneto pavidalu, tai toks kaltininkas labai būtų sunku nurodyti: kaltas visas organizmas, dar daugiau kaltas žmogaus protas, kad nepasisaugojo ligos pavojaus, arba del nežinojimo šulaužė higienos taisykles, bet kalta ir aplinkuma ir, gal būt, visas kolektyvas, kuriame gyvena susirgęs organizmas ir t.t.

Visai tas pats yra ir su nusidėjėliu, kaip didelio žmonių kolektyvo nariu. Visuomenė bei valstybė pirmiausiai kaltina jį, kaip matomos padarytos nuodėmės šaltinį, kaip artimiausią nuodėmės gimdytoją ir tos nuodėmės blogų pasėkų (užkrėtimo) platintoją, nors tame nusidėjėly yra kaltybės tik dalis, kiek jis, gal būt, nepagalvojo prieš nusidėdamas, kiek jis buvo neatsargus, apsiriko, užsimiršo ir panašiai, bet ir tos visos jo silpnybės, nors, gal būt, giliai glūdi jo pasąmonėje, bet tų silpnybių pirmykščios šaknys (smulkiausios) yra išsišakojusios visame socialiniame gyvenime bei jo santvarkoje. Nors kaltybė ir nelengva įrodyti ir nusidėjėlis, gal būt, tik mažą jos dalelę teturi, bet determinizmas reikalauja bausmių (tiksliau bus pavadinti, priemonių), kurios sudarytų nusidėjėliui naujų motyvų, padedančių atsipalaiduoti nuo blogų geismų, nes jei nusidėjimas lieka nenubaustas, tai, determinizmo teorija, jis ne tik pasikartos, bet dar sutvirtės ir įgys didesnį sieloje išsiplėtimą. Skirdamas bausmę, teisėjas turi ir giliau pužvelgti į psichofizines nusidėjimo atsiradimo sąlygas, kad galėtų parinkti tinkamesnę priemonę, kuri užkirstų kelią nusižengimui pakartoti ir kitiems užkrėsti blogu pavyzdžiu. Vienam nusidėjėliui pakanka viešo papeikimo (lygtinio nuteisimo) bei nedidelės piniginės baudos, kitam jau jokios bausmės negelbsti; vienam reikalingas griežtas pakeitimas jo aplinkumos bei gyve-

nimo sąlygų, o kitam—psichiatrinė ligoninė. Statistika seniai įrodė, kad didžiausias prichopatų nuošimtis randasi kaip tik nusidėjėlių tarpe. Bet jei sunku išvesti siena tarp sveikos ir nesveikos sielos, tai dar sunkiau atrinkti psichopatai tarp nusidėjėlių, nes jie visi, tur būt, yra šiek tiek psichopatai. Tuo atžvilgiu ir kiekvienas teisėjas yra lyg koks gydytojas chirurgas, kuris daro operaciją socialiniam organizmui ir parenka doroviniam gydymui priemones, ne visai tiksliai bausmėmis vadinamas. Todel teisėjui ne tiek rūpi nusidėjėlio valios laisvė, kuri dažnai yra iliuzorinė (sumišėlio, girto, vaiko ir pan.), kiek sąmoningumo laipsnis nusižengimo metu, kiek skaičius psichinių elementų, dalyvavusių nusidėjimo veiksme ir sudarančių žmogaus asmenybę. Pats nusidėjimas teisėjui yra psichinis nusidėjėlio simptomas, kuriuo galima nustatyti, jei ne visas priežastis, kurios gimdo nusidėjimą, tai bent paties nusidėjėlio sugedimo laipsnį ir jo pavojingumą visuomenei. Aišku, kad tokiam nusidėjimo įvertinimui psichologija galėtų duoti ir teisėjui daug naudingų žinių ir tuo pačiu galėtų susąmoninti jo darbą, kuris dažnai atliekamas mechaniškai; nuo mechaniškumo tokiame svarbiame ir painiame darbe dažnai nukenčia ne tik nusidėjėlis, bet ir visuomenės gyvenimas ir pats teismo autoritetas.

Tokiu būdu, determinizmas įneša šiek tiek naujų pažiūrų į žmogaus atsakingumą, į bausmes, duoda kitą kryptį paties teisėjo darbui—kryptį, kuri, gal būt, daugiau atatinka Kristaus mokslą, negu indeterministinis žmogaus pasmerkimas už blogą valią ir negu pati bausmė, panaši į kerštą.

Todel, baigdamas šį straipsnelį, aš nurodyčiau teisėjams šią Evangelijos vietą, kur Kristus, susitikęs su aklu nuo gimimo dienos, buvo mokinių paklaustas: „Mokytojau, kas nusidėjo: jis (aklasis), ar jo tėvai, jei jis gimė aklas?“ ir Kristus atsakė: „nenusidėjo nei jis, nei jo tėvai, bet tai įvyko tam, kad per jį galėtų apsireikšti Dievo darbai, — ir išgydė jį. — Todel neklauskite apie nuodėmę bei blogą valią, o pasirūpinkite, kaip išgydyti žmogus, kurs jomis serga“.

J. Vabalas-Gudaitis.

Vyresniojo notaro darbo praktika.

Dirbant dvejus metus vyresniojo notaro įstaigoje, daug kartų teko patirti, kiek trūkumų turi pritaikytas mūsų gyvenimui rusų notariato įstatymas („Položenije o notarialnoj časti" — Įst. Rink. XVI t. I dalyje), su keliais mūsų pakeitimais ir papildymais, nežiūrint (o gal ir del) daugybės tą įstatymą interpretuojančių taisyklių, sprendimų, cirkuliarų ir t.t. Nekalbant jau apie pačios šio įstatymo turto teisių įtvirtinimo pasenusios ir niekur jau nebevartojamos sistemos netobūlumus, tas įstatymas į daug svarbių klausimų arba visai nieko neatsako, arba atsako neaiškiai ir dažnai nesuderinamai su kitais pas mus veikiančiais civiliniais įstatymais. Ir mūsų įstatymai (ypatingai žemės reformos ir savivaldybių), vykdant juos notariate, kartais reikalingi interpretacijų. Tokiais, turinčiais principinės ir platesnės reikšmės, klausimais surinktą vyresniojo notaro įstaigos darbo praktikoje medžiagą (del kurios kartais ir teismas turėjo progos pasisakyti) laikau reikalinga iškelti aikštėn, kad atliktas darbas neišnyktų ir kad juo galima būtų, teisininkams jį aptarus, pasinaudoti toliau dirbant. Dabar, ruošiant mūsų įstatymų kodifikacijos sumanymus ir tvarkant veikiančius įstatymus, laikas tam atrodo kaip tik tinkamas. Įtin svarbu, kad ta medžiaga pasiektų notariato darbo srities žinovus—teisininkus, teoretikus ir praktikus, kurių labai nedaug teturime, ir kad jie pareikštų šiais klausimais ir savo kompetentingą nuomonę.

I.

Civ. Kod. (Įst. Rink. X. t. I d.) 1653 str. sako, kad nekilnojamojo turto įkeitimo aktai negalima perdavinėti antrašais („po nadpisiam"). Jų surašymo ir panaikinimo tvarka nustatyta to Kodekso 1642 ir 1650 str. str. ir Not Įst. 187, 188, 189 ir 192^4 str. str.—Gyvenime dažnai atsitinka, kad skolintojas (įkaito laikytojas), negalėdamas laukti laiko, nustatyto skolai grąžinti ar del to, kad reikalingas pinigų ar del kitų priežasčių, perduoda įkaito aktą kitam kreditoriui, gavęs iš jo savo pinigus ir atsiskaitęs už palūkanas; tam kitam kreditoriui ir tenka teisė, laikui atėjus, gauti skola iš įkaito davėjo (skolininko). Įkaito aktas,

iki jo panaikinimo, taip kartais pereina per daug rankų. Tokius perėjimus dažnai prašoma atžymėti vyresniojo notaro pripažinimo rejestruose. Del nurodyto Civ. Kod. 1653 str. griežto nuostato kyla abejojimų, ar toks gyvenime praktikuojamas perleidimas iš principo yra leistinas, ir jeigu leistinas, tai kuria forma jis turi būti atliktas, ar žymėtina apie tai notariato rejestruose ir koki mokesniai reikia paimti iždui.

Kad įkeitimo aktų perleidimas gyvenime, piniginės apyvartos santykiuose, yra reikalingas ir turi svarbios reikšmės, kaipo kredito įrankis, vargu tenka abejoti, ir gana didelis tų perleidimų pažymėjimo reikalavimų skaičius yra aiškus tam įrodymas. — Kadangi kreditorius (įkaito laikytojas) įgyja įkeisto jam nekilnojamojo turto daiktinę teisę, ir tas turtas kartais gali jam (Civ. Proc. 1129 str. numatytais atsitikimais) tekti valdyti, tai įkaito davėjui (skolininkui) toli gražu ne vis tiek, kam jo turtas yra įkeistas; jis pasitiki ne kiekvienu, bet tik jam žinomu, ištikimu žmogum. Todel įkaito akto perdavimas, be skolininko žinios ir sutikimo, kitam neleistinas, ir šitas įstatymas, matyti, ir yra įkaito davėjų interesų saugotojas. Tokiu kreditoriaus pasikeitimu pašaliniai, akte nedalyvaujantieji, asmens visai neliečiami. Taigi, Civ. Kod. 1653 str. reikėtų suprasti taip, kad perleisti aktas draudžiama ne visai, bet tik be skolininko (įkeistojo turto savininko) sutikimo; tas jo sutikimas gali būti pareikštas pačiame įkaito akte, nurodant, kad įkaito ėmėjas gali jį perleisti kam kitam savo nuožiūra, savininko neatsiklausdamas, ar dalyvaujant perleidimo akto surašyme. Tokia mintis yra pareikšta ir šito įstatymo interpretavime rusų senato sprendimuose (ypatingai ryškiai 1898. III. 11 sprendime nr. 20, nuo kurio ir prasidėjo gyvenime plačiai praktikuotis įkaito aktų perleidimas). Kitame 1909. IX. 20 sprendime nr. 74 ta mintis net išplečiama toliau ir nustatoma, kad skolininko vieną kartą duota įkaito ėmėjui teisė aktui perleisti be jo sutikimo kitam pereina ir visiems kitiems įkaito laikytojams, ir tam kiekvieną sykį skyrium turto savininko sutikimo nebereikia. — Taigi šiais aiškinimais toks įkaito akto perleidimas, apsaugojant įkeistojo turto savininko interesus, yra leidžiamas. Kokie formalumai turi būti atliekami, perleidžiant įkaito aktą, ar apie tai reikalinga surašyti atskiras aktas — į tai nurodytasis senato sprendimas pilno atsakymo neduoda. To sprendimo motyvuose keletą kartų bendrai sakoma, kad perdavimas daromas „atskiru aktu", bet rezoliutyvinėje sprendimo dalyje žodis „aktas" nebeminimas ir pripažįstama tik, kad perleidimai gali būti atliekami, akto dalyvių nuožiūra, notariniu, pareikštiniu ar naminiu būdu. Ta išvada prieinama iš Not. Įst. 66, 157—159 str. str. prasmės ir iš to, kad šitokiu įkeitimo akto perleidimu kitam kreditoriui nenustatoma naujos įkaito teisės, nesudaroma naujo įkeitimo akto, bet ta pati, jau nustatytoji teisė, pereina tik kitam asmeniui, naujam įkaito laikytojui. Notariato praktikai ir žmonių atsiskaitymo reikalams svarbu aiškiai žinoti, ar pakanka

padaryti toks užrašas pačiame įkaito akte, žinoma, tinkamai patikrinus sutarties dalyvių tapatybę ir veiksmingumą (taigi pareikštiniu būdu), ar būtinai reikia tam surašyti atskiras aktas—sutartis, pridedama prie perleidžiamojo įkaito akto; tatai turi reikšmės laiko ir išlaidų atžvilgiu. Matyti, rusų teismo praktika linko į tą nuomonę, kad nesvarbu, ar tas perleidimo tekstas bus surašytas perleidžiamojo įkaito akto popierio lape, ar atskirame, tam aktui prijungtame, lape; bet kažin kodel šita mintis aiškiai niekur senato sprendimuose neišreikšta. Teisė žymėti pripažinimo rejestruose apie įkaito laikytojo pasikeitimą vyresniojo notaro įstaigoje galima išvesti iš Not. Įst. 187—188 str. str. ir Laik. Taisyklių § 39 prasmės. Įkaito akto ir perleidimo sutarties dalyviams toks vyresniojo notaro pažymėjimas beveik jokios reikšmės neturi; šitokia notariato rejestrų informacija gali kartais kiek liesti tik paskutinį kreditorių (įkaito laikytoją). Kad tokie perleidimai būtų pareikšti vyresniojo notaro įstaigoje, svarbu tik iždui įmokesnių gavimo reikalu. Kiek ir kokie mokesniai čia imami, tas klausimas ikišiol mūsų praktikoje yra ginčytinas. Vieni, nurodydami į Žyminio Mokesnio Įstatymo (Įst. Rink. V t. Pošlinų Įstatų) 57 str. 5 p. ir 51 str., alfabetinės to įstatymo rodyklės § 189 p. 16 ir R. Senato Bendr. Susirink. 1904 m. sprend. nr., 4 — mano, kad tokie perleidimai arba visai žyminiu mokesniu neapmokami, arba apmokami tik aktų *žemesnės rūšies* žyminiu mokesniu (Žym. Mok. Įst. 50 st. 2 p. numatyiu), t y. vieno nuošimčio dešimtadaliu nuo perleidžiamosios įkeitimo akto sumos. Kiti yra tos nuomonės, kad čia reikią imti didesnis (*aukštesnės rūšies*) aktų žyminis mokesnis, būtent, po 1%, einant nurodyto Žym. Mok. Įst. 22, 50 (I p.) ir 51 (3 p.) str. str. ir mūsų 1923. XII. 21 „Žyminio mokesnio įstatymų pakeitimo" (V. Ž. nr. 149) 50 str. vietoje 50 kap. nuo kiekvienų 100 rublių, kaip pasakyta 51 str., 3 p., reikia imti po 1 litą nuo kiekvienų 100 litų, t. y. 1%; taikyti čia Finansų Ministerio sudarytos, einant Žym Mok. Įst. 10 str., alfabetinės rodyklės § 189 p. 16 negalima, nes ta rodyklė nėra įstatymas, ir ja vadovautis galima tik tiek, kiek ji pačiam įstatymui neprieštarauja; ir ypatingai šitaip manoma todel, kad apmokėti čia reikia ne perleidimo antrašas („nadpis") įkeitimo akte, kurį daryti Civ. Kod. 1653 str. draudžia ta prasme, kaip tai daroma, pav., su vekseliais ir skolinamaisiais raštais [Civ. Kod. 2059 str. 1902. V. 27 „Vekselių Įstatų" (Įst. Rink. XI tomo 2 d.) 18 str.], bet savo prasme ir turiniu tai yra atskiras perleidimo aktas, nors naujų įkaito teisių ir nenustato. Su šita pastarąja nuomone yra sutikęs Kauno Apygardos Teismas 1928. II. 9 ir Vyr. Tribunolas 1928. IX 18 25 nutarimuose (Klyso ir Posvianskio byloje), kur tas ginčas pateko, einant Not. Įst. 60 str. tvarka. Tokiu būdu, perleidžiant įkaito aktą, reikia, mūsų teismo nuomone, mokėti žyminio mokesnio tiek, kiek jo imama, tą patį įkeitimo aktą rašant, ir todel nuomonių skirtumas šiuo reikalu, esant šitam precedentui, praktiškos reikšmės dabar jau nebeturi.

Visi šie nurodyti įstatymų neaiškumai reikėtų vis delto pašalinti, kad abejojimams nebeliktų vietos. Mūsų teismas yra pasisakęs tiktai del imamų iždui mokesnių kiekio (šioje tik plotmėje ir buvo vyresniojo notaro nutarimas apskųstas), neturėdamas progos pareikšti savo nuomonės, kaip suprasti Civ. Kod. 1653 str. iš esmės: ar principiališkai įkaitų aktų perleidimas šiuo mūsų įstatymu yra leidžiamas, ir jeigu į tai būtų atsakyta teigiamai, tai kokių formalumų tam reikia laikytis.

II.

Kada draudimas nekilnojamajam turtui dedamas teismo nutarimu, vyresniajam notarui siunčiamas, įstatymu nustatyta tvarka, tam draudimui įvykdyti, vadinamas draudžiamasis straipsnis; naikinant draudimą, taipgi siunčiamas atleidžiamasis straipsnis, griežtai laikantis Not. Įstatyme (154 str. 5 p. priede) nurodytos formos ir turinio. Be šitų dviejų rūšių straipsnių, plačiai notariato praktikoje žinomų, Not. Į tatymas žino dar vieną jų rūšį, mūsų teismų kaž kodel visai nededamų ir nesiunčiamų vykdyti, nors piliečių interesai to reikalauja, ir šito įstatymo reikalavimo teisme nevykdymas gali jiems pakenkti, kaip tat matyti iš notariato darbo praktikos. Būtent, čia turima galvoje Not. Įst. 154 str. 5 p. priedų: „I. Turtui draudimų uždėjimo ir nuėmimo taisyklių" §§ 13 ir 14 ir „II. Nekilnojamajam turtui draudimų uždėjimo ir nuėmimo formų" 3, 4 ir 5 nr. nr. nurodytus jau įvykdytų draudžiamųjų straipsnių pakeitimus. Kada nekilnojamas turtas, kuriam yra uždėtas draudimas, pereina iš vieno savininko kitam, tai nutarimas uždėti draudimą turi būti pakeistas ir surašytas kitas draudžiamasis straipsnis naujojo savininko vardu, atliekant tat bendra forma, bet nurodant, kam turtas ikišiol priklausė, ir kartu senasis straipsnis turi būti panaikintas. Jeigu toks turto perėjimas įvyko, pavyzdžiui, paveldėjimu, ir vyresniajam notarui pristatomas teismo patvirtintas testamentas pažymėti pripažinimo rejestruose apie turto savininko pasikeitimą, tai vyresniojo notaro įstaigoje tik turi būti patikrinta, ar užrašytasis testamentu turtas pačiam testatoriui priklausė (nėsant teismo nutarimo įvesti valdyman), ir rejestrų antrajame skyriuje („savininkas") turi būti įrašytas įpėdinis, visai nežiūrint esamų trečiajame ir ketvirtajame rejestro skyriuose užrašų apie slėgiančias tą testatoriaus vardu užrašytą turtą skolas ir esamų suvaržymų. Keisti esamus testatoriaus vardu draudžiamuosius straipsnius vyresnysis notaras negali; tai turi padaryti teismas, kurio nutarimu jie uždėti, būtent: turi nutarti senuosius draudimus panaikinti ir uždėti naujus, surašyti apie tai ir atsiųsti notariatan atatinkamus straipsnius (atleidžiamąjį ir perkeliamąjį straipsnį). Draudimus deda, naikina ir perkelia teismas savo nutarimais, o vyresnysis notaras teismo surašytus, remiantis tais nutarimais, ir jam atsiųstus straipsnius tiktai vykdo (registruoja ir žymi rejestruose). Todel teismas, prieš tvirtindamas testamentą, turi surinkti vyresniojo notaro

įstaigoje žinias apie visas, slėgiančias testamente paminėtą turtą draudimais bei suvaržymais apsaugotas skolas, padaryti visa, kas reikia naujajam savininkui draudimų perkėlimo reikalu, ir paminėti apie tai savo nutarime apie testamento patvirtinimą. (Tokia buvo ir rusų teismų praktika). Bet mūsų taikos teisėjų tai nepraktikuojama, net tais atsitikimais, kada jų pačių nutarimu yra uždėtas draudimas tam turtui buvusiojo savininko vardu, ir todel vyresniojo notaro įstaigoje pasitaiko kartais matyti, kad sūnus, gavęs testamentu tėvo palikimą, jį pardavė, neatsilyginęs už tėvo skolą, kuriai apdrausti buvo uždėtas tėvo ūkiui draudimas. Tvirtinant aktą, įstaigoje ieškomi draudimų rinkiniuose tik pardavėjo (to, kas yra savininkas pardavimo metu) vardu įregistruotieji draudimai; notariato tarnautojai negali ir neprivalo žiūrėti, ką buvo skolingi buvusieji savininkai. Jeigu naujajam savininkui jokių suvaržymų draudimų forma rejestruose neįrašyta (o tai vyresnysis notaras gali padaryti, tik gavęs reikalingą straipsnį), tai, einant Not. Įst. 182 ir 54 str. str. ir Laik. Taisyklių § 86, įgytą turtą tas naujasis savininkas gali perleisti, nors tuo ir gali būti užgauti pašalinių asmenų, buvusiojo žemės savininko kreditorių ir kitų. interesai. Šiuo klausimu kartais sakoma, kad iš Civ. Kod. 1060, 1456 ir 1458 str. str. ir Not. Įst. Laik. Taisyklių § 86 prasmės galima esą padaryti išvada, jog draudimų perkėlimas esąs ne tvirtinančio testamentą teismo, bet žyminčio tą patvirtintą testamentą rejestruose vyresniojo notaro pareiga; tačiau minėtasis 1456 str., reikalaudamas iš vyresniojo notaro patikrinti, ar nera pardavėjo turtui draudimų (turtui to, „kas aktą duoda“, dabartinio savininko), tiesiog šitam prieštarauja, o taisyklių § 86 nurodytieji įstatymai arba visai šio klausimo neliečia, arba dabar jau nebeveikia (pav. Civ. Kod. 763, 775, 1643 str. str.). Mūsų teismams dar neteko čia galutinai ir aiškiai savo nuomonės pasakyti. Yra tik vienas Kauno Apygardos Teismo bendr. susirinkimo 1928.III 3 nutarimas (Leonavičiaus byloje) del Civ. Kod, 1456 str. str. reikalavimų prasmės, bet mus interesuojančio ir čia iškelto reikalo tai pakankamai nenušviečia. — Nurodytos Not. Įstatymo „Draudimų taisyklės ir formos“ liečia ne tik turto perėjimą paveldėjimu, bet ir kitokiu būdu žemės perleidimą iš vieno asmens kitam, ir ne tik viso turto, bet ir jo dalies. Be to, ir nesikeičiant savininkui, nepereinant žemei į kitas rankas, gali būti reikalo pakeisti ar papildyti draudimas ir kitais atsitikimais, pav. įkeičiant žemę keletą kartų papildomais įkeitimo liudijimais ir k p.

Visais tais atsitikimais reikalingi vadinamieji perkeliamieji straipsniai, o kad visa tai teismuose būtų daroma, reikėtų pirmiau bent ištirti, kodel nurodytas įstatymas praktikoje netaikomas: ar del to, kad jis yra nežinomas (Notariato įstatymas detališkai yra žinomas mažam teisininkų—praktikų skaičiui) ar del kurių kitų priežasčių. Tada būtų matyti, kas reikia daryti šiems nenormalumams pašalinti.

III.

1919 I.9 „Laikinasis Lietuvos Notariato Sutvarkymas“ (L. V. Ž. Nr. 2-3) savo 2 straipsniu panaikino, tarp kitko, ir Notariato Įstatymo (Įst. Rink. XVI t. I d.) 179 ir 192[3] straipsnius, kuriais vyresniajam notarui dedama pareiga, patvirtinus nekilnojamojo turto nuosavybės teisių perleidimo ar suvaržymo aktą, padaryti, kas reikia to akto turinio paskelbimo reikalu viešai, spaudoje. Iš to galima padaryti išvada, kad toki skelbimai nebereikalingi. Bet kituose mūsų įstatymuose tam prieštarauja štai kas:

Civ. Kod. (Įst. Rink. X t. I d.) 708 str. 3 pastaba ir jos priedas kalba apie skelbimų siuntimą senato spaustuvei ir tų skelbimų turinį. Not. Įst. 154 str. 5 p. priedo („Turtų draudimams uždėti ir nuimti taisyklių“) § 4 p. 5., 1925.XI.24 tų taisyklių papildymas (V. Ž. Nr. 213) ir Civ. Proc. 617 str. nustato draudimams uždėti ir nuimti mokesnio kiekį (tas mokesnis imamas spausdinimo išlaidoms) ir nurodo, kada tas mokesnis visai neimamas. Skelbimų ir jų spausdinimo reikalingumą nurodo ir Not. Įst. Laik. Taisyklės §§ 93, 94, 101. Iš Rusų senato praktikos (1871.I.21 Nr. 93 ir 1877 V. 4. Nr. 193) matyti, kad teismo nuomone, šiuo reikalu svarbu net tai, kada draudžiamasis ar atleidžiamasis straipsnis buvo „Senato Žiniose“ („Senatskija Viedomosti“) atspausdintas, nes tik tada prasideda ar baigiasi nuosavybės teisių suvaržymas, ir sąryšy su tuo interpretuojama ir Civ. Proc. 616, 619 ir 620 str. str. prasmė. Taigi, teorijoje čia yra nemaža prieštaravimų ir neaiškumų.

Vyresniojo notaro įstaigos darbo praktikoje yra kilęs klausimas nekilnojamojo turto nuosavybės teisių suvaržymo skelbimo reikalu. Draudžiamieji ir atleidžiamieji straipsniai čia registruojami, tvirtinant įvairius aktus ir vykdant teismo ir kai kurių valstybės administracinių įstaigų nutarimus uždėti ar nuimti turtui draudimą, kad būtų užkirstas savininkui kelias tam turtui perleisti kitam ar jo vertei sumažinti. Registruojamų draudimų skaičius pastaruoju laiku yra didelis ir žymiai auga, pav.: 1927 m. uždėta ir nuimta iš viso 20325 draudimai (jų skaičiuje Žemės Reformos Valdybos reikalais 600) ir 1928 m. pirmąjį pusmetį — 18273 (Ž. Ref. Vald. — 3486). Už kiekvieną uždėjimą ir nuėmimą dabar reikalaujama, einant nurodytais notariato ir civ. proceso įstatymais, po 15 litų vadinamojo draudimo mokesnio (vietoje rusų 3 rublių). Mokesnių neimama tik tada, kai įstatyme apie tai pasakyta, pav., vykdant žemės ref. įstatymą. (Klausimas, ar tie mokesniai reikia imti, kada dedamas draudimas mūsų Žemės Banko duodamoms ūkininkams paskoloms apdrausti, buvo svarstomas Kauno Apyg. Teismo 1927. III. 16 bendr. susirinkime, aiškinant Not. Įst. 154 str. 5 p. priedo § 4 pastabos ir 217[1] str. 3 p. prasmę, ir nutarta prašyti išspręsti tai Teismų Sutv. Įst. 259[1] str. nustatyta tvarka). — Draudimo mokesniai imami, be pertraukos, nuo mūsų notariato įstaigų veikimo pradžios ikišiol,

ir jų surenkama kasmet gana daug, pav., vyresniojo notaro įstaigoje jų paimta 1927 m.—36188 lit. ir 1928 metų sausio — birželio mėn. 24.829 lit. 50 c., bet tai ne visa, nes be to ima ir kiti teismo organai. Skelbimų spausdinimo klausimas pirmą kartą iškeltas tik 1926 m. pabaigoje, ir 1926 XI. 2 įvyko Kauno Apyg. Teismo bendrojo susirinkimo nutarimas spausdinti dabar „Vyriausybės Žiniose“ skelbimus apie uždėtus draudimus ir per visą praėjusį laiką. Tai buvo pradėta vykdyti 1927 metų pradžioje, atspausdinta iš viso 219 skelbimų (V. Ž NN 247—254) ir daugiau kaž kodel nebespausdinama (del to ir vyresniojo notaro įstaiga vėliau nustojo „Vyr. Žinių“ skelbimus siųsti administracijai).

Tų skelbimų reikalingumas mūsų gyvenimo praktikoje ir dabartinis jų teoretinis pagrindas turi būti reviduotas, turint galvoj, kad jau ir Rusijoje 1889. VI. 26 įstatymu draudimų publikacija nuo 1890 metų panaikinta. Jeigu draudimų skelbimas būtų pripažintas dabar netikslu, tai vargu bebūtų prasmės imti ir draudimo mokesnis, kurio pastaruoju laiku surenkama kasmet apie 40—50 tūkstančių litų*).

IV.

Surašęs aktą, kuris reikia tvirtinti, notaras apie tai praneša vyresniajam notarui ir atsiunčia akto nuorašą (Not. Įst. 80 str.). Ne vėliau kaip per metus nuo akto surašymo dienos to akto išrašas iš notaro aktų knygų turi būti akto dalyvių ar jų įgaliotinio (galima įgalioti ir pats surašiusis tą aktą notaras ar kas kitas) pristatytas vyresniajam notarui patvirtinti (Not. Įst. 161 str. reikalavimas). Į svarbų gyvenime klausimą: kokios yra *to metinio termino praleidimo* pasėkos? ar šios rūšies terminas gali būti pailgintas bei atnaujintas ir jei gali, tai kas yra kompetentingas ir kuriais atsitikimais leistina tai padaryti? — nei civilinio kodekso, nei notariato, nei proceso įstatymai jokio atsakymo neduoda. Stebėtina, kad tokio atsitikimo nenumatė notariato įstatymas, kuriame yra ir materialinio ir procesualinio pobūdžio normų. Mūsų teismo praktikoje yra buvęs vienas atsitikimas, kada, pirkėjui prašant ir ypatingoms aplinkybėms esant (aktą surašiusio notaro, kuriam neva buvo pavesta patvirtinimo reikalu rūpintis, teismo nustatytas nusikaltimas ir tarnybinis apsileidimas, kai kurių pardavėjų išvykimas į užsienį, pirkėjo didelės išlaidos, padarytos įgytoje žemėje pramonės įmonėms pastatyti ir kit. pan.), tas terminas buvo pailgintas (Kauno Apyg. Teismo 1927. V. 2 nutarimas Goldino byloje). Kad tas nutarimas teismo ir nota-

*) Jei autorius rašo, kad draudimų skelbimas nuo 1890 metų įstatymu panaikintas ir kitu kuriuo įstatymu neatstatytas, tai jam turėtų būti aiški išvada, kad nei mokesniams imti, nei skelbimams daryti nebėra pagrindo. *Red.*

riato praktikoje sudarytų precedentą, kuriuo ateity galėtų remtis suinteresuoti asmens, reikėtų žinoti ne tik to principinio nutarimo motyvai, bet ir juridinė jo argumentacija, bent žinoti, kurios kategorijos norma, mūsų teismo nuomone, yra Not. Įst. 161 str.: materialinės ar procesualinės teisės? Nors niekur mūsų įstatymuose apie terminų esmines žymes ir jų skirtingumą nekalbama, tačiau vadinamųjų prekliuzyvinių ir įsisenėjimo (įgyjamojo ir nustojamojo) terminų skirtumas gana aiškiai jaučiamas. Ir civiliniame kodekse (materialinės teisės dėsniuose) yra straipsnių su prekliuzyviniu terminu, pav., 1560, 1066[12] str. str. ir kit. Išėjus nurodytam ten laikui, įstatymo duotąja teise pasinaudoti jau nebegalima, ir savo teisėms ginti lieka ieškoti kitų kelių. Apie terminų reikšmę ir prasmę yra pasisakęs Rusų Senatas (1905. XII. 8 sprend. N 10). Kaip suprasti ir kuriai terminų kategorijai priklauso kalbamasis Not. Įst. 161 str. terminas, matyti iš Senato 1886. II. 12 sprend. N 96, kur pasakyta, kad išėjus tam terminui, pirkėjas nustoja teisės reikalauti aktą patvirtinti, ir ypatingai aiškiai matyti iš kito, 1916. III. 9 sprendimo N 17, kur įtikinamai nušviesti visi mus čia interesuojantieji klausimai. Štai to sprendimo pagrindinės mintys: Not. Įst. 161 str. duotieji metai yra prekliuzyvinis terminas, kurio pailginti ar atnaujinti jokiais atsitikimais niekam neleistina, ir tam laikui išėjus, galutinai nustojama teisės prašyti vyresnįjį notarą aktą patvirtinti; to reikalauja — sako Senatas — valstybės ir trečiųjų, akto sudaryme nedalyvaujančių, asmenų interesai, nes nenormalus pereinamasis laikotarpis, nuo akto surašymo iki jo patvirtinimo, kol turto daiktinė teisė dar nėra perėjusi iš pardavėjo pirkėjui, esant tik jų asmeninio pobūdžio sutarčiai, ilgai trukti negali.

V.

Iš gaunamų vyresniojo notaro įstaigoje tvirtinti pirkimo-pardavimo aktų turinio matyti, kad akto dalyviai del sumokėjimo pinigų už pirktą turtą kartais yra susitarę taip: dalį sutartos pirkimo kainos pirkėjas lieka skolingas pardavėjui ir apsiima ją sumokėti dalimis, nustatytu laiku; įgijėjas ima perkamąją žemę valdyti tuoj, notaro kontoroje sutartį pasirašius arba vyresniajam notarui ją patvirtinus, ir pasižada iki visų pinigų sumokėjimo tos žemės niekam neperleisti, neįkeisti ir t.t. Pirmąjį tvirtinio akto išrašą tokiais atsitikimais dažnai susitariama duoti pirkėjui tuojau, nelaukiant visos kainos sumokėjimo, ir akte nenurodama, kaip buvusiam savininkui garantuojamas likusių nesumokėtų pinigų atidavimas. Ar gali tokį aktą vyresnysis notaras tvirtinti? Galima samprotauti šitaip: Civ. Kod. 1425—1428 str. str. yra nustatę dvi įrašomųjų į tvirtinį aktą sąlygų rūšis: a) sąlygų privalomų, būtinai reikalingų nurodyti, nežiūrint akto dalyvių noro, ir b) sąlygų, paliktų šalių nuožiūrai, jų sutarimui jas įrašyti į aktą, kiek tat nepriešinga įstatymams (Civ. Kod. 1530 str.). Būtinai, pav.,

reikia nurodyti akte perkamojo turto vertė; apie pinigų sumokėjimo išdėstymą nieko čia nepasakyta, nes tai liečia tik pardavėjo interesus ir jo pasitikėjimą pirkėju. Civ. Kod. 825 ir 1424 str. str., atrodo, turi galvoje tik tą atsitikimą, kada susitarta galutinai atsiskaityti, vyresniajam notarui aktą patvirtinus, ir pardavėjas, gavęs akto pirmąjį išrašą, perduoda jį pirkėjui ir kartu gauna iš jo visus likusius pinigus. To dokumento pirkėjo rankose buvimas savaime yra pakankamas atsilyginimo su pardavėju įrodymas (Rusų Senato 1908. IX. 30 sprend. N. 66). Jeigu pardavėjas taip pasitiki pirkėju, kad, gavęs tik savo turto vertės atlyginimo dalį, atiduoda jį pirkėjui valdyti ir naudotis ir nereikalauja, kad įgijėjas jam skolą užfiksuotų, tai čia Civ. Kod. 715 str., Žyminio Mok. (Įst. Rink. V. t. Pošlinų Įstatų) 5 str. bei Not. Įst. Laik. Taisyklių § 16 ir kiti įstatymai, kurie saugoja valstybės iždo interesus ir neleidžia vienu aktu apimti kelių nevienodos rūšies sutarčių, — neapeinami. Notariato įstaigai nėra reikalo spėlioti, kodel pardavėjas pasitenkina tik tuo, kad pirkėjui neišpildžius sutarties sąlygų ar jį apgavus, jam lieka bendra tvarka ieškoti nuostolių bei traukti apgaviką atsakomybėn už sukčiavimą. Bet jeigu, šitaip galvodamas, vyresnysis notaras tokį pirkimo-pardavimo aktą patvirtina, tai tenka kartais matyti, kad pirkėjas, turėdamas žemės nuosavybės dokumentą ir pasinaudojęs tuo, kad notariato knygose tai žemei jokių suvaržymų neįrašyta, įkeičia ją už paskolą, daug didesnę negu jo skola buvusiam savininkui, ir visai išvyksta svetur. Pardavėjas lieka nuskriaustas ir nebegali sukčiui net baudžiamos bylos iškelti. Yra skriauda, bet del kieno kaltės ji padaryta? Formaliai imant, atrodo, kad notariato įstaigoms nieko primesti negalima: notaras surašė aktą, kaip pardavėjas ir pirkėjas reikalavo, nesirūpindamas nė vienos šalies interesų apsaugojimu, o vyresnysis notaras, neradęs čia jokio įstatymo reikalavimų apėjimo, jį patvirtino. Bet gerai žinančiam mūsų kaimiečių gyvenimo ir notarų kontorų kasdieninio darbo aplinkybes, tokiais atsitikimais sunku pasitenkinti viena tik gryna juridine dalyko puse ir tenka giliau į reikalą pažvelgti ir ieškoti čia pačių įstatymų bei jų vykdymo trūkumų ar kiek jie bendrai atatinka mūsų gyvenimo sąlygas. Juk mūsų pilietis, ypač neraštingas kaimietis, kreipiasi į notarą dažniausiai ne su pagamintu pirkimo-pardavimo akto projektu, kurį notaras galėtų tik įrašyti į aktų knygas ir paimti už darbą nustatytą mokesnį, bet notarui tenka patarti, kaip visas reikalas tiksliau sutvarkyti, tenka pačiam projektas pagaminti ir t.t. Piliečiams tik rūpi, kad geriau ir pigiau visa tai atlikti; todel akto redakcija ir forma pareina beveik išimtinai nuo piliečių šiais reikalais patarėjo-notaro. Jeigu pirkėjas lieka skolingas pardavėjui dalį pinigų, tai apsaugoti pardavėjo interesus galima, tik rašant kartu su žemės perleidimo aktu dar įkeitimo aktą, kuriuo pirkėjas už trūkstančių pinigų skolą, iki jos sumokėjimo, įkeičia perkamąjį turtą pardavėjui. Taip darant, išlaidų yra kiek daugiau

(1% žyminio mokesnio nuo įkaito akto sumos ir kiti smulkesni iždui įmokesniai ir už notaro darbą), ir kad to išvengtų, bergždžiai mėginama viskas sujungti viename akte, ir tuo iždo nenaudai apeinami įstatymai, o piktos valios žmonėms duodama progos išnaudoti nusikaltimo keliu kitų pasitikėjimas. Nenormalu atrodo, kad žmogus galima apgauti valstybės įstaigose (notaro ir vyresniojo notaro), ir jis negali suvokti, kas yra tikras jo nuostolių kaltininkas. Todel lyg būtų geriau tokių aktų, atsižvelgiant į jų paslėptą mintį, visai netvirtinti, samprotaujant kitaip, būtent: Civ. Kod. 1424 str. prasmė reikalauja, kad pirkimo - pardavimo akte būtų nurodyta, kaip būtina sąlyga, pilnas atsilyginimas už nupirktą turtą; o tokio akto, kur pasakyta, kad užmokėta bus vėliau, vyresnysis notaras negali tvirtinti, nes pirkimas - pardavimas yra dvišalė sutartis, kur turto pardavimas ir gavimas už jį atlyginimo atliekamas vienkart; jeigu žemė įgyjama skolon, tai apie tai turi būti surašomas visai atskiras, kitas aktas, būtent, įkaito aktas. Taip šitą įstatymą interpretuojant, ir iždas neturėtų nuostolių, ir pardavėjo interesais nebūtų rizikuojama. Iš paminėto Civ. Kod. 715 str., Žym. Mok. Įst. 5 str. ir ypatingai Not. Įst. Laik. Tais. § 16 prasmės galima padaryti išvada, kad notarams (kaip akto surašymo dalyviams-valdininkams) dedama pareiga žiūrėti, kad į vieną aktą nepatektų kelių nevienodo pobūdžio sutarčių bei įsakymų.

Mūsų teismas šiuo klausimu neturėjo progos išsitarti. O vieną laiką buvo praktikuojama taip: draudimai bei suvaržymai parduodamajam turtui nebuvo žymimi nė tada, kai akte buvo draudžiama pirkėjui, iki visų pinigų sumokėjimo, žemę perleisti ar įkeisti, o iš pardavėjo reikalaujamas pareiškimas, kad jam yra žinoma, jog, tvirtinant aktą, pripažinimo rejestruose skolos sumokėjimui apsaugoti nebus registruojama tam turtui jokių suvaržymų.

VI.

Vyresniajam notarui buvo pristatytas patvirtinti pirkimo-pardavimo aktas, kuriuo perleidžiama dalis įkeistos žemės. Draudimas visai žemei uždėtas del akto, kuriuo skolos mokejimas buvo nustatytas 1917 metais; taigi, nuo to laiko praėjo jau 10 metų. Pardavėjas, manydamas, kad tas įkeitimo aktas ir uždėtasis del jo draudimas nustoję galios del įsisenėjimo ir negalįs dabar kliudyti pardavimo, nurodo šiuos įstatymus: Civ. Kod. (Įst. Rink. X t. I d.) 695 str. (ir jo pastabos priedo § 1) ir 1549 str. (su jo interpretacija Rusų senato 1867.III.2 sprendime nr. 47) 1919,XII.10. „Papild. Lietuvos Notar. Sutv. Įst." (L. V. Ž. Nr. 18) 6 str. ir 1925.VI.23 „Veikusių Lietuvoje piniginių vienetų pakeitimo litais įstatymo" (V. Ž. Nr. 197) § 5 p. „c". Iš tų įstatymų prasmės — sako pardavėjas — esą aišku, kad skolintojas (įkaito laikytojas), per 10 metų nuo nustatytos įkaito aktu skolos

grąžinimo dienos savo pinigų nepareikalavęs, yra dabar savo teisių nustojęs, ir čia įkaito aktams jokios išimties iš bendros taisyklės apie nustojamąjį įsisenėjimą nėsą.

Ignoruoti įkaito aktą vyresnysis notaras gali tik panaikinus draudimus Not. Įst. 189 str. nustatyta tvarka (jeigu turtas iš varžytynių parduotas) arba to įstatymo 187 str. nurodytais atsitikimais (atleidžiamieji straipsniai; sutikimas to, kurio naudai draudimas uždėtas; teismo nutarimas). Nesiskaityti su įkeitimu vien tik del to, kad nuo pažymėtos įkaito akte skolos mokėjimo termino praėjo 10 metų, vyresnysis notaras negali; įkaito davėjas gali tik teisme įrodinėti, kad jo kreditorius (įkaito laikytojas) savo teisės reikalauti pinigų per 10 metų nerealizavo, todel jų nustojo, ir prašyti, kad teismas tą aktą panaikintų. Vyresnysis notaras nekompetentingas patikrinti, kiek yra įrodytas įkeistosios žemės savininko pareiškimas, jog skolintojas nuo savo teisės atsisakė ar jos nevykdė. Nėsant skolintojo, ar del kurios kitos priežasties negalint su juo atsiskaityti, Civ. Kod. 2055 str. nurodo, kaip skolininkas (įkaito davėjas) gali savo prievolę išpildyti. Ir nurodytasis „Papild. Liet. Not. Sutv. įst." 6 str. iš kitų draudimų išskiria draudimus, uždėtus įkeitimo aktais. Del šitokio vyresniojo notaro nusistatymo, buvo paduotas apygardos teismui skundas ir buvo prašoma išaiškinti, kad „terminas įkaito aktui jau yra išėjęs ir todel tas aktas ir draudimas yra nustoję galios". Teismas 1928.II.15/20 ir Vyr. Tribunolas 1928.V.14 nutarimais tą skundą (Kevličienės byloje) atmetė.

VIII.

Einant 1919.XII.10 „Papild. Lietuvos Notariato Sutv. Įst." §§ 10 ir 12, mūsų savivaldybės organams (valsčiaus ir miesto valdyboms) yra duota svarbi teisė tvirtinti sueigų nutarimus, kuriais pripažinta žemės nuosavybė, ir duoti liudijimus apie činšo teisės (artimos nuosavybės teisei) įgijimą. Žymint tuos nutarimus ir liudijimus vyresniojo notaro pripažinimo rejestruose, kilo klausimas, ar pasirašyti valsčiaus valdybos vardu pakanka valsčiaus valdybos viršaičio ir sekretoriaus, o miesto valdybos — burmistro ir sekretoriaus parašų, nors valsčiaus ir miesto valdybą sudaro, kaipo kolegiją, trys nariai, būtent: valsčiaus valdybą—viršaitis, jo padėjėjas ir iždininkas, o mietso valdybą—burmistras, jo padėjėjas (arba valdybos narys) ir iždininkas (visų miesto valdybos narių skaičius gali būti ir penki). Tai matyti iš 1919.X.10 „Savivaldybių įstatymo" §§ 72, 85, 132 ir 134 (L. V. Ž. nr. 14). Einant 1924.VII.29 „Savivaldybių įstatymo pakeitimu" (V. Z. Nr. 168), valsčiaus valdybos ir viršaičio kompetencija atrodo praplėsta (nurodytas § 85 yra pakeistas ir papildytas), bet tik ta prasme, kad dalis valsčiaus valdybos pareigų pavesta vienam viršaičiui ir tiksliau bei aiškiau nurodytos valdybos ir viršaičio pareigos. Visuose savivaldybių įstatymo pakeitimuose (L. V. Ž. NN 15 ir 22 ir V. Ž.NN 55, 137, 168 ir 197) del valdybų sudė-

ties jokių pakeitimų nepadaryta. Iš nurodyto 1924.VII.29 įstatymo pakeitimo (V. Ž. N 168), kur pasakyta, kad valsčiaus viršaitis „išduoda valsčiaus gyventojams visokių paliudymų ir patikrinimų asmens, parašo ir t.t." (§ 85 p. „g"), vargu galima padaryti išvadą, kad jis vienas su sekretoriumi turi teisę atstovauti valdybai (kaipo kolegijai), atliekant svarbiausias ir atsakingiausias įstatymo jai pavestas pareigas — sprendžiant, kam priklauso nekilnojamojo turto nuosavybės ar činšo teisės. Perleisti kitam tokiu liudijimu įgytas činšo teises, beveik lygias nuosavybės teisėms, galima bendra tvarka tik tvirtiniu aktu, kaip ir nuosavbės teisė (R. Sen spr. 92/216). Del vieno miesto liudijimo pripažinti činšo teises yra įvykęs Kauno Apygardos Teismo 1928.X.18 nutarimas (Narutavičaitės byloje), kuriuo vyresniajam notarui pavesta žymėti pripažinimo rejestruose tik miesto burmistro ir sekretoriaus pasirašytą liudijimą.

VIII.

1924.IV.14 „Žemės reformos įstatymo pakeitimo" (V. Ž. N 158) § 2^2, kuriuo nustatyta, kokie žemės atidalinimo, pasidalinimo ir pardavimo aktai, sudaryti žemės reformos įstatymui apeiti, laikomi nesamais", — mūsų magistratūroje ir advokatų sferose ne vienodai yra aiškinamas ir, taikant jį praktikoje, kelia abejonių taipgi ir vyresniojo notaro įstaigoje. Būtent, kyla toks klausimas: ar tvirtiniai aktai (notaro surašyti ir vyresniojo notaro patvirtinti) galima laikyti „nesamais", tik panaikinus juos teismo sprendimais, ar administracinė įstaiga (pav. žemės reformos valdyba) bei kas kitas, kurį tai liečia, gali juos ignoruoti, kaipo „nesamus", ir be tokio panaikinimo, jeigu, suinteresuotų įstaigų ar asmenų nuomone, tie aktai yra surašyti žemės įstatymui apeiti? Einant 1922.II 15 „Žemės reformos įstatymo" (V. Ž. N 83) § 51, vyresnysis notaras žymi pripažinimo rejestruose atatinkamų įstaigų nutarimų nuorašus apie perėjimą valstybei nuosavybės teisių nusavinamąjai žemės reformos reikalams žemei, buvusiai iki tol kieno nors kito nuosavybei. Jeigu tokie nusavinamieji nutarimai liečia žemę, perleistą tvirtiniu aktu (rejestruose pažymėtu), tai vyresnysis notaras vargu begali išpildyti nurodytą įstatymo § 51 reikalavimą, kol tie aktai nebus panaikinti, nes šiaip jis prasilenktų su Not. Įst. 78 ir 157 str. str. ir Civ. Proc. 457 str. nuostatais. Tvirtinių aktų niekas negali ignoruoti, laikyti „nesamais", kol jie tinkama tvarka nepanaikinti, o tai padaryti galima, rodos, ne administracinės įstaigos nutarimu, bet teismo sprendimu, nes tik teismas yra kompetentingas konstatuoti tas aplinkybes, kuriomis įstatymas laiko aktą nesamu, pripažįsta jį naikintinu. Kauno Apygardos Teismas vienoje byloje yra pareiškęs nuomonę, kad nurodytieji § 2^2 aktai „pačiu įstatymu laikomi nesamais" ir todel tokie „nesami" aktai nėra reikalo ir naikinti". (K. Apyg. Teismo 1928.I.14 nutarimas

„Gubernijos“ dvaro, Šiaulių apskr., žem. ref. valdybos nusavinamojo nutarimo pažymėjimo reikalu). Jeigu taip kalbamasis įstatymas suprasti, tai vyresniajam notarui, tvirtinant aktus, kuriais perleidžiama ar suvaržoma nekilnojamojo turto nuosavybės teisė, ir einant Civ. Kod. 1384 str. ir Not Įst. 167—168 str. str. tikrinant, ar tam, kuris tas teises sutinka perleisti arba apręžti, pačiam jos priklauso, dedama dar viena pareiga, būtent, tikrinti, ar pardavėjo, įkaito davėjo ir k.p. nuosavybės dokumentas neturi vienos iš „Žemės reformos įst. pakeitimo“ § 2^2 nurodytų žymių, darančių dokumentą „nesamą“. O tam patikrinti vyresniojo notaro įstaigoje reikėtų rinkti įvairiausių žinių: ar atidalinant žemę būsimiems įpėdiniams buvo gautas valdžios leidimas, ar pasidalintoji žemė buvo bendra nuosavybė prieš ar po Žemės ref. įstatymo paskelbimo, kada kurių įpėdinių įvyko įpėdinystės teisių patvirtinimas ir daug kitų. Ir radęs, kad pristatytasis dokumentas reikia laikyti „nėsamu“, vyresnysis notaras turėtų išbraukti ir ištaisyti visose notariato knygose ir rejestruose tuos užrašus, kuriais remiantis tas dokumentas buvo duotas, o savininkui turėtų išduoti kitą nuosavybės dokumentą, ar kaip kitaip padaryti. Jei taip turi būti, tai reikalingas yra atatinkamas Notariato Įstatymo pakeitimas ir jo suderinimas su Žemės ref. įstatymu, visai nekalbant apie galinčią kilti piliečių turto santykiuose painiavą, jeigu jie turi tokius nekilnojamojo turto nuosavybės teisėms įrodyti „tvirtinius“ aktus, kuriuos kiekvienas gali imti vertinti jų „esamumo“ ar „nėsamumo“ atžvilgiu, ir spėlioti, kaip į juos kitų bus žiūrima, ir kaip tuo būtų griaunamas visuomenėje pasitikėjimas šios rūšies aktais. Del šio klausimo principinės reikšmės, jis, vyresniajam notarui prašant, š.m. birželio mėn. buvo iškeltas Teisingumo Ministerio orderiu, einant Teismų Sutv. Įst. 259^1 str., ir Vyr. Trib. Bendr. Sus. 1928 X.12 išspręstas ta prasme, kad tokie aktai gali būti naikinami ir Žemės Ūkio ministerijos vykdomųjų organų nutarimais, be teismo sprendimų.

IX.

Mūsų ūkininkų gyvenime yra plačiai naudojamas paprotys: ūkio savininkas — tėvas, del senatvės bei negalėjimo ūkio vesti, perleidžia jį vyresniajam sūnui, uždėdamas jam prievolę laikyti tėvus iki gyvos galvos (duoti jiems „išimtinę“) ir išmokėti savo broliams bei seserims „dalį“ maždaug tai, ką jie turėtų paveldėti, tėvui mirus. Tas perleidimas dažniausiai daromas dovanų ir kartais (rečiau) pirkimo pardavimo akto surašymo tvarka; akte smulkiai išdėstomos visų tų prievolių sąlygos (duodamųjų daiktų ir pinigų kiekis, terminai ir t.t.). Vyresniojo notaro įstaigoje, tvirtinant tokio turinio aktus, yra nusistatyta kaip ir „usus“ įrašinėti trečiajame pripažinimo rejestro skyriuje atatinkamus šitoms naujojo savininko prievolėms „suvaržymus“, ir vėliau, norint jam

gautą tokiu keliu ūkį perleisti kitam, įkeisti ar kaip kitaip jo vertę sumažinti, reikalaujami visų prisiimtų pareigų išpildymo įrodymai (karšinčių—tėvų sutikimas, brolių pakvitavimai ir k. p.). Čia noriu iškelti klausimą, kokia yra šio reikalo vyresniojo notaro įstaigoje juridinė pusė ir ar neužgaunami tuo iždo interesai? Ar gali vyresnysis notaras tokiais atsitikimais registruoti suvaržymą, — notariato įstatyme jokių, net netiesioginių, nurodymų nėra. Not. Įst. 187 ir 188 str. str. turi galvoje tik nuosavybės teisėms aprėžti bendrąja tvarka dedamus suvaržymus. Kalbamosios naujojo savininko prievolės nėra Not. Įst. 159 str. ar Civ. Kod. 432 str. nurodyto pobūdžio prievolės, kuriomis savininko teisės yra siaurinamos, būtent: teisė gauti užlaikymą, išmokėjimus pinigais ir t t. taip, kaip ji čia reiškiama, nėra daiktinė teisė, ir dėti turtui draudimą, trukdantį perleisti turtą į kitas rankas, vyresnysis notaras neturi pagrindo. Todel vargu yra prasmės, tvirtinant šitokius aktus, žymėti notariato knygose bykokius vadinamus suvaržymus. Ir Not. Įst. Laik. Taisyklių § 100 tik del tokių varžomųjų pažymėjimų panaikinimo reikalauja suinteresuoto asmens sutikimo, kuriais savininko teisės sumažintos, imant galvon Not. Įst. 187—188 str., ir sako, kad tas sutikimas turi būti išdėstytas notaro surašytame akte. Tokiu būdu nurodytasis paprotys tų asmenų, kurių naudai akte įrašytos naujajam turto savininkui prievolės, interesų ne tik neapsaugoja, bet dar klaidina juos: nėsant tokioms prievolėms apsaugoti tikro draudimo, sūnus, gavęs turtą, gali, remdamasis Not. Įst. 182 str., reikalauti iš vyresniojo notaro patvirtinti perleidimo aktą, nepristatęs nei tėvų sutikimo, nei jokių atsiskaitymo įrodymų. Tėvas, norėdamas perleisti kam savo ūkį nurodytomis sąlygomis, gali tikrai apsaugoti savo ir visų savo įpėdinių interesus, tik perleisdamas to ūkio nepilną nuosavybės teisę (Civ. Kod. 432 str.); tada vyresnysis notaras, eidamas Not. Įst. 159 str., gali registruoti nuosavybės teisių savaržymo pažymėjimus, ir tik tokiu keliu galima garantuoti prisiimtų pareigų išpildymas. Tada, norint perleisti turtą į trečias rankas, tėvų ar brolių atsisakymas nuo savo teisių, jų sutikimas ar atsiskaitymas turėtų būti pareikštas tam tikru notariniu aktu (Not. Įst. Laik. Teis. § 100), kuris, einant Žym. Mok. Įst. (Įst. Rink. V t. Pošlinų Įstatų) 34—35 str. str. prasme, yra apmokamas proporcionaliu žyminiu mokesniu. Tada nei iždo, nei turto perleidėjo bei jo įpėdinių interesai nenukentėtų.

X.

Nekilnojamojo turto pirkimo - pardavimo aktuose retai išvardinami visi žemės priklausiniai ir beveik visados bendrais žodžiais pasakoma: „su triobesiais" ar be jų. To ir nėra reikalo daryti, nes įstatyme nurodyta, kas žemei priklauso (Civ. Kod. 387 str.), svarbu tik žinoti, kas yra žemės savininkas (tada sa-

vaime aišku, kam priklauso visa, kas toje žemėje randasi). Tačiau ne retai didžiausią nekilnojamojo turto vertės dalį sudaro ne žemė, bet pastatytieji joje triobesiai su inventoriumi, pav. pramonės įmonės ir k. pan. įrengimai. Statybai žemė perkama „be triobesių". Vėliau, norint kuriam nors reikalui turto tikrą vertę tinkamai užfiksuoti, (pav., įkeičiant), atsiranda reikalas visi tos žemės ir triobesių priklausiniai pažymėti notariato rejestruose. Kas gali tinkamai visus tuos triobesius ir įrengimus aprašyti bei įvertinti ir kas yra kompetentingas duoti apie tai atatinkamų įrodymų, kuriais remiantis vyresniojo notaro įstaigoje galima daryti rejestruose papildomi apie turto sudėtį užrašai? Žemės savininkai kaž kodel yra linkę pristatyti tam reikalui vietos savivaldybės organų (miestų, apskrities ar valsčiaus valdybų) pažymėjimus. Rodosi, kad tai neleistina ne tik todel, kad tos valdybos visai negali, kaip reikia, visokius statybos dalykus aprašyti ir įkainoti, bet ir todel, kad tatai yra ne jų, bet visai kitos įstaigos reikalas ir žinybos sritis.

1920. XI. 30 „Lietuvos Atstatymo Komisariato įstatymu" (V.Ž. Nr. 56) ir jo 1925 m. V. 19 pakeitimu (V.Ž Nr. 192) įsteigta statybos inspekcija, kuriai pavesta plačiai rūpintis visais statymo reikalais miestuose, miesteliuose ir provincijoje per savo organus vietoje: apskrities (miesto) statybos komisijas ir kvalifikuotus technikus. Rodos, kad tik šitos įstaigos liudijimais, planais ir įkainojimais remdamasi, vyresniojo notaro įstaiga gali žymėti pripažinimo rejestruose pastatytus triobesius, įrengimus ir jų vertę. Ir pirmon eilėn tas reikalavimas turėtų būti taikomas bent stambesniems prekybos, pramonės, visuomenės įstaigų ir k. p. statybos reikalams, juo labiau, kad čia prašoma tai įrašyti notariato knygose beveik visados vienu specialiu reikalu: įkeisti turtas paskolai gauti iš kredito įstaigų. Įkaito ėmėjo interesai reikalauja, kad notariato įstaigoje įkeičiamąjį turtą liečiančios žinios būtų visai tikslios ir neabejotinais daviniais paremtos. Kaimo ūkininko interesų šitas klausimas beveik neliečia, nes žymiausią jų žemės ūkio vertės dalį sudaro beveik visados žemė, o ne ūkio triobesiai.

XI.

Civilinėse ginčo bylose del žemės nuosavybės teisių bylininkai kartais susitaikina ir prašo įrašyti į teismo posėdžio protokolą taikos sąlygas, kuriomis vienam iš bylininkų žemė tenka nuosavybėn; teismui bylą nutraukus, tokio protokolo nuorašai dažnai pristatomi vyresniajam notarui pažymėti pripažinimo rejestruose (įrašyti įgijėjo vardu). Taipogi gaunami prašymai žymėti (be patvirtinimo) vykdomieji raštai del teismų (valstybės ir trečiųjų) sprendimų, kuriais pripažinta kam žemės nuosavybė.

Kartais, patenkinant ar atmetant tokius prašymus, notariato įstaigoje kyla šiuo reikalu ne maža abejojimų del to, kad veikian-

tieji pas mus buv. rusų įstatymai, taisyklės ir jų aiškinimai šioje vietoje turi trūkumų, vieni kitiems prieštarauja ir nėra aiškūs.

Aktai, kuriais įtvirtinama, perleidžiama ar suvaržoma nekilnojamojo turto nuosavybės teisė, būtinai surašomi notarų ir vyr. notaro tvirtinami (Not. Įst. 66, 157 str. str.). Tik tokie tvirtiniai aktai, bendra ir pagrindinė taisykle, žymimi notariato atatinkamuose pripažinimo rejestruose. Tuo žymėjimu kaip ir užsibaigia visas tvirtinimo darbas, kuriuo šalių sutartis (notaro kontoroje surašytasis aktas) daroma viešojo pobūdžio aktu. Įstatymais nereikalaujamų tvirtinti aktų žymėjimas yra leidžiamas, kaip išimtis, palyginti, reta ir tik įstatymo numatytais atsitikimais. Be Not. Įst. 181 str. nurodytų žymėtinų raštų, žymimi vadinamieji pripažinimo liudijimai („kriepostnoje svidietelstvo"), notarų surašomieji, remiantis teismo nutarimu, kuriuo pripažinta žemės nuosavybė įsisenėjimu, ir dar keli Not. Įst. Laik. Taisyklių nurodyti raštai. Pastaruoju laiku daug aktų, nutarimų ir planų žymima, einant Žemės Reformos Įst. 51 str. ir Žemės Tvarkymo Įst. 72 str. (žemės perleidimo aktai, nusavinimo žemės ref. reikalams nutarimai ir kit.), bet tai yra laikinas reiškinys. — Bendrai imant, toks žymėjimas, suteikiąs pažymėtiems notariato rejestruose dokumentams tokios pat galios, kaip ir tvirtiniams aktams, įstatymų prasme šiais ar kitais neišvengiamais sumetimais yra leistinas tik kaip vienos bendros tvarkos išimtis. Tokia išvada reikia padaryti iš Civ. Kod. 699 str. (pastaba), 707 str. ir Not. Įst. 53, 66, 157—159, 178 ir 184 str. str. prasmės.

Kiek šiuo yra liečiami nurodytieji teismo sprendimai, kuriais pripažinta ieškovui ginčo tvarka žemės nuosavybės teisė, ir teismo posėdyje surašytieji taikos sąlygų protokolai, tai apie tokius sprendimus kalba tik 1867 metais Teisingumo Ministerio išleistosios, einant Not. Įst. 1 str. (pastaba), laikinosios taisyklės taikos teisėjams, notarams ir vyresniesiems notarams vadovautis, taikant Notariato Įstatymą. Tų taisyklių 73 straipsnyje pasakyta, kad vykdomieji raštai, del teismo sprendimų apie nekilnojamojo turto nuosavybės teisių perėjimą, pristatomi vyresniajam notarui pažymėti pripažinimo rejestre. Apie taikos protokolus net tose taisyklėse nieko nepasakyta. Bet aišku, kad taisyklės, kuriomis Ministeriui leista įvesti notariato archyvuose ir kontorose vidujinė darbo tvarka ir suvienodinti bylų eiga, negali prieštarauti įstatymui arba nustatyti tai, ko įstatymas nenumato. O šitie įstatymai (Civ. Kodeksas ir Notariato Sutvarkymo Įstatymas) nieko nesako nei apie tokius teismo sprendimus, nei apie taikos protokolus.

Pažiūrėję į įstatymus, kurie liečia iškeltą čia klausimą, matome štai ką: Civ. Proc. 71 ir 1364 str. str. kalba apie bylininkų susitaikinimą taikos ir kolegialiniam teisme ir sako, kad jų taikos sąlygos išdėstomos posėdžio protokole, kuris prilyginamas įsiteisėjusiam teismo sprendimui, ir byla nutraukiama. Apie tokių teismo sprendimų jėgą kalba Civ. Proc. 891—895 str. str., kur

sakoma, kad jie niekieno negali būti keičiami, visiems (net pačiam išsprendusiam bylą teismui) privalomi ir t.t.

Pagaliau paminėsime Civ. Kod. 699 str. pastabos 4 punktą, kur minimos sutartys, kaipo vienas teisių įgijimo būdas; tas straipsnis randasi antroje kodekso knygoje, kuri bendrai apima turto teisių įgijimo ir įtvirtinimo klausimą; bet iš šito, perdaug bendro, pasakymo kokių nors konkrečių išvadų padaryti vargu begalima. Ir Notariato Įst. 158 str. 5 p. kalba apie taikos sutartis, kuriomis vienas kitam perleidžia nekilnojamojo turto nuosavybės teisę, tačiau šitas įstatymas nurodo, kad tokios rūšies aktas turi būti vyr. notaro patvirtintas bendra tvarka. Taigi į klausimą: ar galima į notariato knygas įtraukti sprendimus ir taikos protokolus ir kaip tat atliekama (ką daro teismas ir ką vyr. notaras, ar imami mokesčiai ir t.t.), tiesaus ir aiškaus mums reikalingo atsakymo ir čia negauname.

Tų įstatymų interpretavimuose, anot prof. Petražickio, „juridinėse ekspertizose“, kiek jie yra pasireiškę buv. Rusijos Senato sprendimuose, matome nevienodus, net vienus kitiems priešingus, šio klausimo atsakymus. Pavyzdžiui: 1889 m. rugsėjo 27 d. sprendime (nr. 70) griežtai ir aiškiai pasakyta, kad iš visos Notariato Įstatymo straipsnių eilės reikią padaryti viena bendra išvada, kaip taisyklė, būtent, vyr. notaro pripažinimo rejestruose žymima tik vyr. notaro patvirtintieji aktai; surašytų teismuose taikos protokolų žymėti neleistina. O 1873 m. lapkričio 20 d. sprendime (nr. 1511) Civ. Proc. 1364 straipsnis, sąryšyje su to pat įstatymo 933 str., aiškinamas taip, kad toks taikos protokolas yra tinkamas ir pakankamas žemės nuosavybės teisių įrodymas, nes jis prilyginamas įsiteisėjusiam teismo sprendimui ir gali būti įvykdytas paprastu žemės perdavimu, t.y. toks protokolas, Senato nuomone, visai pakeičia tvirtinį nekilnojamojo turto nuosavybės teisių perleidimo aktą. Be šitų kraštutinių, vienas antram priešingų, sprendimų, yra nemaža kitų, kur nurodoma: arba kad toks protokolas nevykdomas ir gali būti tik naujo ieškinio pagrindas, arba kad jis yra tik bylos likvidacijos įrodymas ir kit. Kai kurių autoritetingų teisininkų, mokslininkų - teoretikų, nuomonės taipgi skiriasi: vieni mano, kad taikos protokolas negalima esą prilyginti tvirtiniam aktui, ir sutarties sąlygų nepildymas duodąs tik suinteresuotam sutarties dalyviui teisę kelti ieškinį arba reikalauti sudaryti tvirtinį aktą, o kiti — kad, reikalui esant, be jokio ieškinio, remiantis vienu tik protokolu, teismas galįs duoti vykdomąjį raštą išdėstytai protokole sutarčiai vykdyti, kad taikos sutarties protokolas esąs teismo sprendimo surogatas ir galįs būti vykdomas, einant Civ. Proc. 924 str. ir t t.—

Iš tų nuomonių skirtingumo, kur visos jos atrodo iš dalies teisingos, matyti, kaip visi kalbamieji įstatymai šiuo klausimu yra neaiškūs, ir kaip kylančios, juos vykdant, abejonės yra pamatuotos ir pateisinamos.

Mūsų teismai, kiek man žinoma, maža dar teturėjo progos šiuo reikalu išsitarti. Kauno Apygardos Teismas 1927 metais du kartu yra atmetęs skundus del vyresniojo notaro nutarimų nežymėti pripažinimo rejestruose teisme padarytų taikos sutarčių protokolų nuorašų (1927. VI. 2 nutarimas Norušaičių ir 1927. VII. 27 nutarimas Stanionio bylose). 1928 metais tas pats Teismas yra patenkinęs skundą (gegužės 14 d. nutarimu Migdalanskių byloje) del vyr. notaro nutarimo nežymėti vykdomąjį raštą Trečiųjų Teismo sprendimui įvykdyti, kuriuo buvo išspręstas ginčas del žemės nuosavybės teisių, ir tos teisės vieniems iš bylininkų pripažintos.

Del viso to, kas čia pasakyta, imant dėmesin bendrą nurodytų įstatymų prasmę ir jų vykdymo tikslingumo klausimą dabartinėse mūsų gyvenimo sąlygose, galima padaryti, rodos, šios išvados: teismo posėdžių protokolai, kur išdėstytos šalių susitaikinimo sąlygos, kuriomis likviduojama byla del žemės nuosavybės teisių, visai nežymimi notariato knygose. O kalbamieji sprendimai, nors jie, kaip ir susitaikinimo protokolai, privalomi tik bylos dalyviams, galėtų būti žymimi, bet tik nustačius to žymėjimo tvarką, atsižvelgiant, pirmon eilėn, į tai, kad, sprendžiant ginčo bylą del žemės nuosavybės teisių šalių ginčo ribose, teismas ne visados, patenkindamas ieškinį, turi reikalo aiškinti, ar atsakovui priklauso tos teisės, kurios ieškovo naudai yra įrodytos, arba atsakovas kartais pats pripažįsta jas ieškovui, jeigu, remiantis Civ. Proc. 1424—1426 str., neprašoma įgytuoju turtu įvaldinti, ir todel tas klausimas, svarbus vėliau, žymint sprendimą vyr. notaro įstaigoje, gali likti neišaiškintas.

Todel nurodytas Laik. Taisyklių 73 str. ne visumet gali būti notariate tinkamai įvykdytas; pažymėti rejestruose, kad žemė perėjo iš vieno asmens (atsakovo) kitam (ieškovui), reikia ten, kur yra įrašytas to atsakovo turtas, nes naujo lapo tokiam turtui atidengti negalima; o atsakovo žemė ne visumet ten yra įrašyta. Jeigu nusistatyti, kad tas taisyklių straipsnis galima ir reikia dabar pildyti, tai, mano nuomone, žymėti vykdomuosius raštus galima tik šiom dviem sąlygom esant: a) jeigu yra neabejotinų įrodymų, kad žemė pirklausė pačiam perleidėjui (kad vyr. notaras žinotų, kur žymėti, ir galėtų išpildyti Not. Įst. 167 str. 2 p reikalavimą), ir b) jeigu, bendra tvarka, būtų paimti iždui visi tie mokesniai (pripažinimo, žyminio ir k.), kurie reikia paimti, tvirtinant žemės perleidimo aktus.

V. Burkevičius.

Teismo įrodymai.

I. Liudytojų parodymai ir jų įvertinimas.

Daugumoj atsitikimų civilinės ir baudžiamosios bylos esti paremtos vienais tik liudytojų parodymais. Todel nėra reikalo aiškinti, kaip svarbu yra teismų praktikoj tinkamas liudytojų parodymų įvertinimas, ne tik darant sprendimą, bet ir kitose proceso stadijose, pavyzdžiui, kvotoje, tardyme. Neteisingai įvertinant ir per daug pasitikint liudytojų parodymais galima lengvai nueiti klaidingu keliu, beaiškinant nusikaltimus ir beieškant nusikaltėlių.

Pažiūrėsim, koks gi yra liudytojų parodymų tikrumas? Iš karto liudytojai reikia suskirstyt dviem grupėm, būtent, vieni turi piktą valią ir žinodami liudija melagingai, kiti yra geriausių norų liudyti teisingai, ir turėdami sveiką atmintį ir psichiškai normalūs, vis delto parodo visai ar iš dalies klaidingai.

Pirmoji grupė nereikalauja ypatingų aiškinimų. Melagingų parodymų motyvai esti įvairūs, ir teismo darbuotojai gali juos patikrinti, tiktai sulyginę su kitomis bylos aplinkybėmis.

Labai yra įdomūs antrosios liudytojų grupės parodymai, ir tik šituos parodymus psichologija tyrinėja. Kiekvienas liudytojo parodymas yra, 1) suvokto įspūdžio produktas, ir 2) to įspūdžio atgaminimas. Klaidingas parodymas gali būti ar vieno ar antro rezultatas. Mūsų akis suvokia ne atskirus, greit vienas po kito einančius, to įvykio momentus, bet jų visumą, taip kad įspūdžių spragas mes vėliau jau patys papildom įsivaizdavimu ir sprendimu „iš žinomo į nežinomą“.

Garsus vokiečių kriminologas prof. Jellinek vienoj iš savo kalbų šia tema nurodė visą eilę pavyzdžių, kuriuos aš čia pacituosiu.

Prancūzų prezidento Carnot nužudymo metu karietoje, be jo, sėdėjo dar trys žmonės, be to, buvo du tarnu, o iš šalių jojo po karininką. Žmogžudys užšoko ant karietos pakojos, pagriebė Carnot už rankos ir nudūrė jį durklu. Visa tai buvo taip greitai atlikta, kad nė vienas iš tų septynių žmonių nematė paties nužudymo akto ir konstatavo jį tik tada, kai prezidentas atvirto aukštininkas nebegyvas. Bet tai nė kiek ne-

kliudė šešiems nusikaltimo „matytojams" duoti šešius įvairius ir vienodai fantastiškus parodymus.

Kai 1887 m. atidarė nužudytos prieš tris šimtus metų Marijos Stiuart karstą, tai lavono petyje pamatė dvi dideles žymes nuo „signalinių" smūgių buku įrankiu, kuriuos budelis, to laiko papročiu, buvo sudavęs karalienei, prieš pat nukirsdamas galvą. Tuo tarpu yra ne mažiau kaip penkiolika smulkiausių tos bausmės įvykdymo aprašymų, bet nė vienas iš tų matytojų parodymų nė vienu žodžiu nemini tų smūgių. Aišku, kad nė vienas iš tų liudytojų nebuvo jų matęs.

Įvykdžius žinomo savo laiku piktadario Vašo mirties bausmę, tardytojas paklausė dvylikos oficialių liudytojų, atydžiai sekusių visą procedūrą, kokios spalvos pirštinėmis buvo užsimovęs budelis. Pasirodė, kad septyni iš jų visai nebuvo pastebėję, kad budelis būtų buvęs su pirštinėmis, o kiti penki nurodė kiekvienas kitokią spalvą.

Kiekvienas iš mūsų žino, kaip sunku kartais atsiminti, kokiais būtent drabužiais buvo apsivilkęs, kokia skrybėle užsidėjęs, arba kokią lazdą turėjęs asmuo, kurį mes vakar buvome susitikę. O dar sunkiau atsiminti, kai buvome susitikę prieš keletą savaičių arba mėnesių. O tuo tarpu tokios rūšies parodymai teisme vaidina kartais labai svarbų vaidmenį.

Toliau, kartais labai svarbu nustatyti, ar galėjo liudytojas pažinti reikiamą asmenį per tam tikrą tolumą. Eilė bandymų, darytų šiuo tikslu Paryžiuje, parodė, kad gerai pažįstamas žmogus vidudienį galima pažinti, atsižvelgiant į regėjimo stiprumą, per 40—80 metrų, mažiau pažįstamas — per 25—30 m., o žmogus, matytas tik vieną ar du kartu, galima pažinti ne toliau, kaip per 12 — 15 metrų. O naktį, net aiškią mėnesieną, sunku pažinti žmogus toliau kaip per 10 metrų arba 15 žingsnių. O teisme, tuo tarpu, liudytojai dažnai tvirtina, kad jie „puikiausiai pažinę" tą ir tą per ištisą kvartalą arba „šimtą žingsnių". Čia dar reikia atsiminti, kad iš šimto žmonių kažin ar koks dešimts daugiau ar mažiau teisingai įsivaizduoja, kas tai yra 50 metrų, 100 žingsnių ir t.t. O tuo tarpu tokie tolumo apibrėžimai turi tokios pat svarbos, kaip ir parodymai apie žmogaus drabužį, barzdą, akinius ir t.t.

Be šitų faktų, kuriuos paduoda Jellinek įrodinėdamas, kad liudytojus dažnai klaidina jų akys, yra daug faktų, rodančių, kad juos klaidina ir kiti pojučių organai, pavyzdžiui, uostymo.

Tramvajus suvažinėjo praeivį, konduktoriui nuo to pasidarė bloga — susivėmė; liudytojai tvirtina, kad konduktorius buvęs girtas, kad jie suuodę alkoholio kvapą. Gydytojams apžiūrėjus pasirodė, kad alkoholio nebūta (Dr. Vibert).

Arba Carpenterio aprašytas atsitikimas:

Policijos agentas, pasiųstas dalyvauti laidotuvėse, kadangi buvo įtariama, kad tame veiksme slepiama nusikaltimas, tvirtino,

kad iš karsto einąs lavono kvapas. Atidarius, karstas pasirodė tuščias.

Įdomu dar pažymėti klaidos, nustatant laiką ir vietą.

Daubero ir kitų bandymai rodo, kad nustatant, kiek laiko yra išėję nuo kokio nors įvykio, liudytojai turi tendencijos tą laiką mažinti, jei nuo įvykio praėjo daugiau kaip 5 metai. Nustatyta, kad praslinkus 16—20 metų nuo įvykio, laiką sumažino 70% liudytojų. Claparede liepė savo mokiniams aprašyti kolonas ir langus universiteto koridoriaus, kuriuo jie ne mažiau kaip du kartu kasdien eidavo. Iš 54 paklaustųjų nė vienas negalėjo smulkiai nupasakoti. 44 net sakė, kad nėsą didžiojo lango, o kolonų išvaizdą teprisiminė tik 6.

Suprantama, kad žmonių atmintis dažnai pareina ir nuo jų specialybės. Gamtininkas, teisininkas, gydytojas, karininkas ir t.t. įvairiai reaguos į tai, ką yra matę ar girdėję pabrėždami atskiras įvykio puses.

Didelės reikšmės turi ir individualinės liudytojų savybės: vieną pagauna ir palaiko regimoji atmintis, kitą — girdimoji; ne vienodai suvokia tapytojas ir muzikantas.

Peterso, Bleulerio ir Jungo bandymai parodė, kad malonūs atsiminimai ilgiau pasilieka, o nemalonūs dažnai visiškai išdyla.

Eisime dabar prie įdomesnio dalyko, būtent, kokį svarbų vaidmenį liudytojų parodymuose vaidina sugestija (autosugestija, sugestija pašalinė ir tarpusavio), kai liudytojai, būdami to ar kito afekto įtakoje, pasakoja teisme nebūtus dalykus, kurių realumu jie tvirtai tiki.

Vėl pacituosiu eilę prof. Jellineko nurodytų pavyzdžių.

Konico procese kaltinamojo ritualiniu nužudymu žydo Levi gynėjas buvo visiškai išmuštas iš vagos vienos gerbiamos ponios parodymu, kuri nuostabiai tiksliai nupiešė teismui gimnazisto Vinterio nužudymo sceną. „Atsitiktinai eidama vakarą prieš žydų velykas pro Levi namus — pasakojo ta ponia — ir išgirdusi kažkieno neaiškius dejavimus, aš įselinau į kiemą ir, prisiglaudusi prie šalutinio lango, pamačiau, kaip keturi žydai, su ilgais trinyčiais, laikė Vinterį už galvos ir kojų, o senis Levi pasimeldęs perpiovė jam gerklę“. Kad čia būtų buvęs papirkimas ir melagingas liudymas, pats gynėjas nemanė. Tuo tarpu prokurorui ir prisiekusiems sprendėjams šitas kategoriškas visiškai neįtariamos liudytojos parodymas buvo tiek reikšmingas, kad gynėjui būtinai reikėjo įrodyti, kad jis nuo pradžios ligi galo yra pramanytas. Bet kaip tai padaryti? Gynėjui padėjo netikėtas atsitikimas. Aiškindamas kitą dieną teismui, kokį šlykštų vaidmenį suvaidino šioje byloje antisemitinė spauda, gynėjas ėmė skaityti parinktąsias vietas iš straipsnių apie Konico bylą, kurie tuo metu buvo spausdinami visuose judofobiškuose laikraščiuose. Čia jis netikėtai užtiko vieną korespondenciją iš Konico, kurioje nužudymo scena buvo atvaizduota su lygiai tokiomis pat detalėmis ir net tais pačiais posakiais, kuriais ta liudytoja pasakojo apie jį teismui. Gynėjui

reikalaujant, tos ponios namuose buvo padaryta krata ir buvo rastas laikraščio numeris su ta korespondencija. Dešimtį mėnesių prieš teismą liudytoja perskaičiusi korespondenciją ir kitą dieną, dar porą kartų ją perskaičiusi, ji, norėdama palaikyti tokį įdomų numerį, padėjus jį į spintą. Apie laikraštį ji paskum užmiršusi, bet „įdomi" nužudymo scena, aprašyta jame „matytojo", taip įstrigus jos smegenyse, kad jai ėmę rodytis, jog ne korespondentas, o ji pati mačiusi tuos žydus su trinyčiais ir tą baisiąją operaciją. Seniau prieš teismą ji daug kartų pasakojo apie tą sceną savo pažįstamiems, kaip matytoja, ir niekas iš jų nepastebėjo, kad ji fantazijuoja. Ir tik teisme gynėjui pasisekė ją, galop, įtikinti, kad jokios scenos Levi namuose ji niekumet nemačiusi.

Pernai metais Miunchene buvo šitoks atsitikimas. Du studentai žaidė viename sode kegliais. Bežaisdami kažko susiginčijo ir ėmė muštis. Jaunesnysis suspėjo smarkiai sudrožti vyresniajam per ausį ir, bijodamas atpildo, ėmė bėgti. Vyresnysis pagriebė medinį kamuolį ir ėmė vytis, norėdamas mesti į jį. Sodo savininkas ir kiti liudytojai, bijodami, kad neatsitiktų nelaimė, ėmė šaukti. Tada studentas numetė kamuolį ir, pasivijęs savo skriaudėją, lengvai sudavė jam ranka per pakaušį. Tas alpsta ir jam pasireiškia visi smegenų sutrenkimo simptomai. Atgaivintas jis tvirtino ir dievažijosi, kad draugas jam rėžęs iš viso vieko kamuoliu per galvą.

Ir dar vienas labai juokingas atsitikimas. Tai buvo moterų juridiniuose kursuose prie Bostono universiteto. Profesorius, skaitęs tuose kursuose psichologiją, davė vienai savo klausytojai, miss Lowell, rašto darbą tema: „Kaip baimė veikia žmones". Per visą savo aštuoniolikos metų amžių ji nė karto nebuvo pergyvenusi baimės jausmo, todel nežinojo, kas rašyti. Pagalvojusi nutarė suruošti kursų pensijone, kur ji gyveno kartu su dešimtimi kitų kursisčių, kokį nors baisų „įvykį". Pasirinkus patogų momentą, būdama viena savo kambary, ji staiga ėme rėkti ne savo balsu. Jos draugės, besimokiusios gretimuose kambariuose, puolė prie jos ir vos atgaivino. Truputį nusiraminusi ji papasakojo, kad prieš kelias minutes pro atvirą langą į jos kambarį įlindęs kažin koks vyriškis, tikras stipruolis plėšiko fizionomija ir puolęs ją smaugti. Kelias minutes ji šiaip taip gynusis nuo jo, bet jausdama, kad jėgos silpsta, ėmusi šaukti pagalbos. Puolikas tuomet iššokęs į sodą ir pasislėpęs. Tuo pasakojimu išgąsdintos merginos pakėlė tokį triukšmą, tarytum, jas pačias kas būtų smaugęs. Subėgusios prižiūrėtojos pašaukė du gydytoju, kuriem šiaip taip pasisekė nuraminti tos merginos. Kai jos kiek aprimo, licėjaus direktorius, sužinojęs apie tą istoriją, atėjo į pensijoną ir ėmė klausinėti merginų, kas atsitiko. Kai kurios iš jų pranešė, kad ne kartą mačiusios, kaip vienas vyriškis, lygiai tokios pat išvaizdos kaip tas, kuris smaugęs miss Lowell, slankiojęs aplink pensijoną ir vis žiūrėjęs

į langus. Dvi kursistės savo akimis mačiusios, kaip jis lindęs pro langą į jų draugės kambarį, o trečia taip pat mačiusi, kaip iššokęs pro langą, kai miss Lowell ėmusi šaukti pagalbos. Sužinojęs apie tą istoriją, Bostono slaptosios policijos viršininkas pasiuntė du prityrusiu sekliu tam įvykiui ištirti. Jų apklausinėtos kursistės atpasakojo to vyriškio išvaizdą, jo drabužius ir net eiseną. O sekliai visa tai surašė. Miss Lowell matydama, kad dalykas virsta rimtu, bet negalėdama pasiryžti pasakyti tiems sekliams visą tiesą, toliau vaidino savo rolę. Tuo tarpu po kelių dienų ji gauna iš slaptosios policijos raginimą atvykti, nes policijai pasisekę suimti tas pats asmuo, kuris buvo ją neva užpuolęs, ir ji dabar turi patvirtinti, ar tikrai tas pats asmuo. Miss Lowell matydama, kad gali nukentėti niekuo nekaltas žmogus, nusprendė pasakyti policijai visą tiesą, ir suimtasis, žinoma, buvo paleistas. Tokiu būdu šeši ar septyni žmonės parodė ir patvirtino, kad savo akimis matę nusikaltėlį, kurio iš tikrųjų visiškai nebuvo. Ir jei visos tos istorijos sumanytoja nebūtų pasakiusi tiesos, tai jos draugės, be abejo, būtų pripažinusios policijos suimtąjį žmogų puoliku.

Duck padarė tokį bandymą: aukštesnioje klasėje jis paleido pinigą per mokinių rankas apžiūrėti; grąžinus pinigą, jis pasakė, kad tas pinigas esąs su skyle. Iš 48 mokinių tik vienas pareiškė, kad pinigas be skylės; 44 rodė net skylės vietą. Sugestijai pasidavė 92%.

Liepmann nurodo, kokių klausimų teisme reikia vengti, kad nebūtų sugestijos:

1) klausimų, kuriais jau nurodomas paties fakto buvimas, pav.: „Kokios spalvos buvo kaklaraištis?" nes žmogus galėjo būti ir be kaklaraiščio.

2) išjungiamųjų klausimų: „Ar kaklaraištis buvo baltas ar juodas?" nes gali būt ir kitokios spalvos;

3) klausimų, į kuriuos laukiama atsakymo „taip" arba „ne". „Ar buvo baltas kaklaraištis?" Atsakymas bus „taip" ar „ne";

4) ne taip pavojingi, bet vis delto nepageidaujami tokie klausimai: „Ar turėjo kaklaraištį, ar ne?" Geriau būtų paklausti: „Kaip buvo Z apsitaisęs?".

Reikia dar pažymėti įvykstanti kai kuriose aplinkybėse psichinių reiškinių vienalytiškumo įtaka. Pav., dažniausiai imamas skaitmuo, kuris baigiasi 5, rečiausiai — toliau stovįs skaitmuo.

Havelock Ellis nurodo davinius apie anglų kalinius. Iš 6970 kalinių 3034 buvo nuteisti 5-iems metams, 1—6½ m., 1032 —10 m., 1—11 m., 6—9 m., 240—20 m. ir 3—21 metams.

Kai kuriais atsitikimais, vertinant liudytojų parodymus, reikia turėti galvoj vienalytiškumo įtaka sutartiniams, bet klaidingiems, daugelio liudytojų parodymams. Iliustruosiu Daubero pavyzdžiu.

Mokytojas X buvo juodplaukis, mokytojas Z. šviesplaukis. Jiedviem išvažiavus, buvo apklausti 153 mokiniai, kokios plaukų

spalvos mokytojai X ir Z. 125 mok. teisingai nurodė juodplaukio X plaukų spalvą, o šviesplaukio Z teisingai nurodė tik 77. Tai buvo išaiškinta tuo, kad toje apylinkėje vyravo tamsi plaukų spalva.

Visa, kas čia pasakyta, turi didelės įtakos pažinant gyvuosius, mirusius ir fotografijas.

Varendöck 1914 m. Briusely suvaidino paskaitos metu sceną su laiškanešiu, kuris, atnešdamas laišką, sutrukdė paskaitą. Prelegentas, laiško nepriėmęs, liepė laiškanešiui išeiti iš auditorijos. Apklausius klausytojus apie laiškanešio išvaizdą, daugelis nupasakojo ją klaidingai.

Teismo praktikoj klasikišku pavyzdžiu laikomas atsitikimas, vadinamas „Lijono kurjerio istorija".

1790 m. balandžio mėnesį pasiuntinys, vežęs iš Paryžiaus Italijos kariuomenei 7 milijonus frankų, pakely buvo užpultas ir nukautas. Plėšimą padarė 4 raiti banditai, penktas važiavo kaip keleivis. Prieš tai 4 nepažystami žmonės jodinėjo ir buvo užsukę pietauti į X. viešbutį. Vienas banditas, vardu Couriol, pasisekė sulaikyti. Kai del šitos bylos pas tardytoją buvo pakviestos dvi liudytojos ir laukė prieškambaryje savo eilės, atėjo šauktas kitoje byloje liudytojas su savo draugu Lésurgues, neturėjusiu nieko bendra su to kurjerio apiplėšimu. Sėdėjusios moters neva pažino jį apiplėšimo dalyvį. Lésurgues areštavo. Veltui Couriol tvirtino, kad Lésurgues visiškai nekaltas, o kaltas Dubosy. Teisme 8 liudytojai pripažino jį apiplėšimo dalyvį ir Lésurgues buvo nubaustas mirtim. O kai vėliau buvo suimtas Dubosy, tai nė vienas iš liudytojų (be vieno), nurodžiusių Lésurgues, jo nepažino. Ir tik kai jam uždėjo peruką, tai liudytojai pradėjo pažinti jį. Jis taip pat buvo nusmerktas mirti.

Jei taip esti su gyvųjų pažinimu, tai dar greičiau pažinomi mirusieji.

Hellwig pasakoja tokį atsitikimą.

Vieno pramonininko sūnus, kelius kartus prieš tai baustas, vėl panaudojo piktam savo patrono pasitikėjimą ir pabėgo, palikdamas grasinamą laišką, kad jis nusižudysiąs, jei būsianti jam iškelta byla. Tuo pačiu metu netolimame miške nusišovė policijos gaudomas vaikinas, palikęs raštelį: vadinuos Moriturus. Daugelis liudytojų pažino nusižudžius pramonininko sūnų; tarp jų buvo jo draugai, patronas, net tėvas. Bet po kelių savaičių paaiškėjo, kad tas pramonininko sūnus besąs gyvas ir buvo suimtas.

Jau minėjau, kad liudytojų parodymams turi įtakos verslas; dabar pažiūrėsim, kokios įtakos turi amžius ir lytis.

Parodymų psichologijoj vaikų parodymams pavestas ištisas skyrius, ir šitas skyrius sunkiausias, ypač seksualiniuose nusikaltimuose. Laki vaikų vaizduotė, pasakų ir fantastiškų pasakojimų išauklėta, siauras žinių akiratis, noras atkreipti į save dėmesį

— lengvai veda į apsirikimą, į nepagrįstą kaltinimą. Be to, reikia atsižvelgti į tėvų, globėjų įtaką.

Viena mokytoja kaltino sodžiaus kunigą turint santykių su mažametėmis mokinėmis.

Mergaitės energingai palaikė tą kaltinimą. Tardymas parodė, kad kaltas buvo jaunas vaikinas, o kunigo apkaltinimą sukėlė sugestiniai mokytojos klausimai (Dr. Traunay).

Fournier pasakoja, kad viena mergina, gavusi nuo onanizmo lyties organo dalių uždegimą, apkaltino visai nekaltą žmogų, norėdama apginti save ir draugę.

Dr. Siemenso atsitikimas. Vyras, susibaręs su žmona, išsikraustė nuo jos, pasiėmęs penketą vaikų (13 metų berniuką ir 11, 9, 8 ir 4 m. mergaites). Norėdamas persiskirti su žmona, jis ieškojo jos neištikimybės įrodymų ir klausinėjo apie tai vaikus, nesigailėdamas mušimų ir grasinimų. Vaikai netrukus ėmė pasakoti apie orgijas, kurias neva darydavusi jų motina su vyrais, vaikams dalyvaujant. Tėvas tuo patikėjo ir pasiskundė teismui. Tardymas augo diena iš dienos, vaikai kasdien pasakojo naujų smulkmenų. Mergaitės net papasakojo apie įrankius, kuriais išplėsdavo jų lyties organus. Tardytojas greit susiorientavo byloje, suėmė tėvą, apkaltino melagingais parodymais ir atidavė psichiatrui ištirti.

Žinomi taip pat nepagrįsto kaltinimo atsitikimai seksualinėj srity iš pusės vyresnio amžiaus moterų, ypač pasenusių.

Vieną naktį greitajam traukiniui sustojus tarp Frankfurto ir Würzburgo, iš kupė išbėgo kažin kokia ponia ir labai susijaudinusi, visa drebėdama iš pasipiktinimo, pranešė stoties vyresnybei, kad miegamojo vagono konduktorius kėsinęsis ją išžaginti. Ponia, kuri pasirodė besanti vieno aukšto prancūzų valdininko žmona, verkė tokiomis ašaromis ir pasakojo apie pasikėsinimą su tokiomis smulkmenomis, kad stoties vyresnybei nebeliko jokio abejojimo, kad konduktorius tikrai buvęs nusikaltęs. Vargšą patraukė atsakomybėn. Bet vėliau tardymas parodė, kad jokio pasikėsinimo nė būte nebuvo. Buvo vien nervingos ponios, prisiklausiusios baisių istorijų apie užpuolimus traukiniuose, haliucinacija (Dr. Jellinek).

Taip pat mažai tikėtini senelių parodymai, kurių netikslumas pareina nuo fizinio ir psichinio nusilpimo. Dr. Casino darė bandymus senelių prieglaudoj ir pastebėjo, kad senelių parodymai yra mažos vertės deliai: 1) pojučių (girdėjimo, regėjimo) organų nusilpimo, 2) atminties nusilpimo, 3) sugestijos padidėjimo ir 4) patalogiško psichinio atbukimo (dementia senilis).

Visa aukščiau pasakyta rodo, kaip lengvai žmogus pasiduoda sugestijai ir kaip sunku, nesant priešingų parodymų, atskirti liudytojų parodymuose tiesą nuo nesąmoningo melo. Todel nors paviršutiniškas susipažinimas su šituo reiškiniu yra būtinas teismo darbuotojams: tardytojams, teisėjams, prokurorams ir advokatams.

II. Kiti įrodymai. Kraujo tyrimas.

Paminėti pavyzdžiai iš psichologijos srities aiškiai rodo, kad liudytojų parodymais, nekalbant jau apie melagingus, dažnai negalima tikėti del nepakankamai tikslių liudytojų pastebėjimų, del pojučių organų klaidų, atminties netikslumų, sugestijos ir t t.

Todel, be liudytojų parodymų, reikia griebtis dar kitų būdų tiesai nustatyti. Tą reikalą iškelia ir technikos tobūlėjimas, kuri ne tik teikia žmonijai naudos, bet ir esti panaudojama piktadarių ir apsunkina nusikaltimų susekimo procesą.

Savaime suprantama, kad, kovojant su šitais technikos patobūlinimais, vienų liudytojų nepakanka, tenka kovoti tomis pačiomis priemonėmis, t. y., griebtis technikos.

Be to, liudytojai visumet, nežiūrint geriausių norų, įneša į stebimojo dalyko atpasakojimą subjektyvinių savybių, ir del šios priežasties vien jų parodymų gali nepakakti tiesai surasti, todel reikia rasti nešališkesnės medžiagos. Tokia medžiaga gali būti daiktiniai įrodymai. Bet daiktiniai įrodymai be moksliško ištyrimo yra nebyliai liudytojai. Šitie nebyliai liudytojai, tiktai metodiškai juos nušviečiant, galima priversti prabilti visiems suprantama, aiškia ir kategoriška kalba.

Šitie nebyliai liudytojai turi tą pirmenybę, kad nemoka meluoti ir specialisto rankose gali pareikšti tokių smulkmenų, kokių negali atsiminti ir pastabiausias liudytojas. Pav., pritaikant fotografiją, chemiją ir kitas mokslo priemones, lengvai galime įsiskverbti ten, kur neprieinama nė vienam žmogaus pojučių organui*). Kol kas toks padėjėjas nebyliams liudytojams ištirti yra pas mus teismo medicina. Bet kitos sritys, reikalaujančios technikos žinių, neįeinančių į medicinos sritį, neturi specialiai paruoštų ekspertų specialistų.

Reikia, pavyždžiui, nurodyti, kad ilgą laiką teismo praktika rašysenai tirti naudojo būdą „ex ductu litterarum", bet ir XVII amž., kai šitas būdas buvo ypatingai išdirbtas, vis delto nurodydavo jo abejotiną tikrumą.

Tiktai praėjusio šimtmečio pabaigoj eilė mokslininkų (Bertillono, Locario, Stokiso, Reisso ir kt.) sukūrė naują kriminalogijos šaką, vadinamą kriminalinę techniką, teismo ekspertyzą moksliškai technišku metodu. Ne tik Vakarų Europoj, bet ir Rusijoj 1912 m. buvo įsteigti moksliškos teismo ekspertyzos kabinetai Petrapily, Maskvoj, Kijeve ir Odesoje. O jų įsteigėjas, buv. rusų senatorius S. Tregubovas, dabar yra puikiai įrengto Bielgrado technikos teismo ekspertyzos kabineto direktorius.

---

*) Tam patvirtinti galima nurodyti vienas įdomus, M. Reisso minimas, pavyzdys: vienas fotografas, paryškinęs plokstelę, pamatė, kad fotografija dėmėta. Manydamas, kad čia kalta plokštelė, jis dar kelius kartus nutraukė savo klijentą — dėmės pasiliko. Tik po kelių dienų paaiškėjo, kad fotografavęsis asmuo sirgęs odos liga, kurios žymės fotografuojant dar nebuvo pasireiškusios aikštėn.

Į moksliškos teismo ekspertyzos sritį įeina: fotografijos skyrius,—įvairių ginčijamų dokumentų, netikrų pinigų ir vertybinių popierių tyrimas paprastu fotografavimu (reprodukcija ir padidinimas, su šviečiančiais filtrais ir be jų), makro- ir mikrofotografija, fluorescencijos fotografija (su ultraf oletiniais spinduliais, spalvuotoji fotografija), mikroskopas, cheminiai ir grafologiniai tyrimai; chemijos-technikos skyrius, kuris tiria nusikaltimo įrankius, fotografuoja nusikaltimo vietas, tiria ir renka atspaudas ir kitas žymes, gipso ir vaško nuospaudas ir t.t. Prie jo esti kriminalogijos muziejus, kur laikomi įdomesni daiktiniai įrodymai, pav., nusikaltimo įrankiai, padirbti dokumentai ir t.t.

Kai moksliškos teismo ekspertyzos kabinetas virsta techniškų teismo tyrimų institutu, tai jis papildomas skyriais: fizikos-chemijos — valgio ir gėrimo produktų, metalų, metalinių pinigų, audinių ir t.t. tyrimas, ir teismo medicinos,—toksikologijos, teismo medicinos, bakteriologijos tyrimai.

Tokio instituto ir net kabineto laikymas labai brangiai kaštuoja, todel netenka svajoti, kad pas mus greitu laiku būtų įsteigta moksliškos teismo ekspertyzos laboratorija. Aš manau, kad kai tų funkcijų negali atlikti kitos įstaigos, pav., Valstybinė bakteriologijos laboratorija, kriminalinė policija, tai mes galėtume susitarti su mūsų drauginga kaimyne Vokietija, kad ji leistų išimtinais atsitikimais, kai reikalingi ypatingi techniški tyrimai, kurių pas mus negalima atlikti, už tam tikrą atlyginimą kreiptis į jos techninės teismo ekspertyzos labratorijas.

Dabar keletas žodžių apie naujausią įrodinėjimo metodą, tiriant žmogaus kraują, kurio pirmi bandymai jau buvo daromi Kauno Valstybinėje laboratorijoje, einant Kauno Apygardos Teismo Civilinio skyriaus nutarimu, sprendžiant bylą del alimetų.

Ligšiol, tirdama kraujo dėmes, teismo medicina teturėjo tik laboratorinių metodų atskirti žmogaus kraujui nuo gyvulio kraujo. Paskutiniai mokslo tyrimai iškėlė ypatingas žmogaus kraujo savybes, kuo galima susekti, kurio žmogaus yra tas kraujas. Eilės mokslininkų: Landšteinerio, Joneko, Mooso tyrinėjimai parodė, kad yra keturios bendros žmogaus kraujo grupės. Kuriai grupei priklauso koks individas, yra susekama iš to, kaip reaguoja į jo kraują štandartinės sunkos, kurios užsienyje yra jau pardavinėjamos.

Jau seniai buvo žinoma, kad, jei vienos rūšies gyvulio kraujo sunka sumaišyti su kitos rūšies gyvulio krauju, tai antrojo gyvulio kraujo kūneliai sulimpa vienas su kitu ir sudaro grumulėlius. Mokslas tokį reiškinį vadina heteroagglutinacija. Tiktai šio šimtmečio pradžioje buvo susekta, kad galima sulipdyti vienos rūšies kraujo kūneliai tos pačios rūšies individo kraujo sunka, pav., žmogaus kraujo kūnelių agglutinacija kito žmogaus kraujo sunka. Toks reiškinys vadinamas izoagglutinacija.

Pirmajai (I) žmogaus kraujo grupei priklauso individai, kurių kraujo sunka sulipdo antros (II), trečios (III) ir ketvirtos (IV) grūpės kraujo kūnelius, bet, atvirkščiai, šios I grupės kraujo kūnelių visų kitų trijų grupių kraujo sunka nesulipdo.

II-ai grupei priklauso žmonės, kurių kraujo sunka sulipdo III ir IV grupės raudonuosius kraujo kūnelius. Šios grupės raudonuosius kraujo kūnelius sulipdo I ir III grupės sunka, bet ne IV.

III-ai grupei priklauso tie, kurių kraujo sunka agglutinuoja (sulipdo) II ir IV grupės raudonuosius kraujo kūnelius, o jų raudonuosius kraujo kūnelius sulipdo I ir II grupės sunka, bet ne IV.

IV-ai grupei priklauso tie, kurių kraujo sunka nesulipdo visų kitų grupių kraujo kūnelių, tuo tarpu kai šios grupės raudonuosius kraujo kūnelius sulipdo visų kitų grupių sunka.

Izoagglutinacijos reiškinys hipotetiškai šitaip aiškinamas: raudonuose kraujo kūneliuose esą dviejų rūšių agglutinogenai — pažymėsim juos *A* ir *B*, — o kraujo sunkoje dviejų rūšių agglutininai, — pažymėsim juos *a* ir *b*.

Tyrimai parodė, kad, I grupė — kraujuje nėra nei *A*, nei *B*; sunkoje yra *a* ir *b*; II grupė — kraujuje yra *A*, nėra *B*; sunkoje nėra *a*, yra *b*; III grupė — kraujuje nėra *A*, yra *B*; sunkoje yra *a*, nėra *b*; IV grupė — kraujuje yra *A* ir *B*; sunkoje nėra nei *a*, nei *b*.

Agglutinacija (sulipimas) įvyksta tada, kai susijungia vienavardžiai agglutinogenai ir agglutininai, t.y. *A* su *a*, *B* su *b*.

Iš to, ar kurio individo kraujas agglutinuojasi, tik sumaišytas su pirmąja ar antrąja štandartine sunka, ar su abiem, arba visai nesiagglutinuoja, lengvai galima susekti, prie kurios kraujo grupės reikia jis priskirti.

Pastovus kraujo grupių pobūdis pasireiškia žymių paveldėjimu. Paveldėjimo taisyklės, einant Mendelio dėsniais, gali gauti, pasak Hirschfeldo, šitokią išraišką: 1) kraujo struktūros gali būti paveldimos, bet ne būtinai; 2) vaikas niekumet negali turėti tokios kraujo struktūros, kokios neturėtų bent vienas iš gimdytojų — tėvas arba motina ir 3) žymės A ir B, būdamos vyraujančios, gali būti paveldimos nepareinamai viena nuo antros.

Tokiu būdu, jei vienas iš tėvų priklauso, sakysim, II grupei, o antras—III grupei, tai vaikai gali paveldėti vien A žymę, arba vien B žymę, arba abi žymes, t.y. gali priklausyti II, III ir IV grupei.

Kraujo grupės pasižymi nuostabiu pastovumu. Daugelio tyrinėtojų pastebėjimais, jos nesikeičia nei nuo persirgtų ligų, nei nuo nėštumo ir gimdymo, nei nuo įleidimo į organizmą vaistų.

Dabar jau bus nesunku suprasti, kaip iš kraujo galima išspręsti klausimas, ar įtariamas asmuo tikrai yra vaiko tėvas. Gali būti nustatytas grupės skirtumas, kuris neparodo, kad asmuo

yra vaiko tėvas. Kai pasirinkimas galimas tik iš dviejų asmenų, tai vieno iš jų išskyrimas reiškia teigiamąjį atsakymą del antrojo.

Be šio atsitikimo — tėvo suradimo — kraujo ekzpertyza gali duoti daug daugiau naudos, ieškant tiesos baudžiamosiose bylose.

Štai koks atsitikimas buvo Rusijoj. Miške rado moteriškės lavoną, kurios veidas buvo sužalotas smailiu įrankiu. Įtarimas krito ant dviejų gretimo kaimo vaikinų, ir juodu buvo suimti. Kaip daiktinis įrodymas buvo rastas pas juos kastetas su tamsiomis dėmėmis ant smailgalio, o didumas atatiko nužudytos moteriškės veido žaizdas. Vaikinai neprisipažino ir tvirtino, kad kasteto dėmės esančios nuo muštynių su kitais vaikinais. Ekspertyza buvo pavesta profesoriui d-rui Popovui, kuris priėjo išvadą, kad kraujas ant kasteto nėra tos nužudytos moteriškės. Bet kiti įrodymai buvo tokie svarbūs, kad byla vis delto pateko į teismą.

Ir tik kelioms dienoms prieš teismo posėdį buvo netikėtai suimti tikrieji kaltininkai, kurie ir prisipažino. Kraujo ekspertyza buvo pilnai patikrinta. Kraujas kalbėjo apie gyvuosius ir mirusius.

Tuo būdu, kaip matome iš šio pavyzdžio, dabar kraujo grupių metodas gali padėti atskirti aukos kraują nuo žmogžudžio kraujo, žinoma, jeigu juodu abu nepriklauso prie grupių, turinčių tas pačias žymes.

Jeigu kraujo dėmių tyrimas parodo, kad kraujas yra ne aukos, o, tur būt, žmogžudžio, tad nustačius, kuriai grupei jis priklauso, jo sekimas palengvėja. Tarp recidivistų, galimų kaltininkų, tuomet reikia sustoti ties tais, kurie priklauso nustatytajai grupei.

Aišku, kad registruojant nusikaltėlių žymes, teks taip pat žymėti ir kuriai kraujo grupei jie priklauso.

C. Butkys.

Kritika ir bibliografija.

I. *Prof. S. Bieliackinas* **Privatinė teisė.** *Kaunas 1928 m. (rusų kalba).*

Maždaug prieš 50 metų vienas vokiečių profesorius buvo labdaringos draugijos pakviestas skaityti viešos populiariškos paskaitos iš teisės srities. Profesorius to kvietimo nenorėjo priimti, aiškindamas, jog teisės (civilinės), srityje, be jos nepopuliariškumo, nieko populiariško nėsą, ir sutiko skaityti apie teisės nepopuliariškumą.

Šis faktas, kurį pasakoja savo kurse rusų profesorius Gambarov'as, iliustruoja paskutinių XIX-to šimtmečio dešimtmečio civilinės teisės būtį: civilistika buvo atitolusi nuo gyvenimo, ir gyvenimas nesidomėjo civilistika.

Tokia dalykų būtis turėjo savo priežasčių. Privatiniai žmonių santykiai pasižymi nepaprastu konservatyviškumu. Sostai griaunami, keičiasi valstybių ribos, o su jomis ir geografinio žemėlapio spalva, bet privatinių teisių struktūra lieka, bendrai imant, ta pati. Kokios besiaustų audros viešojo gyvenimo atviroje jūroje, tačiau uždarose privatinių interesų mariose joks vėjas nedrumščia vandens paviršiaus. Reikalingas buvo Iheringo pastabumas konstatuoti tam faktui, jog kaip tik tie menki privatiniai interesai, tos kasdieninio gyvenimo smulkmenos ir yra visuomeninių ginčų akstinas, jų causa impulsiva ir causa finalis. Šitos inspiracijos šviesoje, iki tol neaistringa ir neįdomi civilistika darosi dramatiškai įdomi. Nauju aspektu pradedama žiūrėti į senus klausimus, net į klausimą apie pačią ribą tarp viešosios ir privatinės teisės. Nors ir lieka senas romėnų suskirstymas viešąja ir privatine teise, bet prieita išvada, kad riba tarp tų dviejų teisės sričių nėra pastovi. To reliativiškumo konstatavimas ir yra dabartinės civilistikos padarinys. Tam reliativiškumui nušviesti pakanka keleto pavyzdžių. Nusikaltėlio baudimas kadaise buvo privatinio asmens (nukentėjusiojo bei jo giminių) teisė ir pareiga, o dabar tatai yra valstybės valdžios dalykas. Teisingumo gynimas dabar yra valstybės rūpinimosi objektas. O XVIII-tame šimtmetyje Prancūzijoje teisėjo vieta dar

buvo perkama ir parduodama. Karinė prievolė dabar yra gryno viešojo pobūdžio, bet ne seni tie laikai, kada krašto apsauga buvo sudaroma samdos sutarties keliu (kondotieriai). Asmens samdymo sutartis, be abejo, priklauso privatinės teisės sričiai; bet mūsų laikais į šią sferą įsikišo valstybė, kontroliuodama sutarties dalyvių nustatomus santykius. Asmens samdymo sutartin įsiskverbia jus cogens elementai (nustatymas samdos laiko maksimumo, darbo dienos ilgumo, uždraudimas samdyti mažamečius). Kas gali būti privatiškesnio pobūdžio, negu sutuoktuvių teisė? Bet ir čia vieša kontrolė varžo asmens laisvę. Atsiminkime iš romėnų teisės lex Julia, kuri atėmė iš nevedusių vyrų ir netekėjusių moterų teisę paveldėti testamentu, arba paskaitykime moderniškas kalbas Italijoje apie nustatymą vyrams prievolės vesti. Taigi, šių ir jiems panašių reiškinių stebėjimas ir pagimdė dabartinėje civilistikoje nuomonę apie pačių privatinės ir viešosios teisės savokų reliatyviškumą (žiūr. J. Pokrovsky. Civilinės teises pagrindinės problemos).

Tiek del klasifikacijos. Dar svarbesni klausimai yra apie pačių privatinių teisių intensyviškumą. Paaiškinsime pavyzdžiu. Štai dideli namai, priklausą vienam asmeniui, vienu savo kampu užima mažutėlį žemės plotą, priklausantį kitam asmeniui. Ar gali pastarasis, remdamasis nuosavybės teise, reikalauti, kad būtų nugriautas dangoraižis, kuris užima ketvirtainį metrą jo žemės? O, gal būt, tas nuskriaustasis savininkas turės pasitenkinti atlyginimu už užgrobtą žemės sklypelį? Arba paimkime įvairius šikanos apsireiškimus: kur yra ribos naudotis privatine teise?

Visi šie klausimai, kurių gali išvengti siauras tam tikros šalies civilinės teisės dėstymas, turi būti paliesti bendrame civilinės teisės kurse, kuris yra civilinės teisės mokslas ir nenori išleisti iš savo akiračio tos reikšmingos gyvenimo „kovos del teisės“.

Tokius uždavinius, matyti, ir stato sau prof. Bieliackino „Privatinės teisės“ kursas, bene pirmasis veikalas, nagrinėjąs naujus, po karo kilusius, gyvenimo ir civilinės teisės mokslo reiškinius.

Nekalbant apie seniai mokslo nagrinėjamus klausimus (teisės ir dorovės santykiavimas, riba tarp viešosios ir civilinės teisės, papročio reikšmė teisėje), prof. Bieliackino kursas paliečia labai aktualų klausimą apie teismo nuožiūros ribas. Pozityvinė teisė, ar laisvas teisės kūrimas (kad ir veikiančios teisės sistemos pagrindu) turi tapti teisėjo šūkiu?

Kaip prof. Bieliackinas tuos klausimus sprendžia? Paimkime klausimą apie teisės ir dorovės santykiavimą. Autorius kalba apie teisės normų ypatybes, lygindamas jas su dorovės normomis. Tokiu būdu čia paliečiamas pagrindinis teisės filosofijos klausimas, (kuris civilinės teisės kurse visai nėra būtinas),

Autorius mano, kad tiek teisės, tiek dorovės normos yra psichiškai-priverstinio pobūdžio, ir tuo būdu solidarizuoja su

prof. Eugenijaus Trubeckoi nuomone. Šiuo atžvilgiu prof. Bieliackinas neranda skirtumo tarp teisės ir dorovės. Mūsų autorius taip pat neigia ir tas pažiūras, kurios teisėje mato dorovės minimumą arba maksimumą. Prof. Bieliackinas mano, jog tos teorijos, kurios stengiasi atskirti teisę nuo dorovės, pasižymi dirbtinumu. Jis net, kaip matyti, yra griežtas priešininkas pažiūrų, atskiriančių teisę nuo dorovės.

„Teorija bei praktika — sako prof. Bieliackinas — turėtų stengtis ne tiek fiksuoti teisės ir dorovės sąvokų skirtingumą, bet, priešingai, konstatuoti jų bendrus bruožus ir asimiliuoti šias, iš esmės gimiuingas, sąvokas" (pusl. 5). Bet čia pat autorius smerkia ultra-individualistines ir ultra-socialistines doktrinas, kurios naikina ribas tarp teisės ir dorovės. Kaip gi, pagaliau, santykiuoja teisė su dorove, jeigu jos atskirti viena nuo antros prof. Bielackinas neranda galima, ir tuo pat laiku jis draudžia jiedvi indetifikuoti? Kalbėti šiuo atveju apie „aukso vidurį", tai yra, reikšti (expressis verbis, ar tylint) mintį, kad teisė ir dorovė ir ne visiškai skiriasi ir ne visiškai sutampa, bet turi panašumo, netenka. Visų pirma netenka todel, kad teisės bei dorovės artimumas yra perdaug žinomas ir neginčytinas, ir tuo būdu šio artimumo konstatavimo negalima laikyti problemos išsprendimu. Toksai artimumo konstatavimas greičiau yra klausimo iškėlimas, negu jo sprendimas. Antra vertus, toksai „aukso vidurys" tarp teorijų, neigiančių teisės ir dorovės skirtumą, ir teorijų, precizuojančių tą skirtumą, turėtų versti autorių toje vietoje, kur jis kalba apie reikalingumą teismui koriguoti teisę ir dorovę, nustatyti, kokioje plotmėje ir kokiose ribose toksai korigavimas yra leistinas. Jeigu jau autorius rekomenduoja dorovę net kaip praktišką teisės korektyvą, tai juo labiau jis turėtų tas sąvokas precizuoti. Bet ir čia klausimas nėra sprendžiamas. Autorius sako, kad kai teisė prieštarauja dorovei, tai klausimas spręsti pavedamas teisėjui; bet čia pat jis nurodo, kad teismo nuožiūros didinimas nėra pageidaujamas. Žodžiu sakant, ir čia autorius stato klausimą, bet nenurodo, kuriuo būdu jis galima išspręsti.

O gal būt klausimo apie teisės ir dorovės santykiavimą, bendrai, negalima išspręsti? Gal būt tas klausimas pridera toms neatspėjamoms mįslėms, apie kurias tegalima sakyti: ignoramus et ignorabimus? To klausimo išsprendimas dar mažiau pirklauso civilinės teisės kursui. Bet šiaip ar taip, kartą problema yra iškelta, ji vis delto turėtų būti išaiškinta, precizuota, nors ir liktų neišspręsta. Tai, kas yra padaryta tam tikrame prof. Bieliackino veikalo skyriuje, yra ne problemos precizavimas, bet jos užtušavimas.

Šitokia teoretinio precizavimo stoka itin jaučiama pačioje teisės definicijoje. „Teisė, objektyvine prasme, yra normos, kurios reguliuoja žmonių tarpusavio *teisinius* įgalinimus (pravomočija) ir sudaro *teisinę* tvarką, einančią iš įstatymo, papročio arba kito, *teisę* kuriančio, veiksnio". (Pusl. 2). Definuojamoji „tei-

sės" sąvoka tris kartus pavartota pačioje definicijoje. Tokiu būdu gauname definitio per idem: X = X.

Tokius pat neaiškius konturus turi ir kitas, bendroje kurso dalyje iškeltas, klausimas apie viešosios ir privatinės teisės santykį. Autorius nurodo, kad riba tarp tų dviejų teisės sričių nėra pastovi. Tuo būdu, kelia aikštėn socialinės evoliucijos dvejopą tendenciją: iš vienos pusės, privatinių teisių sfera apima vis daugiau santykių, kas yra individo reikšmės didėjimo padarinys; iš antros pusės, kova su socialine nelygybe veda į privatinių teisių siaurinimą. Toksai autoriaus nurodymas, visai atitikdamas vykstančią mūsų laikais teisinę difuziją, yra, gal būt, ir teorijos atžvilgiu vaisingesnis, negu stengimasis, žūt būt, nustatyti griežtas ribas tarp viešosios ir privatinės teisės ir įterpti gyvenimo reiškinius į tam tikrą apriorinę schemą. Tačiau autorius tuo nepasitenkina. Jis jaučia praktikos reikalavimą atskirti privatinę teisę nuo viešosios. Tam tikslui prof. Bieliackinas nustato normų „stabilité" kriterijumą: viešosios teisės normų nustatytoji tvarka, negali būti keičiama privatorum consensu, tuo tarpu kai privatinės teisės normos galioja tik tiek, kiek suinteresuotieji asmens sutinka jomis vadovautis. Čia tikrai prieiname klausimo nervą būtent, konstatavimą tos centralizacijos, tos autonomijos stokos, kuri yra viešosios teisės ypatybė. Bet praktikos tikslams, vis delto tasai stabiliteto kriterijumas netinka. Žinoma, yra daug pravatinės teisės institutų, kurie tik papildo tariamąją suinteresuotų asmenų valią. Tokie institutai bei normos tikrai privatorum consensu mutari possunt. Tokio pobūdžio yra paveldėjimo iš įstatymo institutas (su kuo kaip tik prof Bieliackinas tam tikroje savo veikalo dalyje nesutinka). Bet tokie institutai toli gražu nesudaro viso civilinės teisės turinio. Yra ir tokių civilinės teisės institutų, kuriuose suinteresuotieji asmens kaip tik yra verčiami laikytis tam tikrų normų; jie yra verčiami ta prasme, kad veiksmai, padarytieji nesilaikant normų, lieka sine effectu. Tokio pobūdžio yra normos, nustatančios nekilnojamojo turto perleidimo tvarką. Autorius ir pats, matyti, nepasitenkina savo iškeltu stabiliteto kriterijumu. Jis duoda dar vieną kriterijumą privatinei teisei nuo viešosios atskirti. Jeigu — sako autorius — šalių teisės santykiai priklauso viešosios teisės sferai, tai teismas čia nekompetentingas, ir ginčas turi būti administracijos sprendžiamas (pusl. 9). Kuriuo būdu? Argi baudžiamosios teisės normos nepriklauso viešajai teisei ir ar ne teismas sprendžia konfliktą, kilusį tarp individo ir kolektyvo šių normų srityje? Pagaliau, ar ne teismo yra nagrinėjami konfliktai viešosios teisės srityje tose valstybėse, kur veikia admintstracijos teismai?

Tiek del bendrosios veikalo dalies. Tenka pasigailėti, kad ir grynos civilistikos dalyje sutinkama netikslumų, keliančių didžiausių abejojimų, ypač del to, kad autorius vietomis pats sau prieštarauja. Paimkime, pavyzdžiui, skyrių, kuriame kalbama

apie daiktų klasifikaciją, būtent, jo dalį apie nekilnojamuosius daiktus. Autorius, tarp kita ko, sako: „Tiktai nekilnojamasis turtas, kaip valstybės teritorijos dalis, gali būti valstybės nusavintas". (pusl. 210). Tokiu būdu autorius ekspropriacijos teisę paremia valstybės teise teritorijai. Tačiau, toji pažiūra, esą valstybės teritorija yra valstybės nuosavybės teisės objektas, jau seniai yra diskredituota. Tiesa, viduramžių jūristai valstybės valdžios santykį su teritorija konstruuodavo, kaip savininko santykį su jo žemės sklypu. Tačiau valstybės teritorija visai nėra valstybės nuosavybės teisės objektas. Valstybė, kaip ir kiekvienas kitas juridinis asmuo, žinoma, gali turėti nuosavybės teisėmis bent kokį turtą, tiek kilnojamąjį, tiek ir nekilnojamąjį. Bet šiais atvejais valstybė veikia, ne kaip viešųjų teisių turėtoja, o kaip iždas — privatinių teisių turėtojas. Valstybė gi, kaip suvereniteto turėtoja, nuosavybės teisės teritorijai neturi. Valstybės teritorija yra tik toji sfera, kurioje veikia valstybės suverenitetas. Valstybės teisė ekspropriuoti nėra pagrįsta tuo, kad privatinių savininkų žemė sudaro valstybės teritorijos dalį. Mes nebūtumėm sustoję ties tokiu neginčijamu dalyku, nebūtumėm radę jokio reikalo priminti jį kuriam teisininkui, juo mažiau, didžiai gerbiamam veikalo autoriui, jeigu nereiktų turėti galvoje, kad knyga yra skiriama ne tik mokslo, bet ir mokymo tikslams. Ją skaitys ir prityrę ir neprityrę teisininkai. Pastarieji gali būti suklaidinti autoriaus neatsargiai išreikštų žodžių „tik nekilnojamas turtas, kaip valstybės teritorijos dalis, gali būti nusavintas". Toks skaitytojas ypač gali būti suklaidintas del to, kad tame pačiame veikale (pusl. 229) jis ras ir griežtai priešingą tvirtinimą: „Ekspropriijuoti galima ne tik nekilnojamasis turtas, bet ir kilnojamasis. Galima ekspropriijuoti žemės sklypai, vežimai, automobiliai, arkliai, pašaras". Kaip skaitytojas suderins tas dvi vietas?

Nepakankamai precizuoja autorius savo teoretinį nusistatymą ir kitais klausimais. Skyriuje apie nuomos sutartis autorius stato šitokį klausimą: „Ar gali nuomininkas reikalauti teismo keliu priversti nuomuotoją įteikti jam išnuomuotąjį daiktą, kai nuomuotojas atsisako tatai padaryti?" (pusl. 474). Autorius nori į šį klausimą teigiamai atsakyti, nurodydamas Rusų Senato išaiškinimo Nr. 118, — 1880 m. Senato sumetimai buvo tokie. Nuomos sutarties objektas esąs daiktas, bet ne paties nuomotojo veiksmas; todel, senato nuomone, nuomotojui nesutinkant, išnuomuotąjį daiktą galima įteikti nuomininkui net prievartos keliu. Sutikdamas su ta senato doktrina (ar bent dėstydamas ją be kritikos), autorius prieštarauja savo paties teorijai, būtent, kad obligaciniuose santykiuose, ypač sutartyse, pasižadėjimo objektas yra daikto suteikimas, bet ne pats daiktas. Prof Bieliackino ir bendra mokslininkų nuomone, skirtumas tarp daiktinių teisių ir teisių, kylančių ex obligatione, ir yra tas, kad pirmųjų objektas yra daiktas, o antrųjų — daikto suteikimas. Apie teore-

tinį naudingumą, einantį iš to skirtumo nustatymo, daug kalbėti netenka. Pažymėsime tik tai, kad nurodytas skirtumas ir aiškina, kodel daiktinių teisių padarinys yra vindicatio rei, o obligacinių — nuostolių atlyginimas. Kuriuo tikslu autorius, del seno, nuo gyvenimo ir doktrinos atsilikusio, senato aiškinimo, turėjo išsižadėti bendro teoretinio principo ir drumsti savo paties duotos konstrukcijos aiškumą? Tiesa, riba tarp daiktinių teisių ir teisių ex obligatione ne visada gali būti pastovi. Nuomos sutartis iš dalies yra daiktinio pobūdžio. Nuolatinis ginčas: „Kauf bricht Miete“ ir „Kauf bricht nicht Miete“ pasibaigė — nuomotojui, pardavus išnuomuotą nekilnojamąjį turtą kitam asmeniui, nuomos sutartis lieka privaloma ir tam naujam savininkui. Bet ar tatai reiškia, kad nuomos institutas visai perėjo į daiktinių teisių sferą? Ne, tatai tik reiškia, kad doktrina, taip sakant, padarė nuolaidą, atsižvelgdama į nuomininko interesus, jau pradėjusio vykdyti savo teisę, ir ji tuo būdu gina nuomininką tik nuo naujo savininko. Bet nėra nei teoretinių nei gyvenimo sumetimų, kurių deliai teorija turėtų išsižadėti savo konstrukcijos aiškumo ir solidarizuoti su nurodytu senato aiškinimu, atžvilgiu tų nuomininkų, kurie dar nepradėjo vykdyti savo nuomos teisės.

Ikišiol buvo kalbėta apie teoretinius nenuoseklumus. Pasitaiko vietomis autoriaus tvirtinimų, nesuderintų su veikiančiais statymais (ten, kur autorius kalba de lege lata). Pvzd., autorius sako, jog mūsų įstatymais globėjams atlyginimas neprezumuojamas („opieka ne predpolagajetsia vozmezdnoj“ pusl. 658), o tuo tarpu mūsų įstatymai (X t. I d. 684 str.) kaip tik ir nustato globėjų atlyginimo principą. Dar ryškesnis pavyzdys: autorius sako (42 pusl.), jog pas mus įstatymai įgyja galios nuo jų paskelbimo dienos. Šią savo nuomonę jis remia tariamuoju mūsų konstitucijos nustatytu dėsniu. Iš tikrųjų, konstitucija nustato visai priešingą dėsnį. Senosios konstitucijos (V. Ž. Nr. 100) 27 str. sako: „Įstatymų skelbimų tvarką ir jų įsiteisėjimo laiką nustato atskiras įstatymas“. Tas atskiras įstatymas paskelbtas V. Žin. Nr. 146 ir nustato, kad „įstatymas pradeda veikti keturioliktą dieną po jo „Vyriausybės Žiniose“ paskelbimo dienos, jei pačiame įstatyme nenumatyta kitaip“. Dabar pas mus veikiančios konstitucijos 29 str. palieka tą pačią tvarką.

Tai tokie yra veikalo netikslumai, del kurių galima pakaltinti ne autorius, bet tas neatsargumas, kuriuo knyga išleista. Matyti, rengiant veikalą spaudai, nebuvo atkreipta pakankamai dėmesio į minčių precizavimą, į išvadų nuoseklumą ir į prieštaravimų pašalinimą. Tie trūkumai, žinoma, nemažina veikalo nuopelnų. Panaudota milžiniška mokslo medžiaga, turėta galvoje visos Vakarų Europos civilinės teisės novelos. Tuo būdu, knyga yra nepakeičiama kiekvienam teisininkui, norinčiam sekti civilinės teisės bei jos mokslo plėtojimąsi. Neabejotiną knygos nuopelną sudaro dar ši jos ypatybė: pasiremdamas gausia medžiaga, charekterizuojančia civilinės teisės statiką, autorius nustato taip pat ir jos dinamikos liniją, institutų evoliucijos kryptį, teisės institutų

manomą ateitį, kas yra labai svarbu de lege ferenda. Mes čia nesužymime atskirų pavyzdžių, nes tam tikslui reikėtų dėstyti visas knygos turinys, ko mūsų uždavinys neapima. Nurodysime tik vieną kitą vietą, kur pasireiškia tasai autoriaus metodas. Pvzd., kalbėdamas apie teislumą (pravosposobnost), autorius nurodo, kad civilinės mirties institutas jau baigia savo amžių: išnyko teisinė fikcija apie „klostertod", nyksta teisių susiaurinimas nubaustiesiems. Antra vertus, autorius skelbia dėsnį apie teislumą dar negimusio kūdikio, bet jau esančio motinos įsčiose (nasciturі). Tiesa, ir pirmiau civilistai negalėjo ignoruoti to fakto, kad įstatymai pripažįsta gemalui tam tikras teises; bet į tai žiūrėdavo, kaip į išimtį bendrojo principo, kuriuo teislumas prasideda gimimu. Nebuvo drąsos išsižadėti to seno dėsnio, kuris dar dvelkia tais laikais, tuo pusiau vaikišku civilistikos amžiumi, kada manydavo, jog teislus tegali būti tik fizinis asmuo; su nusistebėjimu žiūrėdavo į teislius kolektyvus ir nenorėdavo pripažinti teislumo tam, kas nėra žmogus, arba dar tuo tarpu nėra žmogus. Dabartinėje civilistikos būtyje, kada tapo aksioma, jog ir kolektyvas ir turtas gali būti teislūs, (mirusio jo turtas — hereditas jacens, kuris gali ieškoti ir atsakyti teisme), kokios prasmės turėtų gemalo teislumo neigimas? Jei jau teislumo sąvoka konstruuojama taip, kad ji nėra būtinai jungiama su konkrečiu žmogumi, su fiziniu asmeniu, tad kodel nepripažinti, kad yra teislus ir tas, kas dar nėra žmogus, dar nėra fizinis asmuo? Šiuos klausimus ir iškelia mūsų autorius. Kalbėdamas apie nykstančią teisių nelygybę ir apie luomų žlugimą, autorius kreipia dėmesio į tai, kad dabartinis gyvenimas kuria naujus luomus, tai yra, socialines grupes, įstatymų apdovanotas tam tikromis privilegijomis. Autorius turi galvoje įvairius koperacijos susigrupavimus, kuriems teisės sistema suteikia tam tikrą pirmenybę teisinėje bei ekonominėje srityje. Veikalo skyriuje apie įpėdinystės teisę autorius kalba už testamentišką substituciją (de lege ferenda), už nustatymą įpėdinystės teisės tėvams, kurių vaikai nepaliko descedentų. Žodžiu sakant, gyvenimo dvasia gaivina įvairių institutų konstrukciją de lege ferenda. Bendrai, knygoje jaučiama toji mūsų gadynės tendencija, kuri pasireiškia dviejose kryptyse: mes kalbame apie viešosios teisės „privatizaciją" ir privatinės teisės „viešinimą".

D. Gecas.

II. *Georges Chklaver, Chargé de Conférences à l'Institut des Hautes Etudes Internationales* **Autour de Vilna** *Revue de Droit International Nr. 5 Janvier — Février — Mars 1928 (224—250). Paris, Aux Editions Internationales, 4 bis rue des Ecoles.*

P. Jurgis Chklaver, jaunas rusas, prancūzų mokyklos juristas. Įvairių spalvų rusų emigrantų pažiūra Vilniaus klausimu yra ganėtinai paaiškėjusi: *Vilnius, jei ne Rusijai, tai Lietuvai.*

Tatai yra precizavęs ir didelis rusų emigrantų tarpe autoritetas a.a. Sergijus Sazonov, buvusis caro užsienių reikalų ministeris (žiūr. *Russie et Pologne* 284 pusl. Revue de Genève septembre 1927), kuris įrodė, kad Lietuva yra tapusi nepažaboto lenkų imperializmo auka ir likusi dekapituota.

P. Chklaver duoda įdomų politinį eskizą, kaip yra įvykęs Lenkijos ir Lietuvos atsiskyrimas nuo Rusijos.

Hagos konvencijos neleidžia okupuotose teritorijose modifikuoti tarptautinio tų teritorijų statuto. Vokiečiai tatai padarė Lenkijoje ir Lietuvoje, ir Rusija prieš tokį aktą protestavo.

Autorius atpasakoja Rusijos ir Lietuvos, Lietuvos ir Lenkijos santykių istoriją. Tarp rusų ir lietuvių esanti įvykusi „dvasių interpenetracija".

Lietuvos ir Lenkijos ūnija perskrodžius lietuvių tautą. Aukštesnieji luomai sulenkėję, o liaudis patekus dvarininkų baudžiavon. Autorius tvirtina, kad tiktai rusai išgelbėję Lietuvą nuo visiškos polonizacijos, nes senosios Rusijos administracija, barono Nolde tvirtinimu (*Reflexions sur le Diveloppement politique de la Russie, Monde Slave, Février—Mars 1927*) buvus federalizmo dvasios apimta „(sic)".

Autorius visai tiksliai suglaudžia Lietuvos valstybės įsikūrimo fazę, santykius su vokiečiais, su Antanta ir ilgiau sustoja ties Maskvos sutartimi, 1920 m. liepos 12 d.

Autorius Maskvos sutartį tenori pripažinti *ex hypothesi*, kadangi tuo momentu Sovietų Rusija nebuvusi jokios valstybės pripažinta *de jure* ir ji negalėjusi elgtis, kaip tinkama, su „tautos teritorija" (supr. rusų).

Bet juk tą patį galima pasakyti ir del Rygos sutarties. Mums atrodo, kad panašus argumentas Sovietų valstybės priešininkams tėra platoniško pobūdžio.

Tarptautinė teisė nežino faktinosios vyriausybės pripažinimo ar nepripažinimo bendros taisyklės. Antra vertus, „*forma regiminis mutata, non mutatur ipsa civitas*". Vadinamosios legalinės investituros nebuvimas negali drausti užmegsti santykių su vyriausybe, o pozityvinė teisė nedraudžia ypatingų vyriausybės formų.

Lietuvos Respublikos atžvilgiu, Sovietų vyriausybė legaliai atstovauja rusų tautos valiai. Rusija ir Lietuva tarpusavio principu viena antrą pripažino *de jure*. Maskvos sutartis, aliantų atžvilgiu, yra *res inter allios acta*, šalių gi atžvilgiu, del atidavimo Lietuvos teritorijos (Lietuvos ir Rusijos) yra esminis ir realus juridinis aktas, o ne *ex hypothesi*. Didžiosios valstybės, savo ruožtu, pripažindamos paskiau Sovietus *de jure*, yra suteikusios tam pripažinimui, bendrai priimta teorija, *dekleratyvinį pobūdį*.

Toliau, eina mūsų bylos su Lenkais Tautų Sąjungoj atpasakojimas ir Briuselio derybų dėstymas. Autorius nurodo tuos juridinius argumentus, kuriuos abi šalys peteikė Briuselio konferencijai, p. Hymans'ui pirmininkaujant. Jis stebisi lenkų

nepripažinimu Maskvos sutarties (242 pusl.) todel, kad jie patys 1921 m. kovo 18 d. Rygoj pasirašė irgi taikos sutartį su Sovietais.

P. G. Chklaver, nagrinėdamas Lietuvių-Lenkų santykius, pažymi, kad Lenkai panaikinę „autonominę vidurinę Lietuvą" ir inkorporavę ją Lenkijon, kaip tatai 1922 metų kovo 23 dieną Lenkų Seimo buvę nutarta.

Toliaŭ, autorius nagrinėja garsųjį 1923 metų kovo 15 dienos Ambasadorių Konferencijos nutarimą ir komentuoja Versalio sutarties 87 straipsnį. Deja, autorius jam teikią perdaug bendros reikšmės, kurios jis negali turėti. Tiesa, 87 straipsnis sako, kad *„Lenkijos sienos, kurios nėra šios sutarties specifikuotos, santarvės ir asocijuotų valstybių bus paskiau nustatytos"*. Tačiau 87 str. liečia tiktai Lenkijos su Vokietija sienų klausimą.

Paimto iš 87 straipsnio abzaco jokiu būdu negalima apibendrinti ir išplėsti visoms Lenkijos sienoms.

87 Versalio sutarties straipsnis ir prasideda žodžiais: „Vokietija pripažįsta..." Kalbamos taikos sutarties 87 straipsnio 3 abzacas turi liesti tą Vokiečių-Lenkų sienos dalį, kuri nebuvo nustatyta.

Ir gramatikos ir 87 straipsnio konteksto prasmės interpretacija tegali duoti tokią, o ne kitokią išvadą.

88, 94 ir 95 straipsniai tiktai papildo 87 str. 3 abzaco dispozicijas.

Šiais straipsniais Rytprūsių ir Aukštosios Silezijos gyventojai plebiscito keliu turės pasisakyti „ar Vokietijai ar Lenkijai jie nori būti priskirti". 94 str. sako, kad santarvės valstybės nustatysiančios galutiną Lenkijos sienų su Rytprūsiais, *„kaip tatai yra nustatyta 87 straipsny"*. Rodos, turėtų būti aišku, kad tasai 87 str. ir 3 jo abzacas tegali liesti tik tas Vokietijos ir Lenkijos sienas, kurios plebiscito keliu bus nustatytos ir santarvės patvirtintos.

P. G. Chklaver pažymi, kad tas Ambasadorių Konferencijos aktas negalįs būti priimtas be visų suinteresuotų valstybių pritarimo.

Antra vertus, jeigu tatai yra „autoriteto aktas", tai reikią panagrinėti jo juridinis pagrindas.

Kas yra Ambasadorių Konferencija?

P. G. Chklaver taip atsako į šį klausimą: „Didžiųjų santarvės valstybių ir prie jų prisijungusiųjų grupė, kuri sprendė Vilniaus klausimą, nėra Europos *direktorija*, nes joje yra ir Japonija; antra vertus, joje nėra nei Vokietijos nei Rusijos—didžiųjų Europos valstybių. Juo labiau ji nėra *pasaulinė direktorija*, nes joje nėra Amerikos Jungtinių Valstybių.

Be to, autoriaus tvirtinimu, valstybių grupė, kurią Versalio sutartis įgaliojo vykdyti Versalio klauzules, yra šiuo metu visai kita, negu buvo iš pradžių, nes dabar Jungtinės Valstybės joje nedalyvauja.

Versalio sutarties 116 str. sako, kad Aliantai ir prie jų prisijungusios valstybės rezervuoja Rusijai teisę gauti iš Vokietijos reparacijų: Rusija yra traktuojama panašiai, kaip kad ir kiti nugalėtojai. Ergo, Aliantai nesisavina jokių teisių laisvai elgtis su buvusios Rusų imperijos teritorijomis.

Suverenumas Vilniaus sričiai tegalėjo priklausyti Rusijai iki 1920 m. liepos 12 dienos. Nei Maskvos, nei Rygos sutartis su Rusija *jokios jurisdikcijos ginčijamais tarp Lenkijos ir Lietuvos teritorijos klausimais Ambasadorių Konferencijai nepripažįsta, o priešingai: 1921 m. kovo 18 d. (Rygos) sutarties 4 str. sako, kad ginčijamų teritorijos klausimų išsprendimus pareina tik nuo Lenkų ir Lietuvių susitarimo.* Toliau, autorius *in extenso* paduoda Lietuvos vyriausybės motyvuotą protestą del Ambasadorių Konferencijos nutarimo.

„Pagaliau, sako autorius, *yra permanentinis Rusijos interesas, vis tiek, koks joje režimas būtų, turėti bendrą sieną su Lietuva, būtent, su tokiu kraštu, kuris gali būti tarp Rusijos ir Vakarų Europos itin naudingas tiltas.* Tik Rusija tegalėjo perleisti suverenitetą tų teritorijų, kurios jai priklausė galiojančiomis sutartimis tuo momentu, kai ji, kartu su Aliantais, pradėjo karą. Vilnius buvo Sovietų vyriausybės pripažintas Lietuvai; nei Sovietų vyriausybė, nei Lietuva nėra pripažinusios jokio paskesnio ginčijamų teritorijų perleidimo.

Įrodęs visus mūsų sužymėtus argumentus, autorius daro išvadą, kad Lietuvos juridinė situacija, Vilniaus revendikacijų atžvilgiu, yra *„itin stipri"*. Autoriaus išmanymu, Nuolatinis Tarptautinis Teismas galėtų būti labiausia nepriklausomas ir kompetentingas tarti savo žodį del Versalio taikos sutarties 87 str. šiuo atveju pritaikymo, turint galvoj visus juridinius titulus ir *visų* suinteresuotų teises.

Mes tegalime pasakyti, kad šio kelio (N.T.T.) Lietuvos vyriausybė dar nėra išbandžiusi. Mūsų užsienių politika pasižymi nepaprastu pasitikėjimu Nuolatiniu Tarptautiniu Teismu, nors dar nė vienos bylos jame neturėta.

Buvo bandyta iškelti šiame teisme byla del Suvalkų sutarties sulaužymo, tačiau dar reikia laukti, kol Lenkai priims N.T.T. 36 str. fakultatyvinę klauzulę. 1923 m. kovo 8 d. Lietuva iškėlė klausimą, norėdama gauti N.T.T. nuomonę del tautų Sąjungos Tarybos rekomendacijų tais atsitikimais, kai šalis nesikreipia į Tautų Sąjungą, o ši savo iniciatyva, be šalies sutikimo, tatai daro ir teikia rekomendacijų, kaip antai: keičiant neutralią zoną ir demarkacijos liniją. Tiek Hymanso projektą (12 str.), tiek Klaipėdos konvenciją nagrinėjant, (17 str.) Lietuva kovojo del dispozicijų, kad kylantieji ginčai būtų atiduodami Nuolatiniam Tarptautiniam Teismui spręsti. Del Versalio sutarties 87 str. interpretacijos iškėlimo visu jo platumu mes esame kiek plačiau rašę („Lietuvos Aidas" Nr. 47), ir p. G. Chklaver mūsų mintį patvirtina. Žinoma, čia gali kilti kai kurių kliūčių. Visų pirma bylos

procedūra turi eiti per Tautų Sąjungą (14 pakto str.), ir byla gali būti atiduota N.T.T. tik T.S. Tarybai pritarus. Antra vertus, N.T.T. (C P.J.I.) vengia išreikšti savo nuomonę a posteriori del tų principų, del kurių T-S. Taryba yra savo nusistatymą pareiškus.

Taip, pavyzdžiui, galėjo atsitikti del 1923 m. vasario 3 dienos T.S. Tarybos nutarimo pakeisti demarkacijos zoną neutralia linija. Šiuo reikalu yra pasisakę prof. *Henri Capitant* ir prof. *L. Trotabas* (žiūr. L'Excés de Pouvoir du T A M. et la Competence du Conseil de la S D.N. dans l'affaire des Optants hongrois Paris 1928 Pedone), teisindami T.S. Tarybos elgimąsi Lietuvos atžvilgiu ir spėliodami, kad šiuo atveju N.T.T. būtų susilaikęs nuo sprendimo. T.S. Taryba del Ambasadorių Konferencijos 1923 m. kovo 15 dienos nutarimo jokio akto nėra padariusi. Priešingai, T.S. Tarybos nutarimai: a) 1921 m. birželio 28 d. b) 1921 m. rugsėjo 20 d., c) 1922 m. sausio 13 d. ir pagaliau d) 1927 m. gruodžio 10 d. net prieštarauja Ambasadorių Konferencijos nutarimui.

T.S. Taryba negali kliudyti kelti bylos N.T.T., nes tatai nebus T.S. Tarybos darbų kontroliavimas, ko bijosi p.p. Capitant ir Trotabas. Vienintelis argumentas prieš bylos kėlimą N.T.T. gali būti tas, kad šis teismas neturi nustatyto kodekso; jis kartais negali išvengti politinių sumetimų. Bet neatsižvelgdami į kylančius abejojimus, mes tikrai galėtumėm kelti bylą N.T. Teisme; čia man tenka solidarizuoti su p. G. Chklaver, kartu pareiškiant jam dėkingumo už žiupsnį juridinio pobūdžio pastabų Vilniaus klausimu. *L. Natkevičius.*

III. *André Nicolayévitch Mandelstam* **La Conciliation Internationale d' aprés et la jurisprudence du Conseil de la Societè des Nations.**

Collection des cours de l'Academie de droit international de la Haye 1926 (IV). (Yra ir atskirai Hachette išspausdinta iš paskaitų rinkinio 1927 m. Mes šiuo leidimu ir naudojamės). Karnegijo Donacijos vadinama Tarptautinės Teisės Akademija Hagoj kasmet liepos mėnesį ruošia tarptautinės teisės žinioms pagilinti kursus. 1926 metais p. A. Mandelštamas skaitė kursą apie tarptautinį sutaikinimą (la conciliation internationale).

P. A. Mandelštamas, neliesdamas politkos, pirmoj grynos juridinės studijos daly apima Tautų Sąjungos kompetenciją *ratione personae*; antroj daly — *ratione materiae*, trečioj daly plačiai kalba apie Tautų Sąjungos ir Ambasadorių Konferencijos santykiavimą, ketvirtoj — apie Tautų Sąjungos procedūrą, penktoj eina Tautų Sąjungos legalios procedūros padariniai ir, pagaliau, šeštoj — apie apeliacijas į Tautų Sąjungos plenumą.

Teoretiškai dėstydamas Tautų Sąjungos juridinę konstrukciją, p. A. Mandelštamas ją iliustruoja *praktikos klausimais*.

Iš 316 puslapių savo studijos gerbiamas autorius beveik 80 skiria Lietuvos ginčui su Lenkija.

Mes neradom jo giliam juridiniam darbe nieko, kas skirtų mūsų, lietuvių, pažiūrą Vilniaus klausimu nuo jo pažiūros. Vilniaus ginčui ir ypačiai Tautų Sąjungai, kaip konsiliacijos organui giliau pažinti, p. A. Mandelštamo veikalas gali būti itin rekomenduotinas mūsų juristams ir politikams. Kito veikalo, svetimšalio parašyto. kuriame stiprioj judidinėj argumentacijoj būtų suglaustos mūsų juridinės ir iš dalies net politinės teisės okupuotam kraštui, mes neturime. Mes čia neminėsime Tautų Sąjungos kompetencijos *ratione personae* taisyklių, kurios gali apimti T S. tarpininkavimą tarp jos narių ir jos nenarių.

Tautų Sąjungos paktas (12 str.) reikalauja pasirinkti taikos kelią kilusiam tarp šalių ginčui likviduoti, prieš pradedant karą. Tokių kelių yra trys: arbitražas, teismas ir Tautų Sajungos Taryba. Turįs įvykti *taikos moratoriumas.* Bet ar leistinos yra iki karo paskelbimo represalijos, ar ne? Štai klausimas. kuris mums gali būti įdomus. Lenkai, kiek yra žinoma, jau ne vieną kartą gri bėsi represalijų prieš lietuvius Vilniuje.

Tautų Sąjungos praktika čia nėra aiški. Corfou byloj juristų specialinis komitetas yra davęs miglotą atsakymą del represalijų suderinimo su pakto 12 ir 15 straipsniais. Ponas A. Mandelštamas, profesoriaus Ch. de Visscher doktrinaliniais išvedžiojimais, precizuoja specialinio komiteto nusistatymą ir daro išvadą, kad pakto 12 straipsnis turi tokio taikos moratoriumo pobūdžio, *kuris atmeta kiekvieną represalijų teisėtumo kriteriumą.* Žiūrėdamas T. S. tarpininkavimą tarp įvairių valstybių, net ir tarp tokių, kurių viena net nėra T. S. narys, p. A. Mandelštamas, kaip pavyzdį, nurodo Lenkų 1920 m. rugsėjo 5 d. kreipimąsi del Lietuvos valstybės „neutraliteto taisyklių“ sulaužymo.

Tautų Sąjungos Taryba, pakto 17 straipsniu, pakvietė Lietuvą (1920 m. rugsėjo 17 d.) dalyvauti Tarybos posėdžiuose Lenkų—Lietuvių byloj, nors Lietuva į T. S. tebuvo priimta daug paskiau (1921 m. rugsėjo 22 d.).

Tautų Sąjungos Tarybos, Nuolatinio Tarptautinio Teismo ir arbitražų tribunolų *ratione materiae* kompetencija nėra apribota nei juridiniais nei politiniais konfliktais.

Tačiau Tautų Sąjungos Tarybos *ratione materiae* kompetencija kai kuriais atvejais yra aprėžta, būtent, tuo atveju, kai yra liečiama valstybės nepriklausomybės, arba valstybių garbės reikalas. T. S. pakto 15 str. 8 abzacas sako: „Jeigu viena iš šalių reiškia kurias nors pretenzijas, ir Taryba pripažįsta, kad ginčas liečia tokį klausimą, kurį tarptautinė teisė palieka tik šios šalies kompentencijai, tada Taryba tatai *konstatuoja* savo raporte, bet nerekomenduoja jokio sprendimo“.

Šis abzacas yra reliatyvinio pobūdžio: Taryba „ekskliuzyvinę kompentenciją“ težiūri tik tada, kai suinteresuotoji šalis tam pritaria. Tą garsųjį 15 straipsnio 8 abzacą p. A. Mandelštamas dėsto (92—124 pusl.), iliustruodamas Alando salų ir kitais Tautų Sąjungos Tarybos sprendimais.

Alando salų byloj (ginčas tarp Švedų ir Suomių) buvo nustatyta, kad *valstybės suverenitetas aukščiau stovi už tautų apsisprendimo principą*, nors ši byla ir buvo pripažinta tarptautinio pobūdžio. Pakto 15 straipsnio 8 abzacas yra sulaukęs daug juridinių prieštaravimų.

Mums atrodytų, kad tas 15 str. abzacas tam tikrais atvejais gali būti panaudotas ir Vilniaus klausimui.

Lietuvos valstybė nėra naujas politinis fenomenas, o yra paprastas ankstyvesnio politinio ekzistavimo tęsinys. Nuo Gedimino laikų Vilnius visumet priklausė Lietuvai, išskyrus rusų valdymo tarpą. Kyla klausimas, ar ne Lietuvių tautos „išimtinei kompetencijai" priklauso ginčas, kuris liečia valstybės sostinės priklausomumą? Lietuvos suverenitetas negali „sudilti", ir Tautų Sąjunga Vilniaus klausimu turėtų tatai konstatuoti, o ne gilinti ginčus tuo reikalu. Deja, p. A. Mandelštamas pakto 15 str. 8 abzace mato valstybių „tautiniam egoizmui labiausia pavojingą prieglobstį" ir siūlo jį visiškai panaikinti (124 pusl.).

Trečia veikalo dalis paskirta Tautų Sąjungos ir Ambasadorių Konferencijos santykiams.

Ambasadorių Konferencijos kompetencija nėra aiški. Reikia labai abejoti, ar ji yra *viva vox* Aukščiausios Tarybos (Conseil Suprême) ir tuo pačiu taip pat Taikos Konferencijos.

Svarbu yra pažymėti, kad p. A. Mandelštamas čia pateikia labai originališkų minčių. Tarp Tautų Sąjungos Tarybos ir Ambasadorių Konferencijos dažnai yra sunku nutiesti demarkacijos liniją, ir jų keliai dažnai susikerta.

P. A. Mandelštamas randa tris kategorijas įvairių atsitikimų, liečiančių Tautų Sąjungos Tarybos ir Ambasadorių Konferencijos veikimo dirvą: 1) simultaniškas bendradarbiavimas, 2) A. K. perduoda bylas T. S. Tarybai, 3) pačios A. K. bylų sprendimas, nežiūrint to, kad byla priklauso T. S. kompetencijai.

Pirmosios kategorijos charakteringos bylos yra: Albanų sienos klausimas ir Kirschlago byla tarp Austrijos ir Vengrijos.

Daugiausia esama bylų antrosios kategorijos, kaip antai: 1) vienuolyno Saint-Naom, 2) Jaworzinos, 3) Vengrų sienos, 4) Aukštosios Silezijos, 5) *Klaipėdos byla.* Šioj pastarojoj p. A. Mandelštamas nori matyti labai didelį Tautų Sąjungos pasisekimą, kuris esąs didesnis už A. Konferencijos sugebėjimą sureguliuoti painius tarptautinius klausimus. Autorius nesigaili komplimentų vadinamajai „Klaipėdos Komisijai" (p. p. Norman Davis, Hoernel ir Kroeller), kuri puikiai atlikusi savo darbą, ir mano, jog jos darbas būtų buvęs dar pilnesnis, jeigu būtų prie jo prisidėję Lenkai. Ambasadorių Konferencija gavusi visišką *fiasko* Klaipėdos byloj, daugiausia del to, kad būdama 1923 m. kovo 15 dienos rezoliucijos surišta, ji reikalavo *tranzito* klausimu tučtuojau susisiekimo laisvės ir uosto direkcijoje norėjo turėti vieną narį lenką, o pačiam uoste įsteigti laisvą, grynai lenkišką, zoną.

Trečiuoju atveju p. A. Mandelštamas nurodo Italų-Graikų Janina - Corfou konfliktą, kurio analizė ypač gali būti rekomenduotina pasiskaityti. Čia kilo kompetencijos konfliktas tarp T. S. Tarybos ir Ambasadorių Konferencijos.

Graikų tezė, kuri visiškai atmetė Ambasadorių Konferencijos kompetenciją, mums, lietuviams, ypačiai gali būti įdomi. P. Politis, Graikų atstovas, pasakė, kad jis negalįs pripažinti *„une force superieure"* (aukščiausiąją galią) Ambasadorių Konferencijai, kurioj Graikai nedalyvauja.

Ką kalbėti tada apie mus, net Versalio taikos sutarties nepasirašiusius, kaip tatai yra padarę Graikai? Mums gi Ambasadorių Konfkrencija, net prasilenkdama su tarptautinio tarpininkavimo dėsniais, irgi kaip *„une force superieure"*, iškepė garsiąją 1923 m. kovo 15 arbitrališką deciziją. P. Politis ir p. Mandelštamas yra tos nuomonės, kad tik Tautų Sąjungos Tarybai turi būti pripažinta teisė spręsti ginčus, kurie gręsia visišku santykių nutraukimu (15 str.).

P. A. Mandelštamas konstatuoja T S. Tarybos metodų aukštumą, palygindamas su Ambasadorių Konferencija, kuri esanti vien tik *laikinas* ir *specialus* organas (176 pusl.). Skyrius apie Tautų Sąjungos Tarybos procesą apima jos vidaus reglamentą, proceso praktiką, kreipimąsi į N.T.T., prašant jo konsulatštyvinės nuomonės. Pagaliau, p. A. Mandelštamas kalba ir apie tą dvasią, kuria T.S. Taryba vadovaujasi ginčų galui padaryti.

P. A. Mandelštamas, kalbėdamas apie Tautų Sąjungos Tarybos balsavimą (180 pusl.), mums rodos, šiek tiek suklysta.

Pakto 15 straipsniu *šalys* nėra įskaitomos nei į *vienu balsu*, nei į daugumos balsavimą. P. A. Mandelštamas vis delto tvirtina (180 pusl.), kad *šalys* gali dalyvauti balsavime, ir nurodo į vengrų optantų bylą, kurią sprendžiant (1923 m. liepos 5 d.), grovas Apponyi buvo kviečiamas balsuoti, rodos, kad tai atsitiko iš Tautų Sąjungos Tarybos pirmininko malonės.

Čia p. A. Mandelštamas pamiršta, kad vengrų optantų byla buvo iškelta Tautų Sąjungos Taryboj 1923 metų kovo 15 dieną remiantis *11-ju pakto straipsniu, 2 abzacu* (*Journal officiel*, 1923 liepos m. 729-735 p.p.).

Šiuo atveju šalys *turi teisę* dalyvauti balsavime ir net pareikšti savo *veto* (rekomendacija turi būti priimta vienu balsu), kaip kad tatai yra padaręs Lietuvos atstovas, prof. A. Voldemaras, Tautų Sąjungos Tarybos 1928 m. birželio 6 d. posėdy. Sir Austen Chamberlain, gelbėdamas situaciją, pasiūlė rezoliuciją Tautų Sąjungos reglamento 8 straipsniu, kuris precizuoja pakto 5-jo straipsnio 2-jį abzacą ta prasme, kad kiekvienas procedūros klausimas tereikalaująs paprastos Tautų Sąjungos Tarybos narių daugumos.

Tautų Sąjungos Taryba, spręsdama ginčus, vadovaujasi konsiliacijos dvasia. Kaip pavyzdį tokios sutaikinimo dvasios, p. A. Mandelštamas nurodo Lietuvių-Lenkų ginčą del *Vilniaus*

ir Bulgarų-Graikų del *Demir-Kapon*. Vilniaus bylą Tautų Sąjungoj p. A. Mandelštamas išdėsto plačiai (224-244 pusl.), nurodydamas visus jos etapus: 1) provizorinio ginčo sureguliavimą, 2) Suvalkų sutartį, 3) Želigovskiadą, 4) plebiscitą ir 5) Hymanso projektą.

Tautų Sąjungos konsiliacijos metodus Vilniaus byloje jis lygina su Graikų-Bulgarų byla, kuri yra sėkmingai Tautų Sąjungos išspręsta. Negalėjimas išspręsti Vilniaus klausimo glūdi *„nesugebėjime nustatyti tarp dviejų šalių pusiausvyros, pašalinant tą faktiną būtį, kuri kliudė derybų laisvumą“*.

Tiesa, T.S. Taryba savo 1922 m. sausio 13 dienos rezoliucijoj, konstatavus Tarybos nepasisekimą, iš anksto pasmerkia fait *accompli* konsekraciją, nepripažindama tokio klausimo išsprendimo, kuris būtų atliktas be šalių sutikimo.

Nei plebiscitas, nei Hymanso projektas Vilniaus byloj nepasisekė dar ir del to, kad čia *ginčo objektas* virto *mainų objektu*: Tautų Sąjunga nedrįso Lenkijai taikyti 16 straipsnio.

P. A. Mandelštamas mano, kad jeigu Ženevos protokolas būtų buvęs priimtas, tai jo 7 straipsnis būtų daug padėjęs tam, kad Želigovskis iš Vilniaus išsikraustytų. Bet jeigu T. S. Taryba nenorėjo taikyti Lenkams pakto 16 str., tai kur yra garantija, kad ji būtų taikius protokolo 7 str.?.

Suvalkų sutartis numatė, kad jos dispozicijos tol lieka galioje, kol visi ginčijami tarp Lenkijos ir Lietuvos klausimai bus visiškai išspręsti. Lenkai, Zeligovskio smurtu sulaužę Suvalkų sutartį, tuo pačiu sulaužė ir pakto 12 straipsnį, ir *ipso fakto* turėtų būti laikomi padariusiais *karo aktą* prieš visus Tautų Sąjungos narius. T.S. Tarybai ir reikėjo prie Suvalkų sutarties grįžti, atnaujinant *status quo*. To nesugebėjus, ar nenorėjus padaryti, vadinamas tarpininkavimo darbas nuėjo niekais.

P. A. Mandelštamas mano, kad tuo atveju ir Hymanso projektas būtų turėjęs daugiau šansų savo pasisekimui.(!?)

Kitoje veikalo daly p. A. Mandelštamas dėsto legales Tautų Sąjungos Tarybos nutarimų ir rekomendacijų pasėkas. Gali būti du eventualumai: Tarybos raportas priimamas *vienu balsu* (156 str. 6 punkt.) arba *daugumos* (15 str. 7 p.).

Pirmuoju atveju gali būti du atsitikimu: 1) *nė katra* šalis nepriima Tarybos vienu balsu padaryto nutarimo, 2) *tik viena* šalis priima rekomendaciją.

Kai nė katra šalis nepriima Tarybos nutarimo ir T.S. Tarybos praktika bei doktrina (Fauchille, Schoecking, Wehberg) sutinka, kad Tarybos rekomendacija neturi jokios juridinės reikšmės, ir šalys gali pradėti karą, trims mėnesiams praėjus nuo Tarybos nutarimo dienos (12 str.).

Tautų Sąjungos Taryboje yra buvęs atsitikimas, kai abi šalys nepriėmė Tarybos rekomendacijos, būtent: tarp Vengrų ir Serbų-Kroatų-Slovėnų sienos nustatymas ir *Vilniaus byla*.

Ši pastaroji ir Tarybos paskutinė rezoliucija yra ypačiai pamokanti: Taryba, konstatavus konsiliacijos nepasisekimą, tuo pačiu metu paėmė iš šalių „pasižadėjimo aktą" (acte de l' engagement) nepradėti karo žygių.

P.A. Mandelštamas mano, kad pakto 11 str. 1 punktas „leido" Tarybai (261 pusl.) gauti iš šalių minėtą pasižadėjimą. Mums atrodo, kad tatai buvo paprastas Tarybos pageidavimas, kurio niekumet negali ginti ir 15 straipsnis, kuriuo byla buvo iškelta.

Čia jau p. A. Mandelštamas prieina klausimą, kada *tiktai viena šalis* priima Tarybos *vienu balsu* padarytą nutarimą. Tai bene bus svarbiausioji ir originališkiausioji p. A. Mandelštamo studijos vieta (261 278 pusl.), kurią jis iliustruoja: a) neitralinės Vilniaus zonos ir b) Mossoulo byla.

Ar toji šalis, kuri atsisako priimti Tarybos vienu balsu padarytą rekomendaciją, turi teisę priešintis jos vykdymui? Štai klausimas, kuris yra sulaukęs daug juridinių ginčų, ir kuriam pakeitimas neitralinės zonos demarkacijos linija 1923 m. vasario 3 d. T.S. Tarybos nutarimu duoda įdomios medžiagos. Mes žinome, kad T.S. Militarinei Komisijai tarpininkaujant, 1920 lapkričio 29 dieną buvo pasirašytas protokolas del sustabdymo karo veiksmų tarp Lenkijos ir Lietuvos tikslu palengvinti generolo Želigovskio dalių evakuaciją. Tasai protokolas numatė neutralinę zoną tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių. Tautų Sąjungos Taryba, pareikšdama savo nešališkumą Lenkų-Lietuvių byloj, pasiūlė neutralinę zoną pakeisti demarkacijos linija. Lietuvos Vyriausybei tegalėjo būti tik viena demarkacijos linija priimtina, būtent, Suvalkų sutarties, kas Lietuvos atstovo p. Sidzikausko ir buvo pareikšta. T.S. Taryba, išklausius referento p. Saura pranešimą, priėmė galutiną rezoliuciją (1923 m. vasario 3 d.) gan imperatyvinio pobūdžio padalinti neitralinę zoną tarp Lietuvos ir Lenkijos.

Lietuvos Vyriausybės atstovas pareiškė, kad Lietuva tokiam nutarimui „priešinsis kuo energiškiausiais būdais".

Tarybos pirmininkas p. Viviani pagrasino Lietuvai 16 str. (sic?).

Kur yra *nudum jus?*

Lietuvos Vyriausybė įrodinėjo: 1) kad del neutralinės zonos nei Lenkai, nei Lietuviai nėra prašę T.S. Tarybos tarpininkavimo, ir šis šalutinis klausimas buvo keliamas pačios Tarybos, kuri tatai daryti neturėjo teisės; 2) kad 15 str. 6 p. neuždeda šalims prievolės pasiduoti net ir vienu balsu priimtam Tarybos nutarimui.

Šiais dviem klausimais Lietuvos Vyriausybė 1923 m. kovo 8 d. net yra prašiusi Tarybos pritarimo paklausti N.T.T. (Nuolatinio Tarptautinio Teismo) nuomonės. Taryba tokio pritarimo nedavė (1923 m. balandžio 21 d.). Ponas A. Mandelštamas visais atžvilgiais palaiko Lietuvos Vyriausybės poziciją.

Ponas A. Mandelštamas sako, kad Tarybos rekomendacija modifikavo susitarimą (dėl neutralinės zonos), *kas negalėjo būti padaryta be abiejų šalių sutikimo.* Antra vertus, autorius randa, kad *šių dienų pozityvinė teisė,* kuri remiasi paktu, negali pripažinti Tarybai teisės versti šalis priimti tokias rekomendacijas, kurias tepriima viena šalis, vis vien ar jos liestų patį ginčo pamatą, ar tik šalutinius klausimus.

Be to, p. A. Mandelštamas labai ryškiai ir teisingai pabrėžia, kad Lietuva priešinosi neutralinės zonos padalinimui, lygiai taip, kaip kad kadaise Lenkija—Želigovskio kariuomenės evakuacijai (270 pusl.). Tuo tarpu Lenkams Taryba niekumet negrasino 16 str., kaip kad tai darė Lietuvai. Mes galime pridurti, kad čia aiškiai esama dviejų svarstyklių, dviejų mastų. Bet kaip, pagaliau, reikia interpretuoti 15 str. 6 punktas?

T.S.T. ir N.T.T. praktikoj, būtent, Mossoulo byloj. N.T.T. (avis Nr. 12) 1925 m. lapkričio 12 d. pasakė, kad reikalinga suinteresuotoms šalims iš anksto susitarti, ir tada Tarybos decizija įgyja absoliutaus pobūdžio. Mes norėtumėm priminti, kad Vengrų optantų byloj, Vengrai 1927 m. rugsėjo 19 d., o Rumūnai 1928 m. kovo 8 d. atmetė Tarybos rekomendaciją. Nė vieniems, nė antriems sankcijos nebuvo pritaikytos; tiesa, ši byla buvo iškelta 11 str., o ne 15 str. Viešosios tarptautinės teisės autoritetai: p.p Fauchille, Schueking ir Wehberg, Hoijer pripažįsta, kad šalis, kuri atsisako priimti padarytą vienu balsu, 15 str. p. 6, rekomendaciją, *neturi teisės priešintis jos vykdymui.*

P. A. Mandelštamas pateisindamas Lietuvos Vyriausybės elgesį, nesutinka su tokia pakto 15 str. interpretacija, kuri suteikia privalomo pobūdžio tokiam Tarybos vienu balsu padarytam nutarimui, su kuriuo tik viena šalis sutinka.

P. A. Mandelštamas lygina 13 str. 4 p. ir 15 str. 6 p. Jis labai ryškiai atskiria arbitražo ir teismo nutarimo vykdymą (13 str.) nuo Tarybos nutarimų vykdymo (15 str.). Jeigu Tarybos nutarimas priimtas vienu balsu, ir su juo tik viena iš suinteresuotųjų šalių sutinka, tai, p. A. Mandelštamo tvirtinimu, tėra tik viena sankcija, būtent, T. Sąjungos narių pasižadėjimas *nekariauti* su ta šalimi, kuri priėmė Tarybos rekomendaciją. 13 str. verčia Tarybos narius pasižadėti vykdyti nutarimus ir numato kolektyvinę sankciją.

Tatai yra visai suprantama, nes 15 straipsniu Taryboj ginčas gali būti iškeltas vienos šalies *(d'une citation unilaterale).* „Sunku yra įsivaizduoti, sako p. A. Mandelštamas, kad pakto autoriai būtų norėję suteikti Tarybos nutarimams vienos šalies iškeltais ginčais tokios pat galios, kaip kad ir arbitražo ar teismo sprendimams, su kuriais abi šalys iš anksto sutinka“ (275 pusl.).

P. A. Mandelštamo tvirtinimu, 15 pakto straipsnis negalįs turėti jokios vykdymo teisės delegacijos, ir *karas tarp dviejų valstybių, iš kurių tiktai viena priėmė Tarybos raportą, yra gali-*

mas, lygiai kaip kad ir tarp valstybių, iš kurių nė viena nėra jo priėmusi. Įsimaišymas kitų valstybių 16 ar net 11 straipsniu čia bus, p. A. Mandelštamo nuomone, abuzyvis.

P. A. Mandelštamas ypačiai stipria juridine argumentacija iškelia aikštėn šią pakto spragą, pro kurią karas gali prasiskverbti. Daugelis autorių, norėdami restriktyviai karo galimumus aiškinti, tą spragą pridengia pacifistine interpretacija.

Ir p. A. Mandelštamas ir gerbiami jo priešininkai čia turi daug tiesos. Tačiau lengviausia būtų 15 str. neaiškumai pašalinti, priimant vadinamąjį Ženevos Protokolą.

Bet... Ženevos Protokolas, kurio šalininkas yra ir gerbiamas p. A. Mandelštamas, Vilniaus bylos žinovas, savo 4 straipsniu uždeda prievolę vykdyti Tarybos vienu balsu padarytą nutarimą, nepaisant to, ar šalys su juo sutinka, ar ne. Vykdymui pasipriešinus, 16 str. priemonės pradeda veikti.

Vienu žodžiu, dabartinis T. Sąjungos paktas kalba už p. A. Mandelštamo argumentaciją, o palaidotą Ženevos Protokolą, jeigu jis būtų atgaivintas, T.S. Taryba ir čia pažymėtieji tarptautinės teisės autoritetai galėtų be vargo panaudoti tiktai savo pozicijai apginti.

Jeigu Tarybos raportas yra priimtas tiktai balsų dauguma (15 str. 7 puktas), tai Tautų Sąjungos nariai gali elgtis, kaip tinkamī. P. A Mandelštamas čia pasisako, kad geriau būtų *tik suinteresuotoms šalims pripažinti teisė kariauti,* kiti gi Sąjungos nariai turėtų laikytis 12 straipsnio nustatytų taisyklių. Be to, Taryba gali įsikišti į kilusį tarp dviejų šalių konfliktą dar pakto 11 straipsniu ir padaryti visai kitokį nutarimą. Padaręs teoretinius išvedžiojimus, liečiančius 15 str., p. A. Mandelštamas grįžta prie Tarybos 1923 m. vasario 3 d. rezoliucijos del neutralinės zodos padalinimo. Tarybos nutarimas turi *provizorinio* pobūdžio. Rezoliucijoje pasakyta: „Demarkacijos nustatyta linija turės provizorinio pobūdžio, kas atitinka 1922 metų sausio 13 dienos ir gegužės 17 d. Tarybos rekomendacijoms; teritorialinės abiejų valstybių teisės lieka rezervuotos“.

Ambasadorių Konferencija savo 1923 metų kovo 15 d. nutarimą remia *provizorine linija,* Lietuvos Vyriausybės iš anksto atmesta, ir teikia jai definityvinio pobūdžio.

Be to, Ambasadorių Konferencija savo deciziją remia *faktinąja būtim (tient compte de la situatinion de fait).* Ta gi *faktinoji būtis* yra sudaryta gen. Želigovskio; ergo, A. K savo aktu atvirai pateisina gen. Želigovskio žygį, Tautų Sąjungos paneigtą.

„Didelis pavojus gresia žmonijai, kada *fait accompli* teorija įsiskverbia į tarptautinį bendravimą“, sako p. A. Mandelštamas.

„Reikia manyti, jog turi būti visiškai nepriimtina, kad keturios didėsės valstybės, būdamos privilegijuotos Taryboje, galėtų per Ambasadorių Konferencijos organą manifestuoti visai atskirą valią, kuri nevisumet pakankamai sutinka ne Tarybos nutarimais.

Tokia pretenzija, sako p. A. Mandelštamas, yra nesuderinama su Tautų Sąjungos prestižu ir jos misija". Reikia pasakyti, kad 1922 m. vasario 3 d. T. S. Tarybos nutarimas buvo Lietuvai pikta preliudija, kaip kad lygiai ir 1927 m. gruodžio 10 d. nutarimas, kuris atvedė prie to, kad sir Austen Chamberlain Vilniaus pažymėjimą konstitucijoj „provokacija" apšaukė (1928 m. birželio 6 d. posėdy).

P. A. Mandelštamas daro juridinę A. K. nutarimo analizę, smulkiai atpasakodamas Lietuvos Vyriausybės 1923 m. balandžio 16 dienos notą, kuria griežtai protestuojama prieš Ambasadorių Konferencijos nutarimą ir jam nepripažįstama jokios galios.

Ambasadorių Konferencija visai neatsakė į Lietuvos Vyriausybės notą. Garsioji decizija tik 1923 m. balandžio 21 d. sukėlė įdomų epilogą Tautų S. Taryboj: posėdy kilo ginčas tarp p.p. Hymanso ir Galvanausko, kur p. Hymansas pasirodė esąs didelis Tartiufas, tvirtindamas, kad Lietuva savo 1923 m. lapkričio 18 d. garsiąja nota, tarytum, prisidėjus prie Versalio taikos sutarties. Tasai Tarybos (1923 m. balandžio 21 d.) posėdis mums yra reikšmingas: lenkai visada nurodo, kad jame Taryba sankcionavo A. Konferencijos nutarimą. Tatai neatatinka tikrenybės, nes tekste tik tiek parašyta, kad T.S Taryba ima dėmesin įvykusių atsitikimų santrauką, nepareikšdama savo nuomonės. Taip p. A. Mandelštamas ir konstatuoja. Remdamasis Tarybos 1922 m. sausio 13 dienos nutarimu, kuris yra griežtai priešingas ir nesuderinamas su A.K. 1923 m. kovo 15 d. decizija, gerb. autorius analizuoja: 1) Lietuvos notą Konferencijai ir 2) Konferencijos decizijos juridinį pobūdį.

Negalima net manyti, kad Lietuvos Vyriausybė būtų prašiusi *suvereno decizijos*, nes ji nurodo, kad nustatant sienas su Lenkija, reikia atsižvelgti į iškilmingus Lenkijos pasižadėjimus Lietuvos atžvilgiu, o taip pat ir į gyvus Lietuvos interesus bei teises.

Lietuvos Vyriausybė mėgino dar vieną kartą išbandyti *tarpininkavimo* būdą, norėdama su Ambasadorių Konferencijos pagalba išžiūrėti Lenkijos-Lietuvos sienų klausimą. Tačiau 1923 m. kovo 15 dienos decizija neturi nei tarpininkavimo, nei arbitražo pobūdžio. Ambasadorių Konferencija visiškai neatsiklausė šalių, o vien tiktai notifikavo Lietuvai savo deciziją.

Panašios tarpininkavimo koncepcijos tarptautinė teisė nežino. Tarpininkavimas nėra suderinamas su privalomu ir šalims primestu išsprendimu: Konferencijos nutarime yra tik Lenkijos atstovo, grovo M. Zamoyskio, parašas.

P. A Mandelštamas, ieškodamas Ambasadorių Konferencijos nutarimui juridinio pagrindo, neranda jo nė arbitro vaidmenyje, kurio galėjusi imtis Konferencija.

Bet juk tam reikalui nebuvo pasirašytas *kompromiso aktas*, kas sudaro pagrindinę kiekvieno arbitražo taisyklę. Mums atrodo, kad apie A. K. arbitražą čia rimtai kalbėti visai netenka,

ir juo labiau netenka lyginti Ambasadorių Konferencijos deciziją su arbitro sprendimu.

Gaila, kad p. A. Mandelštamas čia nenagrinėja kitų juridinių sumetimų, del kurių norima kartais ginčytis, turint prieš akis nelemtą A.K. nutarimą, būtent: delegacijos galios, sąlyginio pavedimo, specialinio mandato, Lietuvos Vyriausybės prisidėjimo prie Versalio sutarties 87 straipsnio ir t.t.

Bet ir iš autoriaus patiektos juridinės analizės yra aišku, kad Ambasadorių Konferencijos nutarimas yra politinio organo, pasisavinusio suvereno teises, aktas, legalizuojąs visais atžvilgiais neteisėtą *occupatio bellica*.

Pagaliau, mums niekad neteko girdėti, kad kas ginčytųsi del A. Konferencijos akto teisėtumo ir jo arbitralumo.

Į jį žiūrima kaip į nevykusį politinį aktą, ir, kaip profesorius T. man yra pasakęs, į „neišsimiegojusių žmonių darbą".

Paskutinėj savo veikalo daly autorius nagrinėja kreipimosi atsitikimus į Tautų Sąjungos plenumą.

Bendrai, tarptautinių ginčų nagrinėjimas priklauso T.S. Tarybai, tačiau 15 str. 9 punktas turi dvi išimtis: tam tikrais atsitikimais gali kreiptis į plenumą *pati Taryba* ir viena iš šalių. Kreipimasis į plenumą neturi apeliacijos pobūdžio prieš Tarybos raportą. Be to, šalys negali betarpiškai iškelti bylos plenume.

P. A. Mandelštamas iš atsitikimų, kada *pati Taryba* kreipėsi į plenumą, nurodo: 1) Vilniaus, 2) Armenijos ir 3) Corfou klausimus.

Taryba tatai daro, norėdama padidinti savo rekomendacijos reikšmę. Taip, pavyzdžiui, del Hymanso projekto Taryba kreipėsi į plenumą tuo tikslu, kad „jis savo autoritetu padėtų sureguliuoti ginčą". T.S. plenumas (1921 m. rugsėjo 24 d.) ir teikia savo „visišką ir pilną paramą".

Įdomesni yra atsitikimai, kada viena iš šalių kreipiasi į plenumą. P.A.Mandelštamas tokių atsitikimų nurodo tris (302—308 pusl.): 1) Albanų sienos, 2) Rytų Karelijos ir 3) *Lenkų-Lietuvių konflikto* klausimus.

Vilniaus klausimas raudonu siūlu eina skersai ir išilgai Ženevos aeropago institucijų. Visai teisingai p. A. Mandelštamas vienoj vietoj (261 pusl.) sako, kad „*Vilniaus klausimas teikia neapsakomai daug pamokymų tarptautinei procedūrai išplėsti.*"

Lietuvos Vyriausybės „skundas" plenumui lietė: 1) Tarybos atsisakymą *priimti rezoliuciją* del Ambasadorių Konferencijos nutarimo, 2) Tarybos atsisakymą paklausti N.T.T. nuomonės (avis konsultatif) del kai kurių procedūros klausimų, mūsų jau minėtų (29 ir 30 pusl.).

Mums ir šiandien nesuprantama, kodel Lietuvos atstovas T.S. Tarybos 1923 m. balandžio 21 d. posėdy prisispyręs reikalavo rezoliucijos del Ambasadorių Konferencijos nutarimo ir tuo reikalu net buvo kreiptasi į plenumą. Reikia tik pasidžiaugti, kad laiku buvo susiprasta tas klausimas iš IV plenumo dieno-

tvarkės išimti. Žinant Tarybos nuomonę, lengvai galima suprasti, kokios „rezoliucijos“ būtumėm susilaukę.

Antras klausimas sukėlė daug juridinių ir politinių ginčų. Jį svarstė 6-ji, o po to 1-ji T.S. komisija. Paskum buvo sudaryta *ad hoc* subkomisija, bet Lietuvos Vyriausybė ir šį klausimą išėmė iš dienotvarkės.

P. A. Mandelštamas visur Lietuvos Vyriausybės atkaklumui pritaria. Atrodo, kad yra tvirti „giminystės ryšiai“ tarp Lietuvos Vyriausybės atstovų ir jo nuomonės.

Vilniaus klausimas, įėjęs Tautų Sąjungoj į juridinius šuntakius, duoda daug įdomios medžiagos kazuistams, kurie įsigilinę į klausimo fazes net pamiršta, jog tarptautinis nusikaltimas yra sulaužymas konvencionalės ar papročių teisės ir kad dėsnis *pacta sunt servanda* turi būti tarptautinio bendravimo pagrindas. P. A. Mandelštamas savo, taip precizuotoj, juridinėj argumentacijoj palietęs T.S. Tarybos praktikos pačias jautriausias ir mažiausiai išaiškintas vietas, davė savotišką kantraus „zokoninko“ darbą, kuris Lietuvos teisininkams tektų itin pozityviškai įvertinti.

L. Natkevičius.

Teismo kronika.

Kaunas. Teismo sukaktuvių minėjimas. Š. m. gruodžio 15 d. suėjo lygiai 10 metų nuo mūsų Teismo įsteigimo. Kadangi ta diena buvo šeštadienis — dirbamoji diena, — tai Vyr. Tribunolas ir Kauno Apygarda — kaip ir kitos, išskyrus Marijampolės Apyg., kuri tą šventę atšventė gruodžio 15 d. po pietų — tas sukaktuves minėjo gruodžio 16 d. 13 val. iškilmingu posėdžiu, kuriame dalyvavo p. Respublikos Prezidentas, p. Ministeris-Pirmininkas prof. A. Voldemaras, tik prieš valandą grįžęs iš Tautų Sąjungos posėdžių, p. p. Finansų ir Teisingumo Ministeriai, keli buvusieji Teisingumo Ministeriai, daugelis buvusių teisėjų ir pilna Apygardos Teismo salė Teismo darbuotojų su prokuratūra ir advokatūra.

Iškilmingąjį posėdį atidarė Vyr. Tribunolo Pirmininkas, kurs Teismo vardu pasakė tokią prakalbą:

„Jūsų Ekscelencija, ponas Respublikos Prezidente, ponai Ministeriai, gerbiamieji svečiai, kolegos Teisėjai, Prokuratūros ir Advokatūros atstovai ir visi Teisingumo darbuotojai!

Atidarydamas šį iškilmingąjį posėdį, pirmučiausiai turiu pareikšti padėką mūsų Valstybės Galvai ir ponams Ministeriams, kurie savo atsilankymu yra pagerbę šią Teismo šventę; taip pat turiu padėkoti gerbiamiems svečiams ir visiems Teisingumo tarnautojams, kurie taip gausiai yra čia atsilankę.

Bet drauge turiu paminėti ir tuos, kurie negalėjo čia atvykti, nes jų jau nebėr šiame pasauly. Čia nematome savo antrojo iš eilės Teisingumo Ministerio a. a. L. Noreikos, nėra čia Teisėjų a. a. Groso, Čeponio, Spurgos, T. Tardytojo Žaliausko, Notarų: Šteinio, Staselio, Rudavičiaus, Kudirkos, Naruševičiaus, Vainarausko, pris. adv. Preiso, Cimkausko, Ditmano, Lukausko... Visų jų ir kitų mirusių Teismo tarnautojų atminimą prašau susirinkimą pagerbti atsistojimu.

Gerbiamieji! Šie metai yra mūsų Valstybei jubiliejiniai metai. Vasario 16 d. mes šventėme mūsų Valstybės atsikėlimą iš numirusių, minėjome tokią dieną, kada mūsų atgyjančios Valstybės embrijonas — Tautos Taryba — pareiškė pasauliui savo gyvybę. Toliau, tas embrijonas auga ir virsta jau Valstybės Ta-

ryba, reikšdamas pirmąjį valdžios organą, įstatymų leidžiamąjį; dar toliau, tais pačiais 18-ais metais išauga antrasis valdžios organas — Vyriausybė su apsaugos pajėga — mūsų kariuomenės užuomazga — ir pagaliau, tų pačių metų gruodžio mėn. atsiranda trečiasis ir paskutinis valstybės valdžios organas — Teismas.

Taigi, šios dienos iškilme mes ir užbaigiame jubiliejinius metus, kurie taip gražiai vaizduoja mūsų valstybės naturalų atgijimo procesą.

Mūsų pirmasis Teisingumo Ministeris, dabar prof. P. Leonas, savo 1918 m. gruodžio 14 d. įsakymu taip yra paskelbęs: „Pasiremdamas Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įst. § 3, Lietuvos teismų įsteigimo dieną skiriu 1918 m. gruodžio mėn. 15 d...“ Taigi, gruodžio 15 diena ir yra mūsų Teismo istorinė data. Kaip Teismas augo ir ką jis yra nudirbęs per tą dešimtį metų, praneš buv. Vyr. Tribunolo Teisėjas prof. Augustinas Janulaitis. Aš čia tą darbą ir jo sąlygas norėčiau tik apibūdinti.

Teismo darbas yra perdėm įstatymingas; tai reiškia, kad Teismas negali žengti žingsnio, negali padaryti nė vieno veiksmo, kurs nebūtų paremtas įstatymu taip, kaip jis jį supranta ir aiškina, naudodamasis bendrais logikos dėsniais, o kur reikia, tai net ir teisės teorijos metodais.

Teismas turi prieš savo akis, iš vienos pusės, įstatymus, vadinasi, negyvas abstraktines teisės normas, ir iš kitos pusės, gyvus konkretinius gyvenimo atsitikimus — reikalus, kuriems tos teisės normos turi būt pritaikytos.

Taigi Teismas, konkretizuodamas įstatymus atskiruose gyvenimo atsitikimuose, tas negyvas teisės normas gaivina, gyvendina, ir tada jaučiama ir sakoma, kad Teismas teikiąs teisingumą, kuris tačiau yra ir turi būti teisėtas, vadinasi, paremtas įstatymu. Teikdamas teisingumą ir remdamas jį įstatymu, Teismas tačiau nėra negyvas aparatas: jam tas pats įstatymas palieka sielą, nes nustato, kad Teismas, spręsdamas bylą įstatymais, vertina įrodymus, vadinasi, gyvąjį gyvenimą, laisvu įsitikinimu, kitaip sakant, savo sąžine, o tatai yra jau sielos elementas.

Tai ką gi dabar Teismas, dėdamas į darbą savo sielą, per tą dešimtį metų yra nudirbęs? Kur tie jo darbo rezultatai? Teismo darbo rezultatai, del savo ypatingo pobūdžio, plačiajai visuomenei nematomi, gal, ir mažai suprantami. Tie apčiuopiamieji rezultatai dabar guli teismų archyvuose ir, gal, jau pradeda trūnėti. O tuose popierių kalnuose glūdi gyvi žmonių reikalai, dažnai jų karčiomis ašaromis aplaistyti, o su jais drauge guli ten ir atplėšta teisėjų sielos dalis. Tie archyvai iš dalies yra teisėjų sielos kapinės. Apžiūrinėdami tas kapines ir matydami, kiek proto, kiek sielos darbo per tą dešimtį metų yra ten palaidota, tie, kurie nėra to darbo dirbę, bet jį supranta, ir tie iš mūsų, kurie yra mažiau prie to darbo prisidėję, negali be didžiausios pagarbos sustoti ties tais negyvais paminklais.

Aš čia, kaipo Aukščiausiojo Teismo atstovas, išėjęs visas teismo darbo stadijas, nuo raštinės ir ligi aukščiausios teisėjo vietos, drįstu tvirtinti, kad mūsų Teismo atliktas darbas daugeliu atžvilgių turi būt aukščiau vertinamas, negu darbas, kuris buvo Teismo dirbamas prieš karą didelėse valstybėse. Ten visuomenės ir valstybės gyvenimo tvarka buvo nusistojusi ilgo laiko sutvirtytose sienose ir ant giliai įleistų pagrindų. Ten nusikalstamieji darbai, imant en bloc, buvo, taip sakant, tik kasdieninio pobūdžio nukrypimas nuo teisinės tvarkos. Kas kita tie laikai, kada Didžiojo karo ištvirkintose visuomenėse sveikų gaivalų pastangomis turėjo kurtis ir savo pagrindus stiprinti naujos valstybės; šioj pereinamoj stadijoj dirva nusikalstamiems darbams yra platesnė, nusikalstamųjų darbų priemonės įvairesnės ir žiauresnės. Su tokiais antivisuomeniniais ir antivalstybiniais elementais kovoti dar nesustiprėjusiai valstybei be galo sunku. Tokį, būtent, laikotarpį mes išgyvenome per šį dešimtmetį, ir mūsų Teismo organai su didžiausiu jėgų įtempimu neblogai yra tą kovą kovoję.

Man, prieš karą daug metų dirbusiam teismo darbą Rusijoj, neteko nei pačiam perleisti per savo rankas, nei matyti tiek daug ir tokių didelių politinių ir tarnybinių bylų, kaip pas mus. Tas didžiausias bylas gimdė mūsų valstybės dar nesustiprėjusios sąlygos ir ištvirkusi visuomenė. Peržiūrėdamas tas bylas, dažnai iš daugelio tomų, matai, kaip stropiai, kaip sąžiningai, ligi smulkmenų, darbas yra atliktas.

O civilinė sritis? Kiek ten įvairiausių ir painiausių ginčų kyla del žemės, tos mūsų motinos maitintojos! Nors tą visą teismo darbą pas mus turi atlikti ir atlieka daugiausia dar visai jauni teisininkai, vis delto reikia konstatuoti, kad per tą dešimtmetį mūsų teismas sugebėjo atlikti savo uždavinį. O jei yra mūsų Teismo ydų, tai jos daugiausia pareina nuo pačių Teismą ir jo darbą tvarkančių įstatymų ir nuo per didelio teismo darbuotojų apsunkinimo darbu, deliai ko byloms teisme tenka gulėti per ilgai.

Tos Teismo ydų priežastys Vyriausybei yra žinomos ir tikriausia, kad greit bus pašalintos, ir antrąjį dešimtmetį Lietuvos Teismas galės dar geriau vykdyti savo uždavinį — būti „fundamentum regni“ pilnąja tų žodžių prasme.

Tiek teturėjau pasakyti, kalbėdamas Teismo vardu, — Teismo, kurio sukaktuves čia mes švenčiame“.

Po Pirmininko prakalbos sveikino Teismą: Valstybės vardu — jos Galva, p. Respublikos Prezidentas, Vyriausybės vardu — Ministeris-Pirmininkas prof. Voldemaras, Prokuratūros vardu — General-Prokuroras, Teisingumo Ministeris p. A Žilinskas, Advokatūros vardu — Advokatų Tarybos Pirmininkas prof. P. Leonas ir visų teisininkų vardu — Lietuvos Teisininkų Draugijos Vice-Pirmininkas prof. M. Romeris. Telegramomis sveikino: Marijampolės Apygardos Teismo darbuotojai, Panevėžio Apygardos

Teismas ir pris. adv. V. Bojevas, kaip buv. Gardino krašto teisėjų pirmininkas.

Po sveikinimų buv. Vyr. Tribunolo Teisėjas prof. A. Janulaitis padarė pranešimą, išdėstęs pirmuosius Teismo žingsnius, jo augimą ir nudirbtą darbą.

Tą pačią dieną 18 v. Lietuvių Kliūbe buvo suruošta „Teismo šeimos" arbata, kurioje dalyvavo apie 130 vyrų ir moterų su Teisingumo Ministeriu p. A. Žilinsku priešaky.

Vyriausiojo Tribunolo praktika.

I.

Civ. Įst. (X t. I d.).

442 str. *(Vandens malūno savininkas, sudegus tam malūnui, tik del šios priežasties nenustoja kaimynystės teisės, numatytos 442 str. 1 p.).*

Vyr. Trib. 1928 m. lapkr. 29 d. (gruodžio 6 d.) sprend. Arlauskienės byloje su Stulpinu.

Šiaulių Apygardos Teismas apeliacine tvarka yra atmetęs Juozo Žulpos dukters Stasės Arlauskienės įgaliotinio šios vyro Juozo Arlausko pareikštą 1924 X 7 d. Stasiui Stulpinui ieškinį, kuriuo buvo reikalaujama: 1) sustabdyt atsakovo Stulpino darbą — dar neužbaigtą tvenkinį vandens malūnui Troškučių kaime prie upės Ventos vietoj, esančioj 1/4 kilometro žemiau, negu vieta, kurioj prie tos upės savo žemėj buvo ieškovės tėvo pastatytas 1877 m. malūnas, paskiau 1914 metais pasaulinio karo metu sudegęs, 2) priversti Stulpiną nugriauti tą tvenkinį ir nuleisti vandenį, kad neužlietų sudegusio malūno likusio tvenkinio, ir 3) uždrausti Stulpinui ir paskiau kelti vandenį. Šitą ieškinį Apygardos Teismas atmetė samprotaudamas, kad ieškovė net neturinti teisės ieškiniui pareikšti, nes iš tam tikros įstaigos (Susisiekimo Ministerijos Plentų ir Vandens Kelių Valdybos) nesanti išgavusi leidimo sudegusiui malūnui atstatyti, o atsakovas, atvirkščiai, tokį leidimą savo malūnui esąs jau gavęs.

Kasacijoj ieškovės Žulpaitės - Arlauskienės įgaliotinis pris. adv. Šalkauskas skundžia Šiaulių Apygardos Teismą prasilenkus su Civ. Proc. 339 str. ir C. Įst. 442 str., nes neišžiūrėjęs ieškovės daiktinės teisės sudegusiam malūnui, būtent, nesvarstęs ginčo, ar turi ieškovė tą daiktinę teisę ir ar yra tą teisę sulaužęs atsakovas.

Išžiūrėjęs šitą kasaciją, Vyriausiasis Tribunolas ima galvon, kad Civ. Įst. 442 str. 1 punktas sako: aukščiau esančios prie

upės žemės valdytojas turi teisę reikalauti, kad kaimynas (žemiau esančios prie upės žemės šeimininkas), tvenkiniais keldamas upės vandenį, neužlietų jo žemės ir nestabdytų jo malūno. Tad vandens malūno savininkas, keldams tvenkinį, negali užlieti kito žemiau esančio malūno, taip pat ir malūnininkas, statydamas žemiau naujam malūnui tvenkinį, negali užlieti aukščiau esančio malūno; tatai yra aukštutinio malūno daiktinė teisė — tam tikra kaimynystės teisė.

Dabar tenka išaiškinti, ar turi būti šita aukštutinio malūno daiktinė teisė taikoma ir tais atsitikimais, kada malūnas yra sudegęs ir nėra atstatytas, ar, atvirkščiai, tokiais atsitikimais daiktinė teisė turi būti laikoma išnykusia tuč-tuojau po gaisro arba kiek vėliau ir kada.

Tokią būtį, kad vieno asmens vandens malūnui sudegus, sakysime vakar, kitas asmuo turėtų teisę šiandien supilti žemiau kitam malūnui tvenkinio pylimą ir tuo užlieti sudegusio aukštutinio malūno tvenkinį, ir kad del šių priežasčių aukštutinis malūnininkas, norėdamas atsistatyti sudegusį malūną, nebeturėtų rytoj teisės reikalauti kaimyno malūno pylimą nugriauti, — įstatymų leidėjas negalėjo nustatyti, nes negalėjo leisti vieno nelaime pasinaudoti kitam. Tad, išleisdamas C. Įst. 442 str. įstatymų leidėjas turėjo galvoj apsaugoti ir sudegusio malūno savininko nurodytą kaimynystės teisę. Tatai sutinka ir su C. Įst. 420 str. prasme, kad kiekviena turto teisė gali būti įgyta ir nustota tiktai teisėtu keliu. Todel reikia prieiti išvada, kad vandens malūno savininkas, sudegus malūnui, tiktai del šios priežasties, nenustoja kaimynystės teisės, numatytos Civ. Įst. 442 str.

Tačiau malūne glūdi tiek jo savininko, tiek vietos gyventojų reikalai (interesai); malūnas duoda naudos savininkui ir vietos žmonėms, kurie mala savo javus; be to, sudegus malūnui, vietos žmonės negali be jo apsieiti, tad ir atskiro asmens malūnas turi visuomeninio pobūdžio. Todel sudegusio malūno savininko minėtoji kaimynystės teisė pareina nuo visuomenės reikalų, kurie turi būt patenkinti. Nenorėdamas arba negalėdamas sudegusio malūno atsistatyti ir tuo visuomenės reikalų patenkinti, malūnininkas neturi teisės kitam asmeniui užkirsti kelio tenkinti, t. y. statyti toj apylinkėj kitą malūną tiems reikalams. Bet ta aplinkybė, kad sudegusio malūno savininkas nebenori arba nebegali malūno atstatyt, turi būti teisėta tvarka nustatyta.

Kadangi Susisiekimo Įstatų (XII tom.) 363 str. 1 pastabos nuostatu, leidimai naujiems malūnams statyti duodami tam tikros įstaigos (žiūr. tų Įstatų 11 str. 3 past. Žem. Ref. įved. Įstatymo V. Z. Nr. 45 ir kit.), tai ta įstaiga ir turi pirmiausia išaiškinti nurodytą aplinkybę, tarp kita ko, atsiklausdama sudegusio malūno savininko ta tvarka, kuri yra numatyta minėto 363 str. 1 pastabos priekrančio žemės valdytojui atsiklausti.

Tad šitoj byloj Šiaulių Apygardos Teismas turėjo apsvarstyti, ar buvo ieškovė Arlauskienė įsigijusi nurodytą kaimynystės

teisę ir ar yra atsakovas Štulpinas įžeidęs jos teisę teisėtai ar neteisėtai. To nepadaręs, Apygardos Teismas yra prasilenkęs su C. Įst. 442 str., tad apskųstasis sprendimas yra naikintinas.

Todel, išklausęs Valstybės Gynėjo pad. nuomonės ir eidamas Civ. Proc. Įst. 193 str., Vyriausiasis Tribunolas nusprendė: Šiaulių Apygardos Teismo 1927 m. balandžio 8. d. sprendimą panaikinti ir bylą grąžinti Teismui iš naujo spręsti.

II.

Prekybos kodeksas (Suvalkų krašto).

565 str. (*Nurodytas šiame straipsny aštuonių dienų laikas skaitomas nuo įvykusių varžytynių dienos, o ne nuo tų varžytynių patvirtinimo, numatyto Civ. Proc. įst. 1874 str.).*

Vyr. Trib. 1928 m. lapkr. 5/19 d. sprend. b-vės „Aitvaro" byloje.

Skolintojo Juozo Paškevičiaus pasiūlymą, numatytą Prek. Kod. 565 str., būtent, pasiūlymą pridėti 4000 litų priedo prie Chaimo Rotšteino įsiūlytos per viešąsias 1928 II.9 d. varžytynes nusigyvenusio skolininko Akc. B vės „Aitvaras" nekilnojamajam turtui parduoti — aukščiausios 26000 lit. sumos, Marijampolės Apygardos Teismas 1928.VIII.28 d. yra pripažinęs padarytą laiku; todel Paškevičius turėsiąs teisę nurodytą turtą pasilaikyt, jeigu sumokės visą 30000 litų sumą ir mokesnius, kaip reikalauja C. Pr. 1161 ir 1162 str.; tatai pripažinęs, Apygardos Teismas nutarė: svarstyti to turto pripažinimą ir priteisimą Paškevičiui nuosavybėn, kai šis kaip reikia sumokės minėtus pinigus.

Šituo Marijampolės Apygardos Teismo nutarimu skundžiasi pirkėjas Rotšteinas, atsikirsdamas, kad skolintojo Paškevičiaus pasiūlymas esąs pavėluotas ir, be to, iš esmės neleistinas; tai Apygardos Teismo nutarimas esąs naikintinas.

Išžiūrėjęs atskirąjį pirkėjo Rotšteino skundą su bylos daviniais, Vyr. Tribunolas ima galvon Prek. Kod. 565 str., kurs sako, kad per 8 dienas nuo *priteisimo* kiekvienas skolintojas turi teisę pasiūlyti priedą ne mažesnį, kaip $^1/_{10}$ dalis aukščiausios įsiūlytos kainos. Skolintojas Paškevičius bei jo įgaliotinis pris adv. Toliušis, taip pat ir pirkėjas Rotšteinas bei jo įgaliotinis pris. adv. Leonas ginčijasi del laiko, nuo kurio turi būt skaitomos įstatymo numatytos 8 dienos nurodytam priedui pasiūlyti, o tatai pareina nuo prasmės žodžio „priteisimo", pavartoto minėtam 565 straipsny, būtent, kaip tas žodis yra išreikštas Prekybos Kodekso rusiškame tekste žodžiu „prisuždenije" lenkiškame — „przysądzenie" ir prancūziškame — „l'adjudication". Paš-

kevičius mano, kad minimos 8 dienos turinčios būti skaitomos nuo dienos, kada varžytynes patvirtina teismas, o Rotšteinas — nuo pačių varžytynių dienos.

Šiam ginčui išspręsti reikia išžiūrėti nustatytą Prek. Kodekso tvarką bankrotų nekilnojamajam turtui parduoti iš varžytynių.

Šio Kodekso (prancūzų Prekybos Kodekso, kurs Užnemunėj, kaip ir Lenkuose, buvo įvestas 1809.V.1 d.) III knygos I skyrius kalba apie nusigyvenusius ir bankrotus; to skyriaus 564 str. sako, kad nekilnojamasis turtas, leidžiant komisarui, yra parduodamas kreditorių sąjungos išrinktų sindikų Civ. Kod. nustatytomis taisyklėmis nepilnamečių turtui parduoti. O šis Kodeksas (taip pat prancūzų Civ. Kodeksas) buvo Užnemunėje įvestas 1908.V.1 d., bet jo I knyga buvo paskiau pakeista Civ. 1925 m. Statutu. Šio Statuto 435 str. nusako, kad nekilnojamąjį nepilnamečių turtą leidžia šeimos Taryba parduoti tiktai iš viešųjų varžytynių taisyklėmis, nustatytomis Civ. Proc. Kodekso. Tatai numato ir Civ. Kod. 1687 ir 1688 str., kuriais nepilnamečių turtas parduodamas tiktai tvarka, išdėstyta šio Kodekso skyriuj apie įpėdinystę (826 ir 839) ir Civ. Proc. Kodekso. Bet 1806.II.24 d. Prek. Kodekso įvedamuoju įstatymu buvo pažymėta, kad ten, kur Prek. Kodeksas remiasi civiliniu procesu, turi būt pridėti žodžiai: „Jo Didenybės išleistu", t.y. šio krašto įstatymų leidėjo. O šis įstatymų leidėjas 1875 m. Lenkijai, vadinasi, ir Suvalkų kraštui, buvo išleidęs tam tikrą civ. proc. įstatymą, išdėstytą Civ. Proc. V knygoj II skyriuj. Nurodytas Civ. Proc. įstatymas (1482 str.) yra apskritai nustatęs, kad ir Užnemunėj yra taikytinos Civ. Proc. Įst. taisyklės, su papildymais ir pakeitimais, nurodytais 1483 ir kituose šio skyriaus straipsniuose; kiek liečia palaikų turtą, ypač nepilnamečių, būtent, to turto pardavimą iš varžytynių, tatai patvirtina ir šio skyriaus 1769 ir 1771 str. Tad iš to, kas čia pasakyta, reikia prieit išvada, kad Prek. Kod. 564 str. numatytas bankrotų nekilnojamasis turtas parduodamas iš varžytynių Civ. Proc. Įst. nustatytomis taisyklėmis.

Civ. Proc. 1157-1160 str. nuostatu, nekilnojamasis turtas paskirtą dieną tam tikroj vietoj parduodamas Teismo Antstolio, akyvaizdoj Taikos Teisėjo arba teismo nario; pirkikai varžosi, vienas po kito siūlydami pridėti prie nustatytos turto kainos tam tikrą pinigų priedą tol, kol pagaliau nieks naujo priedo nebesiūlo; tada varžytynės laikomos įvykusiomis ir Teismo Antstolis skelbia, kad turtas paliekamas tam, kurs bus įsiūlijęs aukščiausią kainą; varžytynėms neįvykus, C. Pr. 1170, 1171 ir 1176 str. nuostatu, leidžiama varžytis ta pačia tvarka dar antrą kartą, ir šios varžytynės turi būti paskutinės.

Varžytynėms įvykus ir pirkikui sumokėjus numatytus C. Pr. 1161 ir 1162 str. tvirtinius mokesnius ir pirkimo pinigus, Taikos Teisėjas arba Apygardos Teismas, kur buvo varžytynės, C. Pr. 1164 str. tvarka, 7 dienoms praslinkus po varžytynių, da-

to nutarimą apie patvirtinimą nekilnojamojo turto pirkikui, o šis C. Pr. 1165 str. nuostatu gauna tam turtui duotinį aktą.

Priedo, apie kurį kalba Prek. Kod. 565 str., t.y. priedo, kurį kreditorius per 8 dienas po „priteisimo" gali pasiūlyti, C. Proc. Įst. visiškai nenumato, todel čia nėra nė taisyklių tam priedui priimti ir svarstyti. Tokios taisyklės buvo tik minėtame prancūzų Civ. Proc. Kodekse.

Šio Kodekso 702 ir 703 str. kalbėjo apie skelbimus prieš priruošiamąsias varžytynes (l' adjudication preparatoire) ir 704 str. — apie skelbimus (apie antrąsias varžytynes), kuriuose turėjo būti paminėta priruošiamųjų varžytynių aukščiausia kaina; toliau 706 str. kalbėjo apie tas antrąsias, galutines varžytynes (l'adjudication definitive), kurios galėjo įvykt po priruošiamųjų varžytyniu, praslinkus šešioms savaitėms; 707 str. nustatė, kaip turėjo būt varomos varžytynės: kiekvienam siūlant priedą, užžibinama žvakė, kuri turėjo žibėti vieną minutę; 708 str. — kad jokios varžytynės (aucune adjudication) negalėjo įvykti anksčiau kaip užges 3 žvakės, užžibintos viena po kitos; t.y. tiktai trečią žvakę užgesinus, tegalėjo būt paskelbtos varžytynės įvykusios.

Po to, Civ. Proc. Kod. 710 str., kartodamas minėtą Prek. Kod. 565 str. nuostatą, sakė, kad per 8 dienas, kai bus priteisimas (l'adjudication) paskelbtas, kiekvienas asmuo galėsiąs Teismo raštinėj pasiūlyt priedą ne mažesnį kaip $1/4$ (dabar $1/10$) dalis aukščiausios pardavimo kainos, o 712 str. — kad bus paskirtą dieną leista varžytis (concourir) tik pasiūliusiam aukščiausią kainą ir tam, kurs pasiūlys dar sakytą priedą ($1/4$—$1/10$); pagaliau, 714 str. kalbėjo apie priteisimo nutarimą (le jugement d'adjudication), su teismo valdžios parašais, kuriuo byla baigiama, ir su įsakymu skolininkui pasišalinti nuo valdymo.

Iš tų Civ. Proc. Kodekso straipsnių, iš jų eilės ir turinio matyt, kad šio Kodekso 710 ir Prek Kodekso 565 straipsniuose žodis „l'adjudication" buvo vienos prasmės, tos pačios prasmės, kaip ir paminėtas kituose Civ. Proc. Kodekso 702, 703, 704, 706, 708 ir 714 straipsniuose, ir reiškė varžytynes arba įvykusių varžytynių skelbimą; tasai skelbimas, kad varžytynės įvykusios, atatinka Civ. Proc. 1160 str. numatytą Teismo Anstolio skelbimą, kuriuo įvykus varžytynėms, nekilnojamasis turtas paliekamas tam, kurs yra įsiūlijęs aukščiausią kainą.

Tad tasai skelbimas ir buvo prancūzų Prek. Kod. 565 straipsny išreikštas žodžiu „l'adjudication", o rusiškam ir lenkiškam tekste žodžių „prisuždenije", „przysądzenie", — lietuviškai tariant, „priteisimas". Kadangi prancūzų Prek. Kodeksas Užnemunėj buvo įvestas minėtu 1806.III.24 d. įstatymu, kadangi šitam įstatyme yra paminėti įstatymų pakeitimai, bet del žodžio „l'adjudication" prasmės nėra pakeitime minima, tai įstatymų leidėjas, raidiškai versdamas tą žodį Prek. Kod. 565 straipsny žodžiu „przysądzenie", nebuvo jo prasmės pakeitęs; tad ir dabar tasai žodis tebeturi sakytą prasmę. Iš to yra tiesioginė išva-

da, kad numatytos Prek. Kodekso 565 str. 8 dienos nurodytam priedui pasiūlyti turi būt skaitomos nuo įvykusių varžytynių dienos.

Be to, priešingai nusistatyti įstatymų leidėjas ir negalėjo. Jeigu anos 8 dienos skaityti ne nuo varžytynių dienos, bet nuo paskesnio teismo nutarimo, kuriuo varžytynės buvo patvirtintos, tai susidarytų neleistina gyvenime netvarka. Teismui patvirtinus varžytynes, pirkikas, gavęs duotinį aktą, galėtų pirktąjį turtą parduoti trečiam asmeniui, o šis kitam, tuo tarpu kreditorius po varžytynių patvirtinimo, pasiūlęs numatytą Prek. Kod. 565 str. priedą, turėtų teisę virsti to turto savininku ir reikalauti teismo teisėto nutarimo ir teisėtų aktų panaikinimo. Tokia tvarka teisinėj valstybėj neįmanoma.

Todel ir kadangi ginčijamos varžytynės yra įvykusios 1928 II.9 d., kadangi numatytą Prek. Kod. 565 str. priedą Paškevičius yra pasiūlęs Marijampolės Apygardos Teismui 1928.VII.11 d., bet dar pirmiau buvo tatai pasiūlęs paduotam 1928.III.21 d. atskirame skunde prieš Marijampolės Apygardos Teismo 1928 m. II.28 d. nutarimą, kuriuo Paškevičiaus prašymas panaikinti nurodytas varžytynes buvo atmestas (b, l. 93), tai Paškevičiaus pasiūlymas yra pavėluotas ir iš esmės nėra svarstytinas.

Todel eidamas C. Pr. 791 str. Vyr. Tribunolas n u s p r e n d ė: Marijampolės Apygardos Teismo 1928 m. rugpiūčio 28 d. nutarimą panaikinti, Juozo Paškevičiaus prašymą del teisės, numatytos Prek. Kod. 565 str., nesvarstyti del jo pavėlavimo.

Oficialinis skyrius.

I.

Nauji įstatymai,

paskelbti Vyr. Žiniose:

Nr. 283 (1928—IX—21): Lietuvos ir Kanados prekybos sutartis. — Lietuvos ir Anglijos protektoratų — nusikaltėlių išdavimo sutartis.— Valstybės Tarybos įstatymas. — Valstybinių stipendijų ir paskolų įst. —

Nr. 284 (1928—IX—24): Lygtinio nuteisimo įst. — Laik. Liet. teismų ir jų darbo įst. pakeit. — Muitinių įst. pakeit. — Laik. Akc. mok. įst. pakeit. — Teis Min-jos etatų pakeit. —

Nr. 285 (1928—X—9): Žemės Ūkio akad. statutas. —

Nr. 286 (1928—X—20): Liet. ir Anglijos nusikaltėlių išdavimo sutarties pakeit. —

Nr. 287 (1928—X—26): Draudimo priežiūros mokesčio įst. — Apskr. viršin. ir polic. tarnaut. susisiek. priemonių įst. — Visos eilės ministerijų etatų pakeit. — Žemės tvarkymo įstat. pakeit. — Ypat. valst. apsaugos įstatų pakeit. —

Nr. 288 (1928—XI—7): Lygtinio nuteisimo įst. vykdyti instrukcija. — Togoms ir beretams dėvėti taisyklės.

Nr. 289 (1928—XI—23): Liet. ir Suomijos proviz. prek. sutartis.

Valstybės Tarybos įstatymas.

(V. Ž. 1928—IX—21 Nr. 283).

§ 1. Einant Lietuvos Valstybės Konstitucijos § 54 (V. Ž. Nr. 275, eil. 1778) steigiama Valstybės Taryba.

§ 2. Valstybės Taryba ruošia įstatymų kodifikacijos sumanymus ir išviso tvarko ir derina veikiančiuosius įstatymus.

§ 3. Valstybės Taryba, pastebėjusi, kad vykdomosios valdžios organų įsakymai, taisyklės ir instrukcijos nesutinka su veikiančiais įstatymais, praneša apie tai Ministerių Kabinetui arba atatinkamam ministeriui.

§ 4. Valstybės Taryba, tvarkydama veikiančiuosius įstatymus, gali iškelti klausimą, kad yra reikalinga naujus įstatymus išleisti arba, kad yra reikalinga veikiančiuosius įstatymus papildyti ar pakeisti.

§ 5. Valstybės Taryba svarsto įstatymų sumanymus, jai patiekiamus Ministerių Kabineto arba įstatymų leidimo įstaigos, ir pati ruošia įstatymų sumanymus, pavedamus Ministerių Kabineto.

§ 6. Išsvarstytus ir sutvarkytus įstatymų sumanymus Valstybės Taryba nustatytu laiku siunčia su savo pastabomis ir paaiškinimais Minister.ų Kabinetui.

§ 7. Valstybės Taryboje, svarstant arba ruošiant įstatymų sumanymus, dalyvauja atat'nkami Ministerių Kabineto nariai arba jų nurodyti asmens.

§ 8. Valstybės Taryba turi teisės gauti iš ministerių ir jų priežiūroje esamų įstaigų žinių ir davinių, reikalingų jos svarstomais klausimais.

§ 9. Valstybės Taryba pristato savo nuomonę su paaiškinimais del Ministerių Kabineto arba įstatymų leidimo įstaigos priimtų įstatymų sumanymų, jei to pareikalautų Respublikos Prezidentas.

§ 10. Respublikos Prez'dentas skiria ir atleidžia Valstybės Tarybos pirmininką, jo pavaduotoją ir kitus jos narius.

§ 11. Valstybės Tarybos narių skaičius ir atlyginimas nustatomas atskiru įstatymu.

§ 12. Šis įstatymas veikia nuo jo paskelbimo dienos.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TUBELIS
Ministerio Pirmininko Pavaduotojas
Finansų Ministeris.

Lygtinio nuteisimo įstatymas.

(V. Ž. 1928—IX—24 Nr. 284).

§ 1. Piniginė bauda, areštas, atidavimas į draumės auklėjamąją įstaigą ir paprastasis kalėjimas gali būti teismo sprendimu lygtinai atleisti tiems iš nuteistųjų, kurie del savo asmens ir būdo savybių, arba del paties nusikalstamo darbo rūšies ir jo motyvų bei aplinkybių, duoda vilties, kad ateityje dorai gyvens ir daugiau nebenusikals.

Be to, teismas gali lygtinai netaikyti teisių atėmimo ar siaurinimo arba sujungto su lygtinai atleidžiama bausme varžymo.

Lygtinai atleistas nuo bausmės asmuo nuo uždėtų jam teismo išlaidų ir nuostolių atlyginimo neatleidžiamas, taip pat ne-

atleidžiamas nuo piniginių baudų ir įmokėjimų bylose del nusikalstamų darbų valstybės iždo įstatymams.

Teismas lygtinai atleidžia bausmę tuo pat sprendimu, kuriuo jis, nuteisęs kaltinamą, skiria jam bausmę.

Šis § taikomas ir karinių teisinų jurisdikcijai, lygtinai atleidžiant be nurodytų šiame § bausmių dar ir daboklės, karo kalėjimo ir drausmės dalių bausmes.

§ 2. Lygtinis nuteisimas (§ 1) netaikomas —

a) bylose, kurios yra keliamos tik nukentėjusių asmenų skundais, jei šie asmens nesutinka lygtinai atleisti bausmę.

b) jei kaltinamasis asmuo jau buvo kartą baustas sunkiau kaip 3 mėnesiais arešto arba kalėjimo ir nuo tos bausmės atlikimo, dovanojimo ar atleidimo dar nebus išėję 5 metai — jei buvo baustas už nusižengimą arba šiaip nusikaltimą, — ir 10 metų — jei buvo baustas už didįjį nusikaltimą,

c) bylose del nusikaltimų, padarytų užsienyje,

d) kariams už Karo įstatų XXII knygos 96 — 196 str. str. numatytus tarnybinius nusikaltimus.

§ 3. Lygtinai atleisdamas bausmę (§ 1), teismas kartu nustato nuteistajam asmeniui ir bandomąjį laiką nuo 1 ligi 5 metų. Nuteistajam asmeniui per visą arba nevisą bandomąjį laiką gali būti uždėta globa ir nustatyti suvaržymai del gyvenamos vietos ir gyvenimo būdo.

§ 4. Bandomąjį laiką teismas nutraukia ir tuojau įsako lygtinai atleistą bausmę vykdyti, kai nuteistasis asmuo bus nubaustas sunkiau kaip 3 mėnesiais arešto arba kalėjimo už padarytą bandomuoju laiku nusikalstamą darbą, arba jei paaiškės, kad jis buvo baustas ne lengvesne bausme anksčiau.

Bandomąjį laiką teismas gali nutraukti ir tuojau įsakyti lygtinai atleistą bausmę vykdyti, kai nuteistasis asmuo nesilaiko § 3 nustatytų sąlygų, arba kai naujai bus nubaustas pinigine bauda ar ligi 3 mėnesių laisvės atėmimu, arba kai paaiškės, kad tokio didumo bausme jis buvo anksčiau baustas.

Bandomąjį laiką nutraukia del nesilaikymo § 3 nustatytų sąlygų, tą dalyką ištyręs tas teismas, kuris buvo lygtinai atleidęs bausmę.

§ 5. Jei bandomasis laikas nebus nutrauktas (§ 4), tai jam išėjus, lygtinis sprendimas, kiek jis liečia bausmę ir sujungtą su ja teisių atėmimą ar susiaurinimą arba suvaržymą, laikomas nesamu.

§ 6. Lygtinai nuteistasis asmuo įrašomas į nuteistųjų registrą tik tada, kai bus įsakyta sprendimas vykdyti (§ 4).

§ 7. Globos priežiūrą lygtinai nuteistiesiems (§ 1) vykdo vietos taikos teisėjas per tam tikrus skirtus globėjus — atskirus asmenis ar įstaigas.

Globėjai vaduojasi taikos teisėjo nurodymais ir išleista jų darbo instrukcija (§ 8).

Šis straipsnis netaikomas tikrosios karo tarnybos kariams, kol jie bus iš jos išleisti.

§ 8. Šiam įstatymui vykdyti reikalingas instrukcijas leidžia Teisingumo Ministeris, karinių teismų bylose — Krašto Apsaugos Ministeris.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TUBELIS
Ministerio Pirmininko Pavaduotojas
Finansų Ministeris.

Lygtinio nuteisimo įstatymui vykdyti instrukcija.

(V. Ž. 1928—XI—7 Nr. 288).

(Lygtinio nuteisimo įstatymo § 8).

§ 1. Bylose, kuriose gali būti pritaikytas lygtinis nuteisimas, teismas turi išanksto turėti žinių apie kaltinamąjį, jo gyvenimą, ankstyvesnes bausmes ar lygtinį nuteisimą. Jeigu kaltinamasis buvo baustas ar lygtinai nuteistas, teismas gali reikalauti pačios bylos.

§ 2. Teismas lygtinai atleidžia bausmę teismo posėdyje, kaltinamajam pačiam byloje dalyvaujant.

Lygtinai bausti teismo įsakymais ir kaltinamajam byloje pačiam nedalyvaujant — neleidžiama.

§ 3. Bandomojo laiko ilgumas įstatymo apybrėžose nustatomas, žiūrint kaltinamojo asmens, jo amžiaus, išsilavinimo, gyvenimo sąlygų, nusikalstamojo darbo pobūdžio ir paskirtos bausmės didumo.

§ 4. Lygtinis bausmės atidėjimas motyvuojamas ir įrašomas sprendimo pabaigoje. Be to čia pat įrašomi ir dedamieji nuteistajam suvaržymai — sumokėti nustatytais terminais teismo išlaidas ir nusikalstamuoju darbu padarytus nuostolius, taupyti lėšas, negerti svaiginamųjų gėrimų, nekortuoti, nesilankyti smerktinose vietose, laiku grįžti į namus, gyventi paskirtoje vietoje ir t.t., o taip pat įrašoma ar skiriama jam globa.

§ 5. Teismas, skelbdamas lygtinį sprendimą, paaiškina kaltinamajam sprendimo esmę ir reikšmę ir įspėja apie naujo nusikalstamojo darbo ir apie nesilaikymo nustatytų sąlygų pasekmes.

§ 6. Išsprendus bylą teisme, jos viršelyje įrašoma raidės „L N“ ir diena, kada baigiasi bandomasis laikas.

§ 7. Teismai veda lygtinai nuteistųjų rejestrą su šiais skyriais — 1) eilės numeris, 2) bylos numeris, 3) lygtinai nuteistojo vardas, pavardė, užsiėmimas ir gyvenamoji vieta, 4) teismo sprendimo diena, 5) nusikalstamasis darbas, einant teismo sprendimu, 6) paskirtoji bausmė, 7) bandomojo laiko pradžia, 8) bandomojo laiko pabaiga, 9) teismas, vykdąs globos priežiūrą (įst. § 3),

10) bandomojo laiko nutraukimo diena, 11) bausmės vykdymo pradžia ir pabaiga, 12) pastabos.

Be to teismai, vykdydami lygtinai nuteistųjų priežiūrą, rejestre pažymi dar šiuos skyrius — 13) teismo sprendimų gavimo diena, 14) globėjo vardas, pavardė ir gyvenamoji vieta, 15) globos pabaiga.

§ 8. Lygtinio nuteisimo sprendimui įsiteisėjus ir pažymėjus jį rejestre, baudžiamoji byla laikoma baigta ir gaunamųjų raštų knygos pastaboje įrašoma raidės „L N", rejestro Nr. ir įrašymo į rejestrą diena.

§ 9. Žinios apie lygtinai nuteistuosius siunčiamos nustatyta tvarka Teisingumo Ministerijai. Ta pat tvarka siunčiamos ir žinios apie bandomojo laiko nutraukimą.

§ 10. Teisingumo Ministerija veda lygtinai nuteistųjų rejestrus.

§ 11. Teismas seka lygtinai nuteistojo elgesį bandomuoju laiku, pasiteiraudamas apie tai ne rečiau kaip kas pusmetį, iš anksto nustatytais terminais.

Bandomojo laiko pabaigoje teismas surenka galutines žinias apie jo elgesį ir apie tai, ar jis yra atlyginęs nuostolius ir sumokėjęs teismo išlaidas, o taip pat klausia Teisingumo Ministerijos, ar jis bandomuoju laiku nebuvo teismo baustas.

Nuteistajam prašant, teismas išduoda liudymą apie sekmingai užbaigtą bandymą.

§ 12. Vykdąs globos priežiūrą taikos teisėjas su nuteistojo gyvenimu ir nusikalstamojo darbo aplinkybėmis susipažinti, gali išreikalauti jo baudžiamąją bylą.

Pastebėjęs blogą globojamojo asmens elgesį ir nesilaikymą nustatytų jo gyvenimo taisyklių, taikos teisėjas arba įspėja jį arba praneša apie tai atatinkamam teismui, nurodydamas reikalą ir pagrindus bausmei įvykdyti.

§ 13. Globėjais parenkami asmens, kurie turi gerą vardą ir visuomenės pasitikėjimą.

Globėjui savo pareigų nevykdant, teismas gali pakeisti jį kitu asmeniu. Esant svarbioms priežastims, lygtinai nuteistasis gali prašyti teismo pakeisti globėjo duotus nurodymus.

§ 14. Globėjas teismo nustatytais terminais praneša apie pavestą jo priežiūrai asmenį ir nurodo į atsiradusias kliūtis tęsti bandomąjį laiką.

§ 15. Teismas, pradėjęs baudžiamąją bylą ir sužinojęs, kad kaltinamasis anksčiau jau buvo lygtinai nuteistas, praneša apie naujai iškeltą bylą pirmajam teismui.

§ 16. Teisingumo Ministerija gavus žinių, kad nuteistasis jau anksčiau buvo lygtinai nuo bausmės atleistas, tuojau praneša abiem teismam apie padarytus sprendimus.

§ 17. Ši instrukcija veikia nuo 1928 metų spalių mėn. 9 dienos.

AL. ŽILINSKAS
Teisingumo Ministeris.

Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas.

(V.Ž. 1928—IX—24 Nr. 281).

Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas (L.V.Ž. Nr. 2—3) pakeičiamas taip --

§ 7. Nusikalstamiems darbams tardyti skiriami teismo tardytojai, kurių darbo plotą nustato Teisingumo Ministeris. Jie vykdydami tardymą ir jo veiksmus dėvi Teisingumo Ministerio nustatytą tam tikrą teismo tardytojo ženklą, kuris įgyjamas iš Teisingumo Ministerijos sąmatos kreditų.

§ 9. Taikos teisėjas teisia pats vienas. Atlikdamas teismo ir jo veiksmų funkcijas, jis dėvi Teisingumo Ministerio nustatytą tam tikrą taikos teisėjo ženklą, kuris įgyjamas iš Teisingumo Ministerijos kreditų.

Taikos teisėjo raštinę prižiūri, posėdžių protokolus rašo ir bylų įmokesčius priima jo sekretorius.

§ 16^1. Kolegialinių teismų teisiamuosiuose posėdžiuose ir atliekant teismo vykdymo veiksmus teisėjai, o taip pat valstybės gynėjai ir sekretoriai arba jų pavaduotojai dėvi togas ir beretus, Teisingumo Ministerio nustatyta forma ir tvarka.

P a s t a b a. Togos ir beretai įgyjami iš Teisingumo Ministerijos sąmatos kreditų.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

T. DAUKANTAS
Ministerio Pirmininko Pavaduotojas
Krašto Apsaugos Ministeris.

Togoms ir beretams dėvėti taisyklės.

(V. Ž. 1928—XI—7 Nr. 288).

(Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimo § 16^1).

§ 1. Kolegialinių teismų teisėjai ir valstybės gynėjai, o taip pat juos pavaduojantieji asmens įeina į posėdžių salę ir išeina iš jos togose ir užsidėję beretus, sekretoriaujantis — tik togoje be bereto.

§ 2. Atidarius posėdį arba paskelbus rezoliuciją ir susėdus, teisėjai ir valstybės gynėjas, pirmininkaujančiam pakvietus publiką sėsti, beretus nusiima, padeda prieš save ant stalo ir posėdžio laiku sėdi be beretų.

§ 3. Liudininkų priesaikos laiku teisėjai ir valstybės gynėjas beretus užsideda.

§ 4. Valstybės gynėjas kaltindamas bereto neužsideda, bet turi prieš save ant stalo.

§ 5. Skelbiant rezoliuciją respublikos vardu, teisėjai ir valstybės gynėjas beretus užsideda.

§ 6. Valstybės gynėjas, teisėjams išeinant iš posėdžių salės, beretą kartu su jais užsideda, bet jiems išėjus nusiima ir padeda ant posėdžių stalo.

§ 7. Pakaitos laiku valstybės gynėjas ir sekretoriaujantis posėdžių salėje togų nenusivelka; norėdami jas nusivilti, jie turi išeiti iš posėdžių salės.

§ 8. Teisėjams grįžtant iš pasitariamo kambario į posėdžių salę, valstybės gynėjas beretą užsideda.

§ 9. Skelbiant galutinus sprendimus, teisėjas, valstybės gynėjas ir sekretoriaujantis dėvi togas ir beretus ta pat tvarka kaip ir teisiamuose posėdžiuose.

§ 10. Tardant liudininkus, einant teismo nutarimais ar atskirais reikalavimais, teisėjas vaduojasi šių taisyklių §§ 1 ir 2.

§ 11. Vietos apžiūrėjimo laiku teisėjas togų ir beretų nedėvi.

AL. ŽILINSKAS
Teisingumo Ministeris.

Ypatingų valstybės apsaugos įstatų pakeitimas.

(V. Ž. 1928—X—26 Nr. 287).

Ypatingų valstybės apsaugos įstatų 14 str. 6 p. (L. V. Ž. Nr. 5) papildomas taip —

„jei tai padaryta politiniais tikslais arba jei tai sudaro pavojaus visuomenei (banditizmas)".

Šis pakeitimas veikia nuo jo paskelbimo dienos.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas

Prof. A. VOLDEMARAS
Ministeris Pirmininkas

II.

Respublikos Prezidento įsakymai:

Paskirti: pris. adv. pad. *Jurgis Dargis* — Vyresniuoju Notaru nuo š.m. rugpiūčio 15 d. (įsak. Nr. 558); Marijampolės notaras *Jurgis Žukauskas* — Marijampolės Apyg. Teismo pirmininku nuo š.m. spalių 1 d. (įsak. Nr. 614); yp. svarb. byloms T. Tardytojas *Aleksas Vaitonis*—Kauno Ap. Teismo Nariu nuo š.m. spalių 1 d. (įsak. Nr. 619); Vyr. Tribunolo V. Gynėjo pad. *Julijonas Rimša* — Vyr. Tribonolo Nariu nuo š. m. spalių 1 d. (įsak. Nr. 620); Kauno I nuov. T. Teisėjas *Jonas Pikčilingis* — Kauno Apyg. Teismo Na-

riu nuo š.m. spalių 5 d. (įsak. Nr. 628); Kauno IV nuov. T. Teisėjas *Antanas Drevinskas*—Marijampolės Ap. Teismo Nariu nuo š.m. spalių 6 d. (įsak. Nr. 629); Kauno Ap.Teismo Narys *Petras Adomavičius* — Vyr. Tribunolo Nariu nuo š.m. spalių 5 d. (įsak. Nr. 631); Šiaulių Ap. Teismo Pirmininkas *Mykolas Šurna* — to paties Teismo Nariu nuo š.m. spalių 5 d. (įsak Nr. 632); Kauno Ap. Teismo V. Gynėjo pad. *Stasys Markeliūnas* — Yp. Svarb. b. T. Tardytoju nuo š.m. spalių 10 d. (įsak. Nr. 637); *Karolis Žalkauskas* — Vyr. Vribunolo V. Gynėjo Padėjėju nuo š. m. spalių 10 d. (įsak. N 641); Panevėžio Ap. Teismo Pirm. padėjėjas *Jonas Danauskas* — to paties Teismo Pirmininku nuo š. m. spalių 22 d. (įsak. N 657); Panevėžio Ap. Teismo Narys *Jonas Gudauskas* — to paties Teismo Pirmininko Padėjėju nuo š. m. spalių 22 d. (įsak. N 658); Prienų nuov. T. Teisėjas *Andrius Dubinskas* — Marijampolės Ap. Teismo Nariu nuo š. m. lapkričio 10 d (įsak. N 669); Yp. svarb. b. T. Tardytojas *Kazys Kazlauskas* — Kauno Ap. Teismo Nariu nuo š. m. lapkričio 21 d. (įsak. Nr. 695); Kauno Ap. Teismo V. Gynėjo pad. *Pijus Žemaitis* — Yp. svarb. b. T. Tardytoju nuo š. m lapkričio 21 d. (įsak. Nr. 706).

Perkelti: Šiaulių Ap. Teismo Narys *Mykolas Tomaševičius* — Kauno Ap. Teismo Nariu nuo š. m. spalių 5 d. (įsak. Nr. 630); Panevėžio Ap. Teismo Pirmininkas *Napoleonas Morkvėnas* — Šiaulių Ap. Teismo Pirmininku nuo š. m. spalių 16 d. (Nr. 647); Marijampolės Ap Teismo Narys *Antanas Naujokaitis* — Panevėžio Ap. Taismo Nariu nuo š. m. spalių 12 d. (įsak. Nr. 659).

Atleisti iš tarnybos: Vyresnysis Notaras *Vilius Burkevičius* del jo paties prašymo — nuo š. m. liepos 7 d. (įsak. Nr. 534); Vyr. Trlbunolo Nariai *Mykolas Romeris* ir *Boleslovas Masiulis* ir Marijampolės Ap. Teismo Pirmininkas *Liudas Ciplijauskas* — visi trys del paskyrimo Valstybės Tarybos Nariais — nuo š. m. spalių 1 d. (įsak Nr.Nr. 604, 605, 607): T. Ministerio Tarybos Narys *Antanas Tumėnas* del jo paties prašymo — nuo š. m. spalių 1 d. (įsak. Nr. 612); Marijampolės Ap. Teismo Narys *Juozas Penčyla* del jo paties prašymo — nuo š. m. spalių 1 d. (įsak. Nr. 613); Kauno Apyg. Teismo Narys *Zigmas Balcevičius* del jo paties prašymo — nuo š. m. lapkričio 16 d. (įsak. Nr. 668); Kauno Ap. Teismo Narys *Pranas Penkaitis* del ligos — nuo š.m. gruodžio 1 d. (įsak. Nr. 696).

III.

Teisingumo Ministerio įsakymai:

Paskirti: Teisininkas *Andrius Dubinskas*—Prienų nuov. T Teisėju nuo š.m. liepos 1 d. (įsak. Nr. 175); *Vladas Kaveckis* — Šiaulių Notaru nuo š. m. rugp. 1 d. (įsak. Nr. 243); *Aleksandras Grybauskas* — Marijampolės Notaru (laisv. samd. tarn. teisėmis) nuo š.m. spalių 1 d. (įsak. Nr. 295); Panevėžio Ap. Teismo jaun. kand. *Antanas Šukšta* — Šakių nuov. T.Tardytoju nuo š.m. spalių 1 d. (įsak. Nr. 296); Teisininkas ats. pulk. leit. *Leontijus Prušakevičius* — Pasvalio nuov. T.Tardytoju nuo. š.m. spalių 1 d. (įsak. Nr. 297); Kauno Ap. Teismo kand. *Alfonsas Mickevičius* — Kauno IV nuov. T. Teisėju nuo š. m. spalių 8 d. (įsak. Nr. 317); *Viktoras Kryževičius* — Pasvalio Notaru (laisvai samdomo tarn. teisėmis) nuo š.m. spalių 20 d. (įsak. Nr. 326); Kauno Ap. Teismo V. Gynėjo pad. *Leonas Kontrimavičius* — Ukmergės I nuov. T. Teisėju nuo š.m. spalių 20 d. (įsak. Nr. 328); Tauragės nuov. T. Teisėjas *Stasys Sasnauskas* — Kauno Ap. Teismo V. Gynėjo Padėjėju nuo š. m. lapkričio 10 d. (įsak. Nr. 353); Kauno Ap.Teismo jaun. kand. *Jonas Giedrikas* — Kalvarijos nuov. T. Teisėju nuo š. m. lapkričio 6 d. (įsak. Nr. 354); Marijampolės Ap. Teismo vyr. kand *Bolius Martynaitis* — Seinų nuov. T. Teisėju nuo š.m. lapkričio 10 d. (įsak. Nr. 356); Kauno Ap. Teismo kand. *Vladas Girštautas* — Vilkaviškio nuov. T. Teisėju nuo š.m. lapkričio 8 d. (įsak. Nr. 362); pris. adv. pad. *Kazys Šlėnis* — Tauragės nuov. T. Teisėju nuo š.m. lapkričio 8 d. (įsak. Nr. 363); Šiaulių Ap. Teismo svarb. b. T. Tardytojas *Juozas Rimeikis*—Prienų nuov. T. Teisėju nuo š.m. lapkričio 16 d. (įsak. Nr. 364); Kupiškio nuov. T. Tardytojas *Petras Jonkus* — Šiaulių Ap. Teismo svarb. b. T. Tardytoju nuo š.m. lapkričio 15 d. (įsak. Nr. 365); Kauno Ap. Teismo sekretorius *Stasys Miežinis* — Kupiškio nuov. T. Tardytoju nuo š.m. lapkričio 20 d. (įsak. Nr. 375); Kelmės nuov. T. Teisėjas *Antanas Mikaila*—Kauno Ap. Teismo V. Gynėjo Padėjėju nuo š.m. gruodžio 10 d. (įsak. Nr. 378); Šiaulių Ap. Teismo jaun. kand. *Petras Atkočaitis* — — Kelmės nuov. T. Teisėju nuo š.m. gruodžio 10 d. (įsak. Nr. 379); Šiaulių Ap. Teismo vyr. kand. *Aleksandras Kaminskas* — Marijampolės Ap. Teismo V. Gynėjo Padėjėju nuo š.m. gruodžio 10 d. (įsak. Nr. 381).

Perkelti: Šakių nuov. T. Tardytojas *Aleksandras Sokolovas* — į Alytaus II nuov. nuo š.m. liepos 15 d. (įsak. Nr. 219); Kauno V nuov. T. Teisėjas *Jurgis Juodelė* — į Kauno I nuov. nuo š.m. spalių 12 d. (įsak. Nr. 318); Kaišedorių nuov. T. Teisėjas *Antanas Vaitiekavičius*—į Kauno V nuov.

nuo š.m. spalių 12 d. (įsak. Nr. 319); Trakų nuov. T. Teisėjas *Jurgis Kasakaitis* — į Kaišedorių nuov. nuo š.m. spalių 20 d. (įsak. Nr. 329); Šilalės nuov. T. Teisėjas *Zenonas Rajunčius* — į Trakų nuov. nuo š. m. spalių 20 d. (įsak. Nr. 330); Vilkaviškio nuov. T. Teisėjas *Jonas Jasenauskas* — į Šilalės nuov. nuo š.m. spalių 20 d. (įsak. Nr. 331); Seinų nuov. T. Teisėjas *Aleksas Lavišas* — į Kazlų Rūdos nuov. nuo š.m. lapkričio 10 d. (įsak. Nr. 355); Marijampolės Ap. Teismo V. Gynėjo Pad. *Bronius Vaitulevičius* — Kauno Ap. Teismo V. Gynėjo Pad. nuo š.m. gruodžio 10 d. (įsak Nr. 380).

Atleisti iš tarnybos: Prienų nuov. T. Teisėjas *Aleksandras Zbierajauskas* del jo paties prašymo — nuo š.m. liepos 1 d. (įsak. Nr. 174); Šiaulių Notaras *Aleksandras Švabinskas* —nuo š.m. rugpiūčio 1 d. (įsak. Nr. 242); Pasvalio T. Teisėjas *Viktoras Kryževičius* del jo paties prašymo — nuo š.m. spalių 13 d. (įsak. Nr. 325); Kalvarijos nuov. T. Teisėjas *Jonas Aleksa* del jo paties prašymo — nuo š.m. lapkričio 1 d. (įsak. Nr. 335).

Išbrauktas iš tarnautojų skaičiaus miręs Alytaus II nuov. T. Tardytojas *Aleksandras Marščionka* — nuo š.m. liepos 12 d. (įsak. Nr. 218).

Uždaryta Marijampolės etatinio notaro kontora nuo š.m. spalių 1 d. (įsak. Nr. 294).

Atsiųstos Redakcijai knygos:

1. *Dr. jur. E. Möhler* **Entwicklung des gewerblichen Rechtschutzes in Württemberg.** Stuttgart 1927 m., 1—184 pusl.
2. *Prof. Elemeris Baloghas.* **Teisinė pralaikėjimo palūkanų prigimtis.** 1928 m., 1—27 pusl.
3. *Ord. prof. Petras Leonas.* **Teisės filosofijos istorija.** Universiteto paskaitos 1927/8 m. 1—429 pusl.

Karo cenzūros leista. Redaktorius **A. Kriščiukaitis.**